

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Andreja Mirković

JAVNI DISKURZ O AVSTRIJI V SLOVENIJI

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Andreja Mirković

Mentorica:izr. prof. dr. Karmen Erjavec

JAVNI DISKURZ O AVSTRIJI V SLOVENIJI

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

Javni diskurz o Avstriji v Sloveniji

Diplomsko delo obravnava, kako slovenski intervjuvanci konstruirajo diskurze o Avstriji in Avstrijcih. Pokazati želi, da so reprezentacije Avstrije in Avstrijcev odvisne od družbene situacije oziroma od slovensko-avstrijskih meddržavnih odnosov, kulturnih stikov in samopredstave Slovencev o lastni nacionalnosti znotraj EU. Delo temelji na predpostavki, da so predstave o Avstriji kontingentne, prilagojene trenutni družbeni situaciji. Analiza 16 globinskih intervjujev kaže, da diskurz o Avstriji in Avstrijcih ni enoten. Diskurzivna analiza pokaže tri različne diskurze. Diskurzi o Avstriji in Avstrijcih, ki se konstruirajo med Slovenci so odkriti nacionalistični, omiljeni evrocentrični in jasen evrocentrični diskurz. Skozi odkriti nacionalistični diskurz se reproducirajo številni negativni stereotipi o Avstrijcih in miti o slovenski zgodovini. Za omiljeni evrocentrični diskurz je značilna bolj posredna stereotipizacija in razumevanje Evrope in Slovenije kot dveh ločenih entitet. Jasen evrocentrični diskurz Slovenijo reprezentira kot že od nekdaj del Evrope, ki se z vstopom v EU samo vrača tja, kamor sodi. Poudarja pomen odmikanja Slovenije od Balkana in razvoj Slovenije enači s sodelovanjem z Avstrijo in z drugimi državami v EU.

Ključne besede: diskurz, Avstrija, identiteta, nacionalizem, diskurzivna analiza.

Public discourse about Austria in Slovenia

The study examines construction of discourses about Austria and Austrians in Slovenia. I would like to indicate that representations of Austria and Austrians are influenced by Slovene-Austrian international relationship, cultural bonds and self-definition about Slovenians being a nation inside EU. I proceed from supposition that representations about Austria are contingent, adjusted to current social circumstances. I suppose that Slovenians after entering EU, understand Austrians as nationalists and economical colonialists. Analysis based on 16 qualitative interviews shows discourse about Austria and Austrians among Slovenians is not uniformed. Research reveals three forms of discourse. Discourses about Austria and Austrians formed in Slovenia are uncovered nationalistic dicourse, weak eurocentric dicourse and clearly expressed eurocentric discourse. Throug uncovered nationalistic dicourse many national stereotypes about Austrians and lots of myths about slovenian history are being reproduced. In weak eurocentric dicourse there is a pasive, non-direct stereotypization and also understanding Europe and Slovenia as two different entities. Clearly expressed eurocentric discourse represents Slovenia as always being a part of Europe, and entering EU only means to return Slovenia to where it belong. It enhances an importance of turning Slovenia away from Balkan and understands developement of Slovenia as an cooperation with Austria and other members of EU.

Key words: discourse, Austria, identity, nationalism, discourse analysis.

KAZALO

1. UVOD	6
2. DISKURZ	9
2.1 DISKURZ IDENTITETE.....	10
2.2 VZPON NACIONALIZMA V EVROPI IN KONSTRUKCIJA NACIONALNE IDENTITETE	12
2.2.1 Nacionalna identiteta.....	12
2.2.2 Nacionalistični diskurz.....	14
3. SODOBNI PREDSDOKI IN STEREOTIPI	15
3.1 OPREDELITEV SODOBNIH PREDSDOKOV IN STEREOTIPOV.....	15
3.2 SPREMINJANJE STEREOTIPOV IN PREDSDOKOV	17
3.3 PREDSDOKI, STEREOTIPI IN POMEN DRUŽBENEGA KONTEKSTA	18
3.4 KONSTRUKCIJA »DRUGEGA«	20
3.5 NACIONALNI STEREOTIPI	21
4. SLOVENSKO-AVSTRIJSKI ODNOSI	23
4.1 SLOVENCİ IN HABSBUŘKA MONARHIJA.....	23
4.2 KOROŐKI PLEBISCIT	25
4.3 OD PLEBISCITA DO »ANŐLUSA«	27
4.4 OBDOBJE PO LETU 1945.....	27
4.5 OSAMOSVAJANJE SLOVENIJE IN SLOVENSKO-AVSTRIJSKI ODNOSI PO MEDNARODNEM PRIZNANJU.....	29
5. NACIONALNI STEREOTIPI MED SOSEDI V PRETEKLOSTI	30
5.1 DEJAVNIKI RAZVOJA NACIONALNIH STEREOTIPOV MED SLOVENCİ IN AVSTRIJCI	30
5.2 SLOVENSKA STEREOTIPIZACIJA AVSTRIJCEV	32
5.3 AVSTRIJSKA STEREOTIPIZACIJA SLOVENCEV	34
6. KULTURNI STIKI – ALPSKA KULTURA IN NACIONALNI SIMBOLI	36
7. EVROSLOVENSTVO – EVROCENTRIČNI DISKURZ V SLOVENIJI	41
8. SLOVENSKI DISKURZ O AVSTRIJI IN AVSTRIJCIH	43
8.1 DISKURZIVNA ANALIZA S KVALITATIVNIMI GLOBINSKIMI INTERVJUJI	43
8.2 ANALIZA GLOBINSKIH INTERVJUJEV	45

8.2.1. <i>Odkriti nacionalistični diskurz</i>	47
8.2.2 <i>Omiljeni evrocentrični diskurz</i>	59
8.2.3 <i>Jasen evrocentrični diskurz</i>	71
8.3 RAZPRAVA: KAKO ENOTEN JE SLOVENSKI DISKURZ O AVSTRIJI IN AVSTRIJCIH?	87
9. ZAKLJUČEK	89
10. LITERATURA IN VIRI	91
10.1 LITERATURA	91
10.2 VIRI	95

1. UVOD

Slovenija in Avstrija sta sosedni državi. V Habsburški monarhiji so Slovenci in Avstrijci živeli v isti državi. Po letu 1918, ko je monarhija razpadla, sta oba naroda postopoma uresničila težnje po samostojnosti in se vsak s svojo nacionalno državo »vrnila« v nadnacionalno strukturo, v skupnost držav Evropske unije. Skozi zgodovino in v povezavi z dogodki, ki so predstavljali prelomnice slovensko-avstrijskih odnosov, in ki so jih tako Slovenci kot Avstrijci interpretirali po svoje, so se konstruirale družbenim okoliščinam prilagojene predstave o sosedih. Dejavniki razvoja stereotipov med Slovenci in Avstrijci so tako posledice družbenih, gospodarskih, kulturnih, politično-ideoloških in nenazadnje vojaških dejavnikov (Suppan 2002). Slovenci in Avstrijci so v monarhiji živeli pod isto streho, vendar je prebujanje narodov v 19. stoletju doprineslo k zavedanju naroda in pripomoglo k temu, da je bilo mogoče »misliti« narod (Anderson 1998). Ob razpadu Habsburške monarhije je pomembno vlogo v odnosih med Slovenci in Avstrijci odigrala prva svetovna vojna, v kateri so imeli vsak svoje interese. Za Slovence je bila posebej boleča izkušnja s koroškim plebiscitom, ki je dokončno postavil državno mejo, ki pa ni sovpadala z etnično. Odnos med Slovenci in Avstrijci se je ponovno zaostрил po »anšlusu« Avstrije k nemškemu rajhu. Pomembno prelomnico slovensko-avstrijskih odnosov predstavlja osamosvojitve Slovenije in vstop Slovenije v EU.

Za »potrebe« vključevanja v EU sta Slovenija in Avstrija kolektivni spomin prilagodili evropskim razmeram. Medijski in državotvorni diskurzi v Sloveniji in Avstriji so selektivno pobrali le del nekdanjih tradicij in na novo postavili nacionalnost tako Slovenije kakor tudi Avstrije. Slovenci so hoteli stran od Balkana, medtem ko so se Avstrijci hoteli distancirati od Nemcev. Stare tradicije so dobile »moderne preobleke za nove potrebe« (Pušnik 1999: 801). Vsaka država je »dobila« svojo uradno zgodovino. Zdaj, ko sta Slovenija in Avstrija ponovno pod skupno streho, v institucionalizirani Evropi, sta ti dve zgodovini ponovno trčili, spet so se srečale stare zamere, pojavile pa so se tudi nove priložnosti.

Z osamosvojitvijo Slovenije, ki zanjo pomeni udejanjenje ideje o suvereni državi, so državotvorni diskurzi začeli močnejše poudarjati novo slovensko bistvo, ki se vse bolj distancira od ostalih Južnih Slovanov in se vse bolj obrača k Zahodu. Avstrija kot del

Zahodne Evrope na eni strani postaja orientacija slovenstva, na drugi pa (p)ostaja vir strahu pred omajanjem nacionalne identitete.

Pričujoča naloga torej želi razkriti, kako Slovenci gledajo in razumejo severne sosede po vstopu Slovenije v EU. Ali vidijo Avstrijo kot prijateljico, kot dobro, enakovredno sosedo in partnerico v EU, ali pa morda kot ogrožujočo, arogantno in samozavestno potomko nekdanje monarhije, ki zaradi daljšega članstva v EU, Slovenije še vedno ne sprejema kot sebi enake? Predpostavljam, da Slovenci po vstopu v EU Avstrijce razumejo kot nacionaliste in ekonomske kolonialiste, ki z nacionalističnim delovanjem onemogočajo reševanje nacionalnih konfliktov in ogrožajo slovensko gospodarstvo.

Diplomska naloga je razdeljena na dva sklopa. Prvi obsega opredelitev temeljnih konceptov, na podlagi katerih bo opravljen drugi sklop, ki zajema analizo globinskih intervjujev.

V poglavjih prvega sklopa opredeljujem diskurz. V nadaljevanju se usmerjam na področje diskurza identitete, ki podrobneje zajema nacionalno identiteto. Nacionalne identitete ne gre obravnavati brez razprave o predsodkih in stereotipih oziroma brez koncepta konstrukcije »drugega« (Šabec 2006). Ker nacionalne stereotipe lahko razumemo le v širšem družbenem kontekstu, je v tem smislu nujen pregled slovensko-avstrijskih odnosov skozi zgodovino. Slovenija in Avstrija imata kot naslednici Habsburške monarhije številne skupne točke, nemalo pa je tudi razhajanj. Alpska kultura predstavlja kulturni stik med Slovenijo in Avstrijo (Šaver 2005), pomembno kulturno stičišče pa predstavljajo tudi (skupni) nacionalni simboli. Pogledala bom tudi, kako se Slovenija definira v odnosu do EU oziroma kakšne so značilnosti evrocentričnega diskurza v Sloveniji.

Drugi sklop zajema predstavitev rezultatov diskurzivne analize, pri čemer vir podatkov predstavljajo 16 globinskih intervjujev. Gradivo je razvrščeno po principu iskanja ključnih pojmov. Intervjuje sem razporedila glede na skladnost ključnih pojmov v skupine in jih podrobneje analizirala. Metoda diskurzivne analize je neponovljiva, interpretativna in zato ne more biti reprezentativna, temveč je usmerjena k iskanju pomenov, ki se (re)producirajo skozi jezik (Tonkiss 1998).

Ključna vprašanja, ki jih želim raziskati so odnos so Avstrijcev kot slovenskih sosedov, ocena političnih in gospodarskih odnosov, poudarjanje razlik med Slovenci in Avstrijci, ocena avstrijske kulture, športa, medijev in vloga Slovenije v EU v odnosu do Avstrije.

2. DISKURZ

Diskurz lahko na kratko označimo kot sistem reprezentacij. Je oblika družbene prakse, ki se kaže v rabi pisnega in govornega jezika. Odnos med diskurzom in diskurzivnim dogodkom je dialektičen. Družbena situacija, institucije in družbene strukture uokvirjajo in oblikujejo diskurzivni dogodek, obenem pa diskurzivni dogodek oblikuje njih (glej Fairclough in Wodak 1997: 258). Diskurz je torej družbeno konstitutiven, kakor tudi družbeno oblikovan. Tako kot oblikuje družbene situacije, družbene identitete, znanje in odnose med ljudmi, tako vse to oblikuje diskurz.

Deluje kot konstrukcija pomenov sveta okoli nas, zato lahko ima močne ideološke učinke, kar sproža vrsto vprašanj o produciranju in reproduciranju neenakih družbenih odnosov. Diskurz vzdržuje status quo v družbi, ali pa vzpostavlja spremembe, ki so po godu predvsem družbenim skupinam, ki posedujejo oblast. Pojem diskurza je sam po sebi nujno povezan z ideologijo, saj je »diskurz že po definiciji kolektivni fenomen in svoj kolektivni značaj pridobiva izključno skozi medosebno komunikacijo, ki je najbolj učinkovito realizirana prav v jezikovni dejavnosti« (Škiljan v Čepič in Vogrinčič 2003: 317). Ideologija je torej proces, ki združuje točno določene reprezentacije realnosti, določene konstrukcije identitet, kar je posebej značilno za kolektivne identitete (glej Fairclough in Wodak 1997: 276).

Diskurz je družbeni pojav, zato ne obstaja zunaj družbenega konteksta. Diskurzi so zmeraj povezani z diskurzi, ki so bili producirani v preteklosti, kakor tudi z diskurzi, ki se producirajo istočasno (glej Fairclough in Wodak 1997: 276). Kot pravi Hall (2004: 65–67) »pri konceptu diskurza ne gre za to, ali stvari obstajajo, pač pa za to, od kod pride pomen. /.../ Stvari so nekaj pomenile in bile resnične le v določenem zgodovinskem kontekstu.« Foucault (v Hall 2004: 67) ni verjel, da bi lahko iste pojave zasledili v različnih zgodovinskih obdobjih; menil je, da diskurz v vsakem obdobju proizvede oblike vednosti, objekte, subjekte in prakse vednosti, ki se od obdobja do obdobja radikalno razlikujejo, ne da bi med njimi nujno obstajala tudi neka kontinuiteta.

Družbene in politične spremembe v sodobni družbi imajo diskurzivni karakter. Kot pravi Foucault (v Hall 2004) da »nič nima smisla zunaj diskurza«, je analiza diskurza pravzaprav raziskovanje družbenih procesov in problemov. Mnenja in stališča posameznikov so tako

»manifestacije diskurzov« (Burr 1998: 50), naše identitete so konstruirane iz nam kulturno dostopnih diskurzov, torej niso naključne. Diskurzi, na katere se opiramo v družbeni interakciji, oblikujejo naše razumevanje sveta in naše identitete.

2.1 Diskurz identitete

Identiteta postaja vse bolj privlačno področje intelektualnih razprav. Definiranje pojma identiteta izpostavlja dva osnovna pomena, na eni strani koncept istosti in na drugi koncept posebnosti, oba skupaj pa predpostavljata neko konsistentnost. »To sta dinamična principa identitete in srce socialnega življenja« (Ule 2000: 3). Identiteta je način, na katerega se posamezniki ali kolektivitete razlikuje v primerjavi z drugimi posamezniki ali kolektivitetami. »Vsaka identiteta je rezultat interakcije, ne pa nekaj naravnega in statičnega. Govoriti o konceptu identitete pomeni govoriti o istosti in drugačnosti hkrati« (Pušnik 1999: 797).

Vendar pa kaj hitro ugotovimo, da je identiteta zapleten in kompleksen pojem, in postane zelo nevhvaležna za raziskovalca, ki si želi gotovih zaključkov. Identiteta je nestabilna, je »pravzaprav sploh ni« (Praprotnik 1999: 154). Glavni problem postmodernega človeka ni več v tem, kako odkriti, izumiti, sestaviti in vzdrževati identiteto (kot je še značilno za moderno), ampak kako identiteto obvarovati pred utrditvijo. S tem je sedanjost »odrezana na obeh koncih; pretrgana s preteklostjo in prihodnostjo, čas pa zveden na nenehno sedanjost« (Šabec 2006: 150).

Praprotnik (1999: 152) se sprašuje, ali je identiteta kot pojem dober analitični koncept, ki se ga znanstvenik brez strahu loti raziskovati. Vprašanje izhaja iz preproste in eksaktne definicije identitete, ki se glasi $A = A$ in $A \neq B$, vendar pa ugotavlja, da se drugi člen definicije prikaže v dokaj nestabilni luči. Močnik pravi: »A tako kot pri »nas« kot pri »onih« sama opozicija »isto/drugo« nikakor ne zadostuje za vzpostavitev identitete. Prav narobe: opozicija »isto/drugo« je samo učinek vzpostavitve identitete – je samo »identiteta« z drugimi besedami, je tautologična določitev identitete« (Močnik v Praprotnik 1999: 31).

V poplavi različnih identitet, ki jih ponuja postmodernizem, zasedajo kolektivne identitete (vsaj v evropskem prostoru) še vedno primarno mesto za prepoznavanje skupnih lastnosti in

posledično tudi za ločevanje od drugih kulturnih, etničnih in nacionalnih skupnosti (Šabec 2006).

Posameznik ni nikoli sam in prosto lebdeč, ampak je vselej vpet v mrežo raznovrstnih družbenih odnosov, kjer z večjim ali manjšim poudarjanjem nosi v sebi več skupinskih identifikacij (glej Južnič 1993: 141).

Kolektivna identiteta je občutek pripadnosti določeni skupnosti, ki je pogojena z določenimi objektivnimi in subjektivnimi kriteriji. V primeru kolektivne identitete se morajo o kriterijih in o občutku pripadnosti strinjati zlasti pripadniki takšne entitete, vendar pa morajo te kriterije sprejemati tudi tisti, ki tej entiteti ne pripadajo (glej Šabec 2006: 146). »Kolektivna identiteta je tako dinamičen proces in ne stanje, ki je tudi notranje raznolika in pluralna ter v nenehnem spreminjanju« (Žagar v Šabec 2006: 146).

Diskurzi, ki se danes nanašajo na identiteto, so se zelo razrasli, so relativno novi in značilni za post-moderno družbo (Ule 2000). Diskurzivni pristopi k identiteti poudarjajo, da je identiteta konstrukt, ki se stalno oblikuje in ni nikoli dokončno izoblikovan (Hall v Todorović 2006: 16). Bistvo konstruktivističnega pristopa po Burrovi (1998) je v tem, da zavrača predpostavko o dani naravi ljudi in stvari, torej pojmuje identiteto kot proces, ki izhaja iz interakcije in temelji na rabi jezika. »Naša identiteta je konstruirana na podlagi diskurzov, ki so prisotni znotraj naše kulture in na katere se naslanjamo v komunikaciji z drugimi« (Burr 1998: 51). »Identiteta je pojav, ki nastane v dialektiki posameznika in družbe /.../ identiteto oblikuje družbeni proces. Ko se enkrat izkristalizira, jo družbena razmerja vzdržujejo, spreminjajo in celo preoblikujejo« (Berger in Luckmann 1988: 160–161).

Diskurzivno je vpeto v celoten družbeni sistem. Diskurz je več kot le jezik; vključuje družbene prakse, tekste in njihove pomene, ki oblikujejo skupnosti. Ena izmed pomembnejših funkcij diskurza je produkcija znanja, to znanje se manifestira skozi diskurzivne prakse (glej Pušnik 2004: 36–37). »Diskurz soobstaja z vsem, kar je družbenega, saj je vsaka družbena identiteta, naj je to ekonomska, politična ali ideološka, oblikovana znotraj diskurza in hkrati s pomočjo diskurza« (Torfing v Pušnik 2004: 36).

2.2 Vzpon nacionalizma v Evropi in konstrukcija nacionalne identitete

V Evropi je bilo 18. stoletje obdobje vzpona nacionalizma in čas zatona religioznega načina mišljenja. Poprejšnjo primarnost verske, fevdalne (vazalne) in lokalne identitete je nadomestila nacionalna, vertikalno solidarnost pa je zamenjal občutek horizontalno povezane nacionalne skupnosti (glej Velikonja 2002: 284). Razvijala se je nova vrsta kontinuitete. »Treba je bilo poiskati posvetni način za transformiranje usodnosti v kontinuiteto in slučaja v smisel« (Anderson 1998: 19). Malo je reči «(in jih še vedno ni več), ki bi temu ustrezale bolj kot ideja naroda. /... / nacionalizem /moramo/ razumeti ne v zvezi z uzaveščenimi političnimi ideologijami, ampak z velikimi kulturnimi sistemi iz časa pred njim, iz katerih – kot tudi proti njim – je nastal« (Anderson 1998: 19). Med propadanjem svetih skupnosti, jezikov in dinastičnih kraljestev so se torej dogajale temeljne spremembe v načinu umevanja sveta, ki so bolj kot kaj drugega, povzročile, da si je bilo mogoče »misliti« narod. Seveda pa ne gre nekritično trditi, da je nacionalna identiteta zamenjala religiozno, »ampak se je artikulirala včasih mimo nje, včasih nasproti njej, včasih se celo maskira vanjo« (Vogrinc 1998: 189). Ključna ideja Andersona (1998) je interpretacija nacije kot »zamišljene skupnosti« (imagined community), ki so si jo člani skupnosti lahko zamislili s pomočjo tiskanih medijev in romanov v njihovem skupnem maternem jeziku. Narod je zamišljen, saj niti pripadniki najmanjšega naroda nikoli ne spoznajo vseh svojih sočlanov, ne srečajo vseh, niti ne slišijo zanje. Vsak izmed njih pa vendarle nosi predstavo o povezanosti v skupnost. Narodotvornost tiska in romana potrjuje, da so načini zamišljanja skupnosti zgodovinsko spremenljivi.

2.2.1 Nacionalna identiteta

Nacionalna identiteta je ena izmed bolj zapletenih »sestavljenih« identitet. Razprave o nacionalnih identitetah so v dobi širjenja evropskih integracij postale ponovno aktualne. Slej ko prej pa se soočimo s težavami glede definicije nacionalne identitete, med drugim tudi v odnosu do etnične in kulturne identitete. Analitična definicija opisuje etnijo kot skupnost ljudi, ki jih povezuje zavest o skupnem izvoru, tradiciji, jeziku, kulturi, ozemlju, religiji, etnični solidarnosti. Narod je politično ozaveščena skupnost, ki se zaveda svoje skupne zgodovine, kolektivnega spomina, kulture, jezika, ozemlja, gospodarskih in političnih interesov in je kot taka prepoznana, nima pa še realizirane pravice do državnosti. Etnije so vedno potencialni narodi. Nacija pa je v lastni in suvereni državi utemeljen narod (Šabec

2006; Južnič 1993). Ostaja pa izrazita premakljivost pojmov. Kar danes označujemo kot etnijo, je kar pogosto za mnoge bila nacija. Pojem se je pravzaprav razbistril, ko je bila politična skupnost, ki je država, poistena z nacijo. Zaplet pa ostane, kajti skorajda ni primera, ko bi država, ki naj bi bila nacija, korespondirala z etničnostjo celotnega prebivalstva (glej Južnič 1993: 265).

Kulturna, etnična in nacionalna identiteta so v medsebojnem zlitju in jih je nemogoče obravnavati ločeno. »Kulturna identiteta 'domuje' v okviru posamezne etnije, naroda oziroma nacije ter njihovih geografskih in zgodovinskih meja« (Šabec 2006: 153). Nekateri avtorji celo zagovarjajo tezo, da je kulturna identiteta danes pravzaprav metafora za nacionalno identiteto (glej Šabec 2006: 153). Anderson (1998) razlage nacionalizma išče prav v kulturnih koreninah.

Nacionalna identiteta je specifična oblika kolektivne in zanjo velja, da temelji na selektivnih procesih spomina, tako, da se dana skupina prepozna preko spominjanja skupne preteklosti. Kadar je ta predač za spomine, ostanejo pričevanja in sledi, vendar je njihovo reprezentiranje predmet dnevne politike in načina, kako institucije moči izbirajo posamezne vrednote iz preteklosti in jih mobilizirajo v sodobnih praksah (glej Čepič in Vogrinčič 2003: 319). Identitetno »oprijemanje« (Šabec 2004b), ki kaže na človekovo skorajda patološko odvisnost od drugega, od širše skupnosti oz. kolektivitete, je posebej očitno v obdobjih velikih zgodovinskih sprememb.

Kot druge, se tudi nacionalna identiteta vedno znova vzpostavlja. Razumeti jo moramo znotraj in ne zunaj diskurza, izgrajuje se s pomočjo jezika. »Diskurz se nanaša na zbirko pomenov, metafor, reprezentacij, podob, zgodb, stavkov, ki skupaj tvorijo posebno verzijo dogodka« (Burr v Pušnik 1999: 789). Stuart Hall (v Pušnik 1999: 799) nacionalno identiteto razume kot diskurzivni zasutek. Nacionalne kulture konstruirajo identitete, v katerih so predstavljeni pomeni nacije, s katerimi se lahko identificiramo. Ti pomeni so vključeni v zgodovino, ki nacijo razlaga tako, da sedanost povezuje s preteklostjo. Nacija je s konstruktivističnega vidika vedno naracija, je zgodba, ki jo ljudje razlagajo o sebi in tako nadevajo pomene družbenemu svetu (glej Pušnik 1999: 799). Nacionalna identiteta je vseskozi v fleksibilnem procesu preoblikovanja, zato sodobni teoretiki namesto identitet kot fiksnih entitet, govorijo o procesu identifikacije. Vsebinsko identitete razumejo kot »zanazajski učinek predhodno konstruiranih toposov« (Praprotnik 1999: 13–14).

Nacionalna identiteta je, če nanjo gledamo z nacionalnim pogledom, naturalizirana; nacija postane razumljena kot nekaj naravnega, narojenega, ne pa kot nekaj, kar se udejanji v lastni državi. Misel, da je država v sami naravi naroda, ne upošteva zgodovinskih okoliščin, posebej, če se osredotočimo na male narode; tem nastanek nacionalne države ni preprečila naravna nepopolnost, temveč zgodovinska danost. Državotvornost malih narodov je postala bolj aktualna po zlomu socializma in osvobajanju izpod preteklih nadnacionalnih državnih struktur (glej Mermolja 1998: 20).

Nekritičen pogled na lastno zgodovino, ki ne zna sneti nacionalnih očal, lahko vodi tudi v generiranje nacionalnih predsodkov in stereotipov, ki lahko ustvarjajo sovražne predstave med nacijami (Štih 2002).

2.2.2 Nacionalistični diskurz

Nacionalizem kot diskurz producira pomene, ki poenostavijo vsakdanje življenje. Reducira kompleksno večdimenzionalnost sveta na preprosto enodimenzionalno sliko z namenom poenostaviti realnost (glej Pušnik 2004: 38).

Nacionalistični diskurzi neprestano opominjajo pripadnike nacionalne skupnosti na njihovo nacionalnost. Billig nacionalizem pojmuje kot ideologijo, s pomočjo katere se reproducirajo nacionalne države. Brez domovine, nacionalne države, nacionalizma ni. Zato nacionalizem lahko razumemo kot obliko družbenega konsenza, ki je tesno povezan z zgodovinskim in družbenim kontekstom (Billig 2004).

Billig razširja koncept nacionalizma. Nacionalizem se ne manifestira zgolj skozi nasilna nacionalistična gibanja; veliko je oblik nacionalizma, ki so neopazne, naturalizirane. Takšne nedramatične oblike nacionalizma so inkorporirane v vsakdanje življenje ljudi in prav zaradi tega spregledane. Billig te oblike nacionalizma imenuje »banalni nacionalizmi« (Billig 2004: 6); so ideološke navade, ki neopazno reproducirajo razvite nacije. Takšen banalni nacionalizem se izraža tudi v pogovorih 'običajnih' ljudi, kar bo predstavljeno v nadaljevanju.

Banalni nacionalizmi vzdržujejo stanje »normalnosti«, vendar banalnost ni izenačena z neškodljivostjo. Nacionalistični diskurz pripravlja teren političnemu diskurzu. Banalni

nacionalizmi so kontinuirani. Prikrito opominjajo državljane na njihovo nacionalnost skozi vsakdanje prakse in kulturne produkte. Prav zato, ker so samoumevni in ne izstopajo, omogočajo nemoteno reprodukcijo nacionalnih ideologij (glej Billig 2004: 6–7).

Sodobna poststrukturalistična teorija narod vidi kot diskurzivni učinek, kot pripoved ali označevalno verigo, ki je sestavljena iz metafor, metonimij in binarnih nasprotij. Nacionalni subjekt je produkt tehnologij, to je vsakokratnih zgodovinskih diskurzov in praks, ki ga artikulirajo na začasnem zgodovinskem mestu. Nacija kot naracija v oblikovanju kolektivne identitete sledi zakonitostim literarne pripovedi (glej Vidmar-Horvat 2004: 123). »Konstitutivna za oblikovanje nacionalne zavesti je predstava o Drugem« (Vidmar Horvat 2004: 114). Biti Slovenec ni stvar, ki bi bila sama po sebi v naravi ljudi, ampak gre za diskurzivne prakse, ki konstruirajo nacionalno realnost nacije. Slovenska nacionalna identiteta je tako definirana na podlagi razlik med Slovenci in člani drugih nacionalnih kolektivitet (glej Pušnik 2004: 37).

3. SODOBNI PREDSDODKI IN STEREOTIPI

3.1 Opredelitev sodobnih predsodkov in stereotipov

Predsodki in stereotipi predstavljajo pomemben del vsakdanjega prilagajanja okolju; ljudje smo danes namreč izpostavljeni neskončni količini informacij, zato je kognitivna predelava vseh teh informacij nemogoča. Vidimo samo tisto, kar nam je že znano in zavračamo, kar nam je tuje. Zato pogosto presojujemo ljudi na osnovi njihove skupinske pripadnosti, ne pa na osnovi njihovih individualnih lastnosti.

Predsodki so prikrite in trdovratne mikroideologije vsakdanjega sveta. Ta svet zajema vsakdanje interakcije, javne diskurze, množične medije, kulturo, državne institucije, znanost. Predsodki se kažejo v prezirljivem odnosu do drugih oz. drugačnih: pripadnikov drugih narodov, etničnih skupin, ras, kultur, do oseb z drugačnimi življenjskimi, spolnimi, religioznimi usmeritvami (glej Ule 1999a: 7).

Na tem mestu je potrebno razjasniti osnovne razlike med predsodki in stereotipi. Lippmann je prvič uporabil pojma predsodek in stereotip, čeprav med njima ni natančno razlikoval.

Stereotipi so zanj predstavljali parcialne, posplošene in enostranske predstave o svetu, predsodki pa so bili emocionalno nabiti negativni socialni stereotipi (glej Ule 1999b: 301). Vendar pa so stereotipi kot pravi Uletova »predstopnja predsodkov, tako kot so mnenja predstopnje stališč« (Ule 1999a: 170). Predsodki za razliko od stereotipa niso samo »kognitivna orodja«, ampak vsebujejo še močno emotivno-evaluativno in konativno-dinamično komponento. Predsodki torej nastanejo tedaj, ko se socialne kategorizacije povežejo s prevladujočimi socialnimi reprezentacijami, ki so izraz socialnih, psiholoških, ekonomskih interesov vplivnih socialnih skupin in postanejo toga in posplošena stališča (Ule 1999a).

Vendar pa je brez klasifikacijskih shem, kategorialnega načina razmišljanja, nemogoče osmisliti svet okoli sebe. Ljudje skorajda samoumevno razmišljajo v kategorijah in v taki presoji razporejajo pojave. Južnič (glej 1993: 167) temu pravi poenostavljena binarnost ali diadičnost. Richard Dyer v prvi vrsti opozarja na razliko med tipom in stereotipom. Tip je preposta, enostavna, zapomnljiva in široko prepoznavna karakterizacija, ki vključuje nekaj značilnih lastnosti, kakršnakoli sprememba tipa pa je minimalna (Dyer v Hall 2003: 257–258). Kakšna je torej razlika med tipom in stereotipom? Stereotip prav tako temelji na enostavno razumljivih karakteristikah, vendar pa, za razliko od tipa, pretirano poudarja te lastnosti, jih poenostavlja, reducira vse druge in na ta način fiksira razliko (Dyer v Hall 2003: 257–258).

Tajfel (v Ule 1997: 161) je identificiral nekaj osnovnih funkcij socialnih stereotipov:

1. kognitivna funkcija stereotipov: stereotipi vplivajo na tipizacijo in poenostavljajo predstave o svetu;
2. motivacijska funkcija stereotipov: stereotipi vplivajo na ohranjanje in reprezentiranje pomembnih socialnih vrednot;
3. normativna funkcija stereotipov: stereotipi pomagajo ustvarjati in ohranjati skupinske norme in prepričanja;
4. razlagalna funkcija stereotipov: stereotipi predstavljajo sistem razlag socialnih dogodkov in skupinskih aktivnosti;
5. razlikovalna funkcija stereotipov: ohranjanje pozitivne medskupinske razlike v korist lastne skupine.

Stereotip razločuje, deli sprejemljivo od nesprejemljivega; za stereotipiziranje je značilno postavljanje mej, na podlagi katerih se izloči vse zunaj teh meja. Stereotipiziranje torej vzdržuje neke vrste simbolni in socialni red, »postavlja mejo med 'nami' in 'njimi'. Povezuje 'nas, ki smo normalni' v 'zamišljeno skupnost' in izganja 'druge'« (Hall 2003: 258). Mary Douglas (v Hall 2003: 258) to drugost označi kot onesnaženo, nevarno, tabu. Zato se okoli te drugosti vežejo negativni občutki.

Stereotipi predstavljajo na eni strani ekonomizacijo človekovega delovanja (Lippmann 1961), »kognitivno ekonomijo« (Ule 1997), na drugi pa obrambni mehanizem, ki ga ščiti v družbi. Ali kot poudarja Hall, je stereotipiziranje označevalna praksa z redukcijskimi in naturalizacijskimi učinki. »Stereotipiziranje reducira ljudi na nekaj preprostih, osnovnih značilnosti, te značilnosti pa so reprezentirane kot dane, naravne« (Hall 2003: 257).

Ena ključnih lastnosti stereotipov je ta, da se pojavljajo predvsem tam, kjer so ostre razlike v oblasti. Dyer (v Hall 2003: 259) zaključuje, da je ustvarjanje »normalnosti« skozi družbene tipe in stereotipe želja in navada vladajočih družbenih skupin, ki na ta način ustvarjajo svojo »hegemonijo«. Za razliko od tradicionalnih stereotipov in predsodkov so sodobni predsodki izraženi simbolno, mnogo bolj prikrito. Ne izražajo odkrito negativnih stališč do »drugih« ali »drugačnih«, ampak ne vzdržujejo pozitivnih (Ule 1999b). Predsodki so v sodobnih demokratičnih družbah potisnjeni v anonimnost in nereflektiranost vsakdanjega diskurza, njihova moč in vpliv s tem rasteta tako, da postajajo nevprašljivi in služijo kot opravičilo vsakdanjih diskriminacijskih predsodkov, obenem pa so zelo prilagodljivi (glej Šabec 2006: 21).

3.2 Spreminjanje stereotipov in predsodkov

Vsakdanje ideologije, katerih del so predsodki, običajno niso močno usklajeni, homogeni sistemi idej ali prepričanj, temveč so fragmentarne, fluidne in spremenljive (Billig v Ule 1999b: 335). Ideološko življenje živi skozi nasprotja in nihanja med temi nasprotji. »Predsodkovni diskurz nenehno oblikuje in preoblikuje, konstruira in rekonstruira podobo drugih ljudi, o katerih govori, kot tudi lastno identiteto govorcev. S tem, ko posameznik skozi svoj diskurz razvija svojo verzijo družbenega sveta, pozicionira samega sebe v ta svet« (Ule 1999b: 336). Predsodki so sestavina nenehnih dialogov in razprav znotraj družbene

skupnosti. Lippmann pravi, da stereotipi niso nevtralni. »Stereotipni vzorec je jamstvo za spoštovanje nas samih; je projekcija naših lastnih sodb o tem, koliko veljamo, kakšen je naš položaj in naše pravice« (Lippmann 1961: 96).

Stereotipi so odporni na spremembe, vendar pa je napačno trditi, da so stereotipi rigidne, toge in nespremenljive sodbe. Stereotipi se spreminjajo na skupinski ravni, ne pa tudi na individualni. Do pomembnih sprememb stereotipov pride, če pride do realnih sprememb v medskupinskih odnosih. Stereotipi se spremenijo tudi zaradi pozitivnih medosebnih odnosov med člani različnih skupin. Ta fenomen raziskovalci imenujejo »hipoteza stika« (glej Ule 1997: 161). Vendar nekateri vidijo hipotezo stika kot preveč poenostavljeno in posledico »napačne razlage reprezentacijskega predmeta stereotipov« (Oakes in drugi 1999: 69). Ne strinjajo se, da osebni stik s člani tuje skupine posledično ovrže stereotipe o tuji skupini, zmanjša predsodke in izboljša medskupinske odnose. Tako razumevanje bi pomenilo, da so stereotipi in predsodki zvedeni na raven medosebnih stikov. Dejstvo je »da stereotipi reprezentirajo realnosti na ravni *skupine*... in ne na osebnih značilnostih posameznih članov« (Oakes in drugi 1999: 69).

Stereotipi so izraz zaustavljenega časa, to je 'časa bistvenosti' (Pageaux 2002). Niso večpomenski, so pa uporabi vsak trenutek znova; so torej kontekstualne socialne reprezentacije. Zato si v nadaljevanju podrobneje pogledimo pomen družbenega konteksta pri ustvarjanju in uporabi stereotipov in predsodkov.

3.3 Predsodki, stereotipi in pomen družbenega konteksta

Družbeni kontekst je pri ustvarjanju predsodkov in stereotipov odločilno pomemben, saj je stereotipiziranje v soodvisnosti od okolja in zato posreduje družbeno percepcijo; družbeno realnost odraža, obenem pa jo producira (Šabec 2006: 35). ».../Z/a stereotipe je značilna variabilnost in odvisnost od konteksta... /s/tereotipe se selektivno izbira in ustvarja na osnovi specifičnih vsebinskih dimenzij zato, da pomensko reprezentira opazovane odnose med lastno in tujo skupino, obenem pa vsebinsko variirajo kot funkcija prav teh reprezentiranih odnosov« (Oakes in drugi 1999: 66–67).

Predsodki kot element družbene moči, rasnega, socialnega in etičnega nasilja sodijo v ideološki in politični pogon družbe. Ideologije tičijo v tistem, kar se zdi vsakdanje, samoumevno, samo po sebi resnično. Gradnja in razgradnja predsodkov in stereotipov nista predvsem kognitivna akta, ampak procesa konstrukcije ali dekonstrukcije socialnega sveta v javnih in zasebnih diskurzivnih praksah (glej Ule 2005: 34).

Zgolj socialnopsihološko, interakcijsko raziskovanje predsodkov in stereotipov pomeni zožitev teh dveh pojmov in pomeni deproblematiziranje in izgubo oporišča za kritični oprijem s pojavi predsodkov na določenih »objektih«. Tako preučevanje ne seže dlje kot do kognitivnih elementov predsodkov in stereotipov (glej Ule 2005: 34). Zato je treba na predsodke in stereotipe gledati skozi oči diskurzov, ki kot dominantne označevalne in vedenjske prakse, legitimirajo odnose oblasti v danem trenutku in se skladajo s prevladujočimi ideološkimi sistemi.

Na pomen konteksta v diskurzivni analizi opozarja Van Dijk. Diskurz kot socialna interakcija nujno upošteva kontekst in tako postane produciran, razumljen in analiziran skladno s potezami konteksta (glej Van Dijk 1997: 11).

Predsodki in stereotipi so družbeno reproducirani s pomočjo diskurzov na vseh ravneh: od vsakodnevnega sporazumevanja, do množičnih medijev, vzgojno izobraževalnega procesa in materiala, literature, filma in drugih proizvodov kulturne industrije, političnih, javnih govorov, oglaševanja, zakonov, političnih, gospodarskih in javnih institucij in še bi lahko naštevali. Pri tem je pomembno, da je vsakdanji govor pogosto interpretacija informacij, ki jih posredujejo množični mediji ali drugi institucionalni diskurzi. Množični mediji pa, nasprotno, reproducirajo in rekonstruirajo stališča in govor članov družbenih skupin (glej Šabec 2006: 29). Rezultati številnih raziskav (Van Dijk v Šabec 2006) so pokazali, da je reprezentacija tujcev, imigrantov, manjšin v diskurzu dominantnih skupin in množičnih medijev večinoma pristranska in negativna. Vloga množičnih medijev je pri obravnavi stereotipov zelo pomembna, saj mediji predstavljajo glavno 'bazo podatkov' in določajo agendo tém, o katerih ljudje razpravljajo v vsakdanjem življenju. Vloga medijev pa je pri tem posredna in prikrita. Podobno vlogo pa imajo pri mlajših generacijah otroške in šolske knjige, kjer učbeniki dosledno izražajo določeno stopnjo etnocentrizma, predsodkov in stereotipov (glej Šabec 2006: 29–30).

Interdisciplinarno preučevanje predsodkov in stereotipov vključuje sociološke znanosti, psihologijo, antropologijo, jezikoslovje, retoriko, komunikologijo, imagologijo (Šabec 2006). »Kritična študija stereotipov mora /.../ temeljiti na zgodovinskih dejstvih, ki so vitalnega pomena za razumevanje, kako so si stereotipi pridobili svoje simbolične pomene in vrednosti in kako so bili prenašani in modificirani skozi čas v kompleksni odvisnosti od kontinuitete in sprememb« (Šabec 2006: 35).

Pri razkrivanju nastanka in ohranjanja stereotipnih predstav je bistvena njihova »rehistorizacija« (Šabec 2006: 35). Predsodke in stereotipe je treba obravnavati skupaj z njihovo evolucijo, z zgodovinskim kontekstom. Stereotipi resda predstavljajo naučene vedenjske strukture o družbenih skupinah, ki se v posameznih situacijah aktivirajo, vendar se vedno znova vzpostavljajo glede na družbeni kontekst. So del dinamičnih družbenih procesov (glej Šabec 2006: 35).

3.4 Konstrukcija »drugega«

Vprašanja stereotipov in stereotipiziranja ne gre obravnavati brez koncepta 'drugega'. Razlike v spolu in spolnih usmeritvah, v rasni in etnični pripadnosti, v religiji in družbenem statusu sprožajo najmočnejše predsodke in stereotipe med ljudmi. »Šele koncept 'drugega' /.../ razločneje in natančneje pojasnjuje funkcioniranje stereotipov v okolju odnosov moči in oblastnih struktur, v katerem so tako pozitivni kot negativni stereotipi problematizirani zato, ker 'drugega' obravnavajo kot objekt« (Šabec 2006: 36).

Označevanje posameznika kot 'drugega' poteka vzporedno s stereotipiziranjem. Gre torej za vrednotno obliko imenovanja ali etiketiranja posameznika oziroma skupine na redukcionističen način in obenem s strategijo simbolnega izključevanja (glej Šabec 2006: 36). Ali kot pravi Južnič (1993: 169): »Stereotipije so pogosto vezane na doživljanje tujosti. Tujstvo je tisto kar ni domače, kar je neznano, nespoznano, nerazumljivo in nerazumljeno. V percipiranju tujega se vedno vrinja neka nelagodnost. Tu je vir zavračanja in celo sovražnosti. Predsodki, ki odnegujejo mnoge generacije, vztrajajo tudi kakemu pozitivnemu premiku v odnosu do tujega navkljub.«

Ustvarjanje 'drugega' pomeni ustvarjanje mej med legitimnim in nelegitimnim, normalnim in nenormalnim. Sam proces definiranja 'drugega' je distanciranje od marginalnega in postranskega glede obstoječe kulturne norme. Stereotip 'drugega' na ta način zanika zgodovino in ovira spremembe in transformacije. S to represijo zgodovinskega in političnega se približa delovanju mitov in teži po ohranjanju družbenih izključitev in ekonomskih razlik (glej Šabec 2006: 36).

Schlesinger (v Čepič in Vogrinčič 2003: 319) pravi, da je identiteta tako stvar vključevanja kot izključevanja. Identitete so konstruirane znotraj sistema relacij in reprezentacij in zahtevajo recipročno prepoznanje drugih. V identitetnih opredelitvah tuje predstavlja podobo 'drugega', ki nam preko negativne identifikacije vedno znova omogočajo enostavno samodefincijo. Če tuje oziroma tujost razumemo strukturalistično, potem izvorna istovetnost ne obstaja samo po sebi in postane eno šele v razmerju z drugim, šele v razločevanju od drugega (glej Čepič in Vogrinčič 2003: 318).

Konstitucija identitete vedno temelji na izključevanju in na vzpostavljanju hierarhije med 'nami' in 'njimi'. Če govorimo o nacionalni identiteti, potem je le-ta zmeraj rezultat opozicije do drugega oziroma tujega. Ali kot pravi Pageaux: »Vsaka podoba nastane, ko se Jaz, lahko tudi neznatno, zave svojega odnosa do Drugega, nekega Tukaj v odnosu do Drugje. Podoba je torej izraz /.../ nekega pomembnega razhajanja med dvema vrstama kulturne realnosti« (Pageaux 2002: 10).

3.5 Nacionalni stereotipi

Nacionalni stereotipi niso nič novega. V času nacionalizacije držav v Evropi ob koncu 18. in začetku 19. stoletja so stereotipne nacionalne podobe ustvarjali zlasti izobraženci, ki so zgodovinske oziroma aktualne razmere posploševali. Take posplošitve pa so s širitvijo preko tiska, šol, romanov, zgodovinopisja, dobile priznanje oziroma veljavo. Ob tem ni odveč opozoriti, da se danes stereotipne predstave o »drugih« spet pojavljajo, celo v akademskih krogih. Z zatonom socialističnih režimov Vzhodne Evrope in s širjenjem evropskih integracij, se nacionalne identitete spet postavljajo v ospredje. Transnacionalni globalizacijski procesi v sodobnih družbah izzivajo in obenem krepijo potrebo posameznikov in skupnosti po

individualizaciji bivanja in izpostavljanju posebnih lokalnih, etničnih, nacionalnih in drugih pripadnosti (Šabec 2004a).

Vsaka nacija sebi pripisuje določene značajske lastnosti, ki naj bi veljale za njihove prepoznavne, obenem pa ji lastnosti pripisujejo tudi sosednje in druge nacionalne skupnosti. Opis nacionalnega značaja je izredno ohlapen in nedoločen, saj nujno sili v poenostavljanja, posploševanja in stereotipiziranja tistih značilnosti, ki so pripisana neki naciji. Zgodovinski kontekst je na tem mestu ključen, saj so stereotipi, ki jih vzdržuje posamezna nacija, najmočnejši prav do sosednjih nacij. Konstrukcija nacionalnih stereotipov se opira na etnično folkloro in zgodovinske zamere do drugih nacij in v taki kombinaciji zamegli in prikrije vrednotno neobremenjene percepcije drugih (glej Šabec 2006: 72–76).

Nacionalni stereotipi se pojavljajo v obliki lastnih stereotipov (avtostereotipov) in stereotipov, ki jih imajo drugi o določenem narodu (heterostereotipi). Heterostereotipi so v obrnjenem odnosu do avtostereotipov: čim bolj je za nas drug narod različen od lastnega, tem slabše ga ocenjujemo, in obratno (glej Ule 1999a: 193). Obe obliki pri sosednjih narodih pogosto sovpadata. Nacionalni stereotipi se običajno nanašajo na druge nacije, kar pa ni nujno, saj se večkrat zgodi, da se žrtve stereotipiziranja oklenejo stereotipov o sebi in jih celo krepijo (glej Šabec 2006: 78).

Kot sem že omenila, je bilo rojstvo evropskih narodov v precejšni meri povezano s časopisi in romani. Za definiranje referenčnega okvirja razmerij in odnosov med različnimi narodi v Srednji Evropi je bila književnost vse do 2. polovice 20. stoletja nenavadno pomembna. Književnost je bila idealno sredstvo za širjenje najrazličnejših vizij. Knjiga in karikatura sta postali nepogrešljiv zgodovinski vir (Grdina 2004a).

O stereotipih znotraj književnosti je razmišljal Pageaux (2002: 12), ki pravi: »Če priznavamo, da je vsaka kultura pojmovana kot prostor invencije, produkcije in difuzije znaka /.../se stereotip ne pojavlja kot znak (kot predstava, ki proizvaja pomene), marveč kot »signal«, ki avtomatično napoti k eni sami možni interpretaciji /.../ stereotip širi le »bistveno« sporočilo, oddaja le bistveno podobo, prvo, zadnjo – najpomembnejšo.«

Če razmišljamo o produkciji stereotipa, opazimo, da se uklanja zelo preprostemu procesu proizvodnje: zamenjava atributa in bistvenega omogoča stalen prenos od posameznega k

splošnemu, od enkratnega h kolektivnemu. Stereotipna komunikacija se preko stereotipov umešča med procese definicije in atribucije. V besedilu se stereotip umešča v pridevnikovanje, pridevnik postane bistvo. Od tod formulacija: »Ta narod je/ni [...], »Ta narod zna/ne zna [...]« (glej Pageaux 2002).

Znotraj vsakega naroda in nacije v določenem obdobju obstaja lestvica držav ali narodov, ki jim je s strani večinske skupine dodeljena različna stopnja zaupanja ali nezaupanja, priljubljenosti ali nepriljubljenosti, naklonjenosti ali sovražnosti. Spremenljive politične in ekonomske okoliščine v odnosu med dvema skupnostma ali državama vplivata na naklonjenost, vendar pa se lahko zgodi, da nekatere države nikoli ne dosežejo vrha zaupanja ali priljubljenosti, zlasti ko govorimo o odnosu med zahodno- in vzhodnoevropskimi državami. Pri tem je očitno nesorazmerje; medtem ko je stopnja zaupanja Zahoda do Vzhoda izredno majhna, je Vzhod Zahodu izrazito naklonjen (glej Šabec 2004b: 54).

4. SLOVENSKO-AVSTRIJSKI ODNOSI

Ker je družbena praksa konstitutiven element diskurza (Fairclough 1995b), bom v nadaljevanju analizirala družbeni kontekst, natančneje zgodovinski kontekst nastajanja slovenske identitete.

4.1 Slovenci in Habsburška monarhija

Zveza slovenske nacionalne identitete in kulture je več kot očitna. Slovenstvo je zadnjih tisoč let preživelo skozi naslonitev na svojo kulturo, ne pa spričo svoje politične, ekonomske ali vojaške moči. Drugi 'veliki' narodi so večinoma nastali po obratni poti, skozi politični in ekonomski stožer, na katerega se je cepila kultura (Dolar 2003).

Slovence je zgodovinski razvoj v okviru Nemškega cesarstva oziroma Habsburške monarhije razdelil med dežele: Kranjsko, Štajersko, Koroško, Goriško, Istro in mesto Trst. Dokler je bila pismena in višja kultura pretežno latinska, ta razdeljenost Slovincem ni škodovala bolj kot drugim narodom. S prevlado nemškega in italijanskega jezika v višjih slojih družbe, zlasti pa z razmahom srednjega in višjega šolstva ter razvojem državne birokratske uprave, je začel slovenski jezik izgubljati svojo vlogo, postal je drugorazreden, le za domačo in cerkveno rabo (glej Granda 1999: 555–556).

Slovenski zgodovinarji so Habsburško monarhijo večinoma slikali v precej temnih barvah. Njeni nosilni stebri so bili armada, birokracija, plemstvo in cerkev. Zwitter (v Vodopivec 2004) pa je opozarjal, da je bil za tako dolgotrajni obstoj monarhije nujen tudi določen konsenz njenih narodov. Nemcem in Madžarom naj bi bila monarhija sredstvo za doseg lastnih nacionalnih ciljev, za druge narode pa naj bi bila manjše zlo kot nevarnosti, ki bi jih lahko prinesel njen razpad.

Sodobno slovensko stališče je, da je bila Habsburška monarhija protislovna tvorba, ki ni imela niti v 18. niti v 19. stoletju integracijske in centralizacijske moči, da bi učinkovito odpravila partikularizme in dosegla notranje poenotenje, podobno zahodnoevropskim kraljestvom (glej Vodopivec 2004: 34). Vseeno pa je treba opozoriti, da je bil slovenski odnos do Nemcev oziroma nemško govorečih Avstrijcev tudi ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja izrazito ambivalenten, protisloven in nikakor ne le odklonilen. Celo najbolj glasni kritiki so bili v isti sapi za monarhijo in proti njej; proti njej, ker ni uresničila slovanskih in slovenskih želja po federalizaciji in kulturno-politični samostojnosti, zanjo, ker si življenja izven nje niso mogli predstavljati (glej Vodopivec 2002: 90).

Vendar pa se vsak narod, kot pravi Grafenauer (1987: 157) »izzivlja na treh ravneh sodobnega življenja: v kulturi, v gospodarstvu in politiki«. Slovenci so kmalu spoznali, »da zgolj kulturno osvobajanje ni mogoče /.../ Osnovna terjatev, ki so jo postavili naši predniki takrat, je bila zahteva po zedinjeni Sloveniji, zahteva, naj se združi vse slovensko narodno ozemlje ne glede na historične, politične in upravne enote v eno samo slovensko upravno enoto« (Grafenauer 1987: 158). Po letu 1848, ko so se Slovenci začeli politično prebujati, je bilo usodno, da je bila Evropa že razdeljena na politične stranke, tako, da je šlo slovensko politično prebujenje v smeri strankarske in ne narodne skupnosti. In tako je sama po sebi rasla fronta ideološko formiranih strank (glej Grafenauer 1987: 159). A monarhija je zavračala vsako avtonomijo Slovencev; imeli so jih za normalni sestavni del nemške Avstrije, in tako je bila Slovincem priznana le etnična individualnost, ime in celovitost (Prunk 1998).

Slovenci so bili eden najmanjših narodov Habsburške monarhije; v deželnih zborih in odborih so imeli šibko zastopstvo. Od tega je bilo odvisno tudi uresničevanje avstrijskega državnega zakona iz leta 1867 na področju enakopravnosti deželnih jezikov v šolah, uradih, sodiščih in javnem življenju, kar je bila ena osrednjih točk programa Zedinjene Slovenije.

Večina šol je bila utrakvističnih, kjer je bila slovenščina učni jezik le v prvem, morda še drugem razredu, nato pa je bil učni jezik le še nemščina (glej Vodopivec 2004: 37).

Podobno počasi kot v šolstvu, se je slovenščina uveljavljala na uradih in sodiščih. Tudi v deželnih zborih in odborih je bil odpor proti rabi slovenščine zelo močan. V najboljšem položaju je bila Kranjska, vendar je tudi tam slovenščina postala enakopravna nemščini šele na začetku 20. stoletja. Precej slabše so bile razmere Štajerskem, kjer si je bilo potrebno izbrati komunikacijo v slovenščini, na Koroškem pa so uradi celo opuščali dvojezično prakso (glej Vodopivec 2004: 38–39). Slovenci so bili prepričani, da jim s strani Nemcev grozi nevarnost. Ob koncu 19. stoletja se je začel načrten imperialistični pritisk na slovensko ozemlje, na Dunaju so imeli za slovenske zahteve »gluha ušesa« zato so začeli Slovenci iskati nove zaveznike. Rešitev so videli v združitvi s Hrvati, ki so imeli v monarhiji boljši narodno-politični status (glej Vodopivec 2004: 41). Zadnjih četrto stoletja skupnega bivanja Slovencev in Nemcev znotraj Avstro-Ogrske monarhije so zaznamovale politične napetosti, ki jih v prejšnjih obdobjih ni bilo. Njihov vrhunec je bila prva svetovna vojna in razpad monarhije, kar je vplivalo na obremenjene odnose med dvema narodoma nekdanje skupne države za celo 20. stoletje (glej Rozman 2004: 63).

4.2 Koroški plebiscit

Po razpadu Avstro-Ogrske monarhije je vlada SHS razglasila slovenščino za uradni jezik na ozemlju, ki ga je nadzirala. Slovenci so v jugoslovanski zvezi videli zaščito pred nemškim imperializmom. Vendar se je ozemlje, poseljeno s Slovenci, začelo hitro krčiti. Koroško so nadzirale nemško-koroške milice, ogrožena pa je bila tudi Štajerska (glej Dolenc 2004: 81)

Vprašanje meja se je reševalo na mirovni konferenci leta 1919 v Parizu, vendar pa je bila Jugoslavija v svojih mejnih zahtevah neuspešna. Sanžermenska mirovna pogodba iz leta 1919, ki je bila odločilna za določitev meje z Avstrijo, je za Koroško določila, da se izvede plebiscit pod mednarodnim nadzorom. Plebiscitno ozemlje je bilo razdeljeno na cono A, ki je obsegala južni del Koroške in kamor se je morala umakniti jugoslovanska vojska, in cono B s Celovcem in okolico, ki jo je zasedla Avstrija. Meja med obema conama je potekala po narodnostni meji. Glasovanje v coni B bi se izvedlo le v primeru, če bi se večina v coni A odločila za kraljevino SHS. Za Jugoslavijo je na ozemlju cone A glasovalo 40,96%, za Avstrijo pa 59,04% ljudi. Posledično do glasovanja v coni B ni prišlo in celotno plebiscitno

ozemlje je ostalo v okviru Avstrije¹ (glej Jesih 2004a: 270). Koroška je zato za mnoge Slovence postala »tako rekoč neke vrste prabolečina« (Pammer 2004: 149).

Obdobje po prvi svetovni vojni in spopadanje za Koroško je predstavljalo pomemben zgodovinski mejnik za slovensko-avstrijske odnose. Plebiscitna propaganda je bila za tisti čas zelo raznolika in je spominjala na sodobni volilni boj. Avstrijska stran je poudarjala prednosti avstrijske politične ureditve, prav tako je koroškim Slovencem obljubljala zagotovitev vseh pravic (glej Jesih 2004a: 271). Inzko ugotavlja, da ne gre spregledati vpliva, ki ga je imela za glasovanje koroških Slovencev izjava koroške deželne vlade dne 28. 9. 1920, v kateri so obljubili, da bodo »zdaj in vedno« varovali jezikovno in narodno posebnost slovenskih prebivalcev in skrbeli za njihov razvoj, enako kot pri nemških sodeželanah (glej Inzko 1985: 61). Jugoslovanska plebiscitna propaganda na drugi strani se je izkazala kot slabo zasnovana; omejila se je le na etnične vidike odločanja (Jesih 2004a; Suppan 2002).

Izid plebiscita so v nemškoavstrijski narodni državi vrednotili kot uspeh nemštva in ne kot glas za Avstrijo. Bil je sprejet kot povod za obnovitev povojne germanizacije. Veliko pripadnikov koroških Slovencev je po besedah tedanjega vodilnega koroškega zgodovinarja Wutteja spoznalo »da opredelitev za slovenski jezik ni priporočljiva« (glej Inzko 1985: 69). Kmalu po plebiscitu so bili odstranjeni slovenski učitelji, odpravljene slovenske šole in izseljena tudi večina druge intelektualne elite koroških Slovencev. Spopadi okrog meja na Koroškem in Štajerskem so še dolgo učinkovali v obojestranskih negativnih stereotipih. Na dan je ponovno prišlo vprašanje o »domovini zvestih Vindišarjih« (Suppan 2002: 78), ki se venomer sproži ob reševanju manjšinskih problemov na Koroškem (glej Inzko 1985: 71).

Za slovensko stran je, kot ugotavlja Jesih »koroški plebiscit danes sprejemljivo zgodovinsko dejstvo, /vendar pa/ je glorifikacija plebiscita na koroški strani v celotnem obdobju, predvsem ob vsakoletnih proslavah 10. oktobra, še danes prispevek k poudarjanju etnične delitve med obema narodoma na Koroškem« (Jesih 2004a: 272).

---

¹ Grafenauer (1994: 29) pravi, da vendarle to ni bila vsa izpoved o meji, saj so bili glasovi južno od Drave za pripadnost SHS v večini, čeprav ne veliki (10.205 glasov za Jugoslavijo in 10.093 za Avstrijo). Po pogodbi je veljalo glasovanje za pripadnost vse cone A in tako je južna meja plebiscita postala državna meja med Slovenijo in Avstrijo.

4.3 Od plebiscita do »anšlusa«

Slovenci, ki so po plebiscitu ostali v južnem delu Koroške in Štajerske, so postali manjšina. Kmalu se je pokazalo, da se plebiscitne obljube nemške strani ne bodo uresničile (glej Jesih 2004a: 272). V Avstriji se je začela razločno kazati težnja izenačiti etnično mejo z državno². Avstrija ves čas svojega obstoja do marca 1938 nikdar ni uveljavila varstvenih določb za jezikovne manjšine v sanžermanski pogodbi³ (glej Grafenauer 1994: 29–30).

Rezultat plebiscita in priključitev Koroške Avstriji sta na Koroškem vzbudila razmah nemškonacionalnih organizacij. V protislovenskih aktivnostih je posebej izstopala osrednja protimanjšinska organizacije KDH/Koroška domovinska služba⁴, ki je spodbijala načrtovano kulturno avtonomijo koroških Slovencev in se zavzemala za načrtno kolonizacijo južne Koroške z nemškimi družinami iz rajha, pomemben delež pa je imela tudi pri statistični manipulaciji s podatki ljudskih štetij⁵ (glej Jesih 2004a: 273–274). Po anšlusu leta 1938 so bili koroški Slovenci izpostavljeni nacističnemu terorju, nacisti so s pomočjo domačinov pripravili program izselitve koroških Slovencev. Ker se je, kot pravi Grafenauer (1987: 42), z »anšlusom« pogazila sanžermenska pogodba, bi se morala koroškim Slovincem priznati pravica, da se ponovno odločijo, kateri državi želijo pripadati.

4.4 Obdobje po letu 1945

Reševanje koroškega vprašanja po drugi svetovni vojni je izhajalo iz izhodišč, različnih od ureditve iz leta 1938. Na razvoj dogodkov so nedvomno vplivale tudi mednarodne razsežnosti avstrijskega vprašanja. Jugoslovanske ozemeljske zahteve so bile, poleg gospodarskih vprašanj, najpomembnejše vprašanje pogajanj za državno pogodbo (glej Ferenc in Repe 2004a: 481). Da bi Sovjetska zveza pristala na avstrijske predvojne meje, je Avstrija tedaj v dogovoru z Združenimi državami izjavila pripravljenost, da bi z državno pogodbo

---

² Na Koroškem je to težnjo že dober mesec po plebiscitu javno in uradno napovedal deželni glavar Arthur Lemisch, češ da imajo koroški Nemci za njeno uresničenje časa le eno človeško generacijo (glej Grafenauer 1994: 29).

³ Položaj narodnih manjšin je bil od takrat urejen na podlagi členov 62-69 sanžermenske pogodbe, vendar pa Avstrija ves čas svojega obstoja do marca 1938 ni uveljavila teh varstvenih določb za jezikovne manjšine. Po letu 1938 pa so nacisti (brez posebnega odloka) odpravili pouk v slovenskem učnem jeziku (Vodopivec 2004; Grafenauer 1994).

⁴ Kasneje (1924) se je preimenovala v Koroško domovinsko zvezo/KHB.

⁵ Neposreden rezultat delovanja KHB je t.i. vindišarska teorija. Vindišarji naj bi bili neke vrste mešana etnična skupina, »Nemcem prijazni« koroški Slovenci, s svojim dialektom in narodno zavestjo, ki naj bi jih ločila od »nacionalnih Slovencev«. Pojem je postal aktualen pri štetjih prebivalstva.

jamčila varstvo slovenske in hrvaške manjšine. Člen 7, ki koroškim Slovencem zagotavlja svoboden razvoj njihove narodnosti, šteje k pogojem, pod katerimi je ozemeljsko nespremenjena Avstrija dobila svojo samostojnost. Avstrijska državna pogodba (ADP) je bila podpisana 15. maja 1955 (glej Inzko 1985: 147–150).

Koroškim Slovencem 7. člen ADP zagotavlja pravico do lastnih organizacij, zborovanj in tiska v materinem jeziku. V občevanju z državnimi ustanovami ne smejo biti na slabšem kot nemškogovoreči državljani. Država je dolžna skrbeti za pouk v materinem jeziku v osnovnih šolah in na višjih izobraževalnih stopnjah. Prav tako je v upravnih in sodnih okrajih s slovenskim ali mešanim prebivalstvom potrebno namestiti dvojezične krajevne napise. Manjšini sovražne organizacije je treba prepovedati (glej Inzko 1985: 150).

Predstavniki koroških Slovencev so avstrijski zvezni vladi izrazili svoje predstave o uresničevanju manjšinskih pravic. Vendar sta avstrijska vlada in koroška deželna vlada izvajali politiko, ki je po mnenju koroških Slovencev 7. člen restriktivno interpretirala, če ne celo revidirala. Nemškonacionalne sile so ponovno dosegle političen pomen, saj je njihovemu pritisku klonila avstrijska manjšinska politika (glej Inzko 1985: 151).

Obdobje po letu 1960 je minilo v luči stabilnih medsosedskih odnosov, vendar se je v 70-ih letih manjšinsko vprašanje znova zaostri; začelo se je s proslavo ob 50. obletnici plebiscita, ki je bila izrazito protislovensko obarvana, posledično pa so duhove burili dvojezični topografski napisi na južnem Koroškem (glej Jesih 2004a: 293-294). Vse do srede 80-ih so bili odnosi zelo napeti.

Socialistična republika Slovenija je vse bolj prevzemala vlogo zaščitnice slovenske narodne manjšine. Že v 60-ih je sicer začela razvijati gospodarske in kulturne odnose z bližnjimi avstrijskimi deželami, v 70-ih pa so bili ustanovljeni komiteji za mednarodno sodelovanje, kar je stike še okrepilo. V 80-ih je prišlo do novih oblik sodelovanja; ustanovljene so bile kontaktne komisije, sestavljene iz predstavnikov slovenske vlade in avstrijskih deželnih vlad. Raven bilateralnih odnosov je preseгла ustanovitev delovne skupnosti Alpe-Jadran (glej Ferenc in Repe 2004a: 484).

4.5 Osamosvajanje Slovenije in slovensko-avstrijski odnosi po mednarodnem priznanju

V času jugoslovanske krize je Avstrija skušala loviti ravnotežje med bilateralnimi odnosi z Jugoslavijo in tesnimi vezmi s Slovenijo. Te vezi so izhajale iz geografske bližine, dolge skupne meje, ekonomskih interesov in skupnih zgodovinskih in kulturnih okvirov (glej Repe in Ferenc 2004a: 485). V Sloveniji se je v času osamosvajanja začela oblikovati »evropska zavest«, ki je temeljila na zanikanju balkanske identitete in iskanju nove, (srednje)evropske identitete. Zato je slovenska politika pričakovala podporo Avstrije pri prizadevanjih za osamosvojitvev.

Avstrija je bila ob koncu 90-ih kot neposredna sosedna za rešitev krize zelo zavzeta. Slovenija je po volitvah aprila 1990 Avstrijo imela za »strateško politično zaledje slovenskih osamosvojitvenih prizadevanj« (Jančar v Repe in Ferenc 2004a: 485). Takoj je odprla svoje posebno predstavništvo na Dunaju, stiki so postajali vse pogostejši, pretok informacij vse gostejši. Avstrijci so hitro pokazali naklonjenost pravici Slovencev do samoodločbe, čeprav so do vseh republik vodili uravnoteženo politiko. Avstrija je pri svoji politiki morala upoštevati mednarodni položaj, zato je ravnala previdno in upoštevala mnenja EU in ZDA. Kljub temu se je med spopadi v Sloveniji izkazala za dobro sosedo, ki je na različne načine pomagala Sloveniji; med drugim je nudila diplomatsko in humanitarno pomoč, omogočila uporabo letališč. Zaradi vojne v Sloveniji se je začela odkrito zavzemati za priznanje Slovenije. Deželne vlade so se zavzemale za priznanje suverene in samostojne Republike Slovenije, vendar pa so bila stališča zvezne vlade previdnejša, podrejena mnenju EU. Dunaj je menil, da je za Avstrijo varneje, da ni prva, ki bo priznala Slovenijo. Avstrija je Slovenijo priznala šele 16. januarja 1992 (glej Ferenc in Repe 2004a: 486–488). Po priznanju je že do poletja 1992 prišlo do več obiskov na najvišji državni ravni. Avstrija je podprla vstop Slovenije v KVSE, sprožila je postopek za sprejem Slovenije v OZN, podpirala pa jo je tudi pri vstopu v druge mednarodne organizacije (glej Ferenc in Repe 2004b: 611).

Največja težava po vzpostavitvi diplomatskih odnosov je bila Avstrijska državna pogodba. Avstrija je zagovarjala stališče, da je ADP glede na spremenjene okoliščine v Evropi zastarela. Status pogodbenice bi Sloveniji dal mednarodno pravno podlago za neposredna posredovanja pri avstrijskih oblasteh v prid varstva slovenske manjšine. S približevanjem

vstopa Slovenije v EU se vprašanja nasledstva ADP v slovenski politiki ni več javno izpostavljalo (glej Ferenc in Repe 2004b: 612).

Osamosvojitve Slovenije je bistveno spremenila stanje med državama. Nevarnost ideološkega pojmovanja vsakršnega sodelovanja se je v zavesti prebivalstva umaknila v ozadje, s tem pa je nastopil čas zgodovinske razbremenitve med Slovenijo in Avstrijo v skupni evropski regiji. Za pripadnike slovenske manjšine v Avstriji je zaživel upanje, da se je začelo pomembno obdobje za preživetje številčno majhne narodne skupnosti. Demokracija je zagotavljala nove temelje za učinkovito čezmejno sodelovanje, ki naj bi zmanjšalo neutemeljene predsodke in nezaupanje (glej Sadovnik 2002: 213–217). Vendarle je realnost nekoliko drugačna. Slovenija in Avstrija danes še vedno rešujeta sporna zgodovinska vprašanja. Ostala so bilateralna zgodovinska bremena, ki otežujejo meddržavno sodelovanje.

5. NACIONALNI STEREOTIPI MED SOSEDI V PRETEKLOSTI

5.1 Dejavniki razvoja nacionalnih stereotipov med Slovenci in Avstrijci

Slovensko nastajanje nacije je potekalo pod težkimi pogoji; poleg drugih »plemen« v Habsburški monarhiji so veljali za brezzgodovinske, saj se niso mogli sklicevati na državno-teritorialno tradicijo. Razpršeni so bili po celotnem ozemlju monarhije. Jezik in kultura sta bila nedvomno najpomembnejša dejavnika oblikovanja slovenskega naroda, Slovenci pa so v monarhiji veljali za podložno kmečko ljudstvo, ki naj ne bi bilo sposobno ustvariti višje kulture. »Zoper to aroganco so morali Slovenci razviti svoje razumevanje nacije« (Moritsch 2002: 83). Zato ni nič čudnega, da so Slovenci iskali svojo nacionalno zgodovino v Karantaciji, pri Celjskih grofih, v knežjem kamnu. Oblast, višji družbeni sloji in kultura naj bi ostali privilegij Nemcev. Nемец je bil tako kljub dolgi skupni zgodovini razglašen za »usodnega nasprotnika slovenskega naroda« (Moritsch 2002: 87).

Kot krivci za nenehno stisko Slovencev so bili že na začetku 19. stoletja spoznani Bavarci in Franki, oziroma z eno besedo, Nemci. Že v 8. stoletju so pritisnili na Karantance, ki so se znašli pod Avari, in jih tako politično podredili, slovenski narod pa je vse od takrat izgubljal vladajoči družbeni razred. Slovenec in kmet sta postala eno in isto (glej Štih 2002: 40). Zato so Slovenci svoje politične programe tvorili na podlagi lastne kulture. Slovenska književnost je imela precej drugačne namene in cilje kot nemško-avstrijska. V širšem družbenem

kontekstu je bila glasnica teženj skupnosti, slovenska literatura zato ni mogla predstavljati le čiste intelektualne dobrine, ampak je bila tudi, včasih celo bolj kot ne, orodje emancipacije. Slovenska literatura se ni štela samo kot »okras« javnega življenja, temveč za njegov bistven del. Velikokrat je opredelila predstave, vizije, načrte in utopije, ki so bile temeljnega pomena za konstituiranje slovenskega pogleda na svet (Grdina 2004a: 708). Vendar pa Slovencem vse do leta 1991 ni uspelo zaživeti v samostojni državi.

V modernih narodnih gibanjih so doživetja iz preteklosti v nacionalni skupini nosila velik pomen. Predstava o »drugih« se je razvila iz premagovanja različnih preteklih doživetij med Slovenci in Avstrijci. Problemi sosedstva so se naraščajoče pomikali v središče zgodovinsko-politične zavesti. Zgodovinske predstave so se druga proti drugi vedno bolj risale kot predstave »dednega sovraštva« (Suppan 2002: 50).

Suppan nastanek stereotipov in oblikovanje samopodob in sovražnih predstav med Slovenci in Avstrijci razlaga s petimi skupinami dejavnikov:

1. *Socialni dejavniki*: dejavniki sosedstva, delovnih stikov in porok so med (nemškimi) Avstrijci in Slovenci predstavljali družbeno široke in učinkovite zasnove za oblikovanje stereotipov. Bistveno je, da niti reformacija niti protireformacija nista razdelili dveh jezikovnih skupin in da so se ženitne zveze obdržale vse do danes. Socialni faktorji so ustvarjali predvsem pozitivne sovražne predstave in komaj negativne heterostereotipe.
2. *Gospodarski dejavniki*: vzporedno z zelo obsežnimi socialnimi odnosi, so se razvili intenzivni trgovski in prometni odnosi – pri tem ne gre spregledati Južne železnice in prepletanja kapitala. Doprinos gospodarstva k oblikovanju stereotipov lahko pomeni tako kooperacijo kot konkurenco, v celoti gledano pa je delovalo dopolnitveno gospodarstvo. Ta dopolnitveni karakter gospodarstva je podpiral tako pozitivne kot negativne stereotipe.
3. *Kulturni dejavniki*: izmenjava kulturnih in civilizacijskih dobrin, obojestransko vplivanje prek znanosti, umetnosti in tehnike so del stalnih stikov, ki pa so preživeli tudi čase politično-ideoloških razpoloženj in vojaških spopadov. K temu so doprinesle tudi skupne značilnosti v šolstvu, pravosodju in upravi. Na drugi strani ne gre pozabiti prepiranja o učnem in uradnem jeziku. Vendarle so kulturni spleti med Slovenci in Avstrijci (Nemci), tudi zaradi skupne katoliške vere delovali povezujoče.
4. *Politično-ideološki dejavniki*: vpliv teh dejavnikov, od nacionalne mobilizacije prebivalstva v drugi polovici 19. stoletja dalje, je neprestano naraščal. »Spopadi« so se

izražali v jezikovnih bojih, prva svetovna vojna je prinesla dokončen zlom in Slovenci so skupaj s Hrvati in Srbi oblikovali svojo novo državo. Odnos med Slovenci in Avstrijci se je ponovno zaostрил po »anšlusu« Avstrije k nemškemu rajhu. Kljub temu, da je do sklenitve avstrijske državne pogodbe prišlo šele leta 1955, je preteklo precej časa, da se je med Slovenci in Avstrijci na politični ravni spet udomačila normalnost, čeprav so koroški Slovenci še danes jabolko spora. Jasna deklaracija v korist neodvisne Slovenije leta 1991 je vzpostavila načelen preobrat in tako se zdi, da so danes politični prepiri v korist skupne evropske politike, pozabljeni.

5. *Vojaški dejavniki*: največ v obojestranskem oblikovanju stereotipov so zapustili nasilni in vojaški konflikti. Obe svetovni vojni sta zastrepili obojestransko sprejemljivost med Avstrijci (Nemci) in Slovenci za celo generacijo (glej Suppan 2002: 47–54).

5.2 Slovenska stereotipizacija Avstrijcev

V slovenski javnosti še danes velja priljubljena oznaka monarhije, ki razlaga Habsburško monarhijo kot »ječo narodov«. Slovenski zgodovinarji so jo slikali kot Slovincem tujo državo, ki je »germanizirala karantanske Slovence«, »namerno asimilirala slovensko prebivalstvo« (Kos v Štih 2002: 40), in ki ob nadvladi Nemcev ni mogla zagotoviti enakopravnosti narodov in preprečiti ponemčevalnih pritiskov, ki so zavirali slovenski narodni razvoj (glej Vodopivec 2004: 33). Takšen pogled na preteklost je bilo odlično gojišče za rast predsodkov in sovražnih predstav o sosedih (Štih 2002); slovensko-nemški odnosi zgodovinsko gledano niso bili razumljeni kot mirna kohabitacija, temveč kot »tisočletni boj med slovenstvom in nemštvom« (Vidmar 1932), kot »neprestani antagonizem, /.../ ki še danes zahteva budnost in pozornost, zlasti pred avstrijskim sosedom kot kontinuiranim naslednikom nemškega« (Štih 2002: 41).

Vendar pa so Slovenci, posebej od druge polovice 19. stoletja dalje ohranjali »samozaničevalno predstavo o lastni zgodovini« (Štih 2002) in gojili avtostereotipe, ki Slovence opredeljujejo kot »narod podložnikov« (oziroma celo tlačanov), »narod brez politične zgodovine«, »tuj gospodarji na naši zemlji«, »zatiranje«, »izkoriščanje«, »krivica«, »brezpravnost« (Štih 2002: 36).

Slovenski pogledi na monarhijo, pa čeprav prevladujoče odklonilni in kritični, niso bili nikoli povsem enotni. Po mnenju Debeljaka (2004) zgodovinski instinkt Slovincem ne narekuje

pretiranega optimizma, saj so v preteklih odnosih z Avstrijci nastopali v podrejeni vlogi in se še vedno ne morejo otresti »hromečega obrambnega refleksa« (Debeljak 2004: 184).

Različno pojmovanje nacije v Sloveniji in Avstriji odkriva polja napetosti (Moritsch 2002; Pammer 2002). V nekdanji Jugoslaviji, posebej po izkušnji 2. svetovne vojne, je Avstrija veljala za »manjvredni privesek Nemčije« (Bazdulj 2004). Avstrijci so iskali nove identifikacijske elemente, vendar slovenska javnost »novoavstrijskega« razvoja ni zmogla zaznati v zadostni meri (Pammer 2002: 144). Za Slovence s svojim etnocentričnim razumevanjem nacije, Avstrijca in avstrijske nacije sploh ni. Še danes je jezik v zavesti Slovencev konstitutivni element lastnega obstoja, zato je logično, da se nekoga narodu pripiše glede na jezik. In zato so »s slovenskega stališča »Avstrijci« še danes na nek način »Nemci« (Pammer 2002: 144).

Slovenski politiki so Nemce vse do konca 19. stoletja delili v več skupin. »Nemškutarji« so veljali za narodne odpadnike in so bili deležni največjega zaničevanja (glej Vodopivec 2004: 39). »Rajhovske Nemce« ali »Velenemce« so, kot jih je opisal Grafenauer (1987: 41–42), zaznamovale »velikonemške težnje, brezprimerna nadutost, prezir do drugih narodov in velenemška rasna teorija, ki je izvabljala nemško samozavest«. »Pravi in pošteni Nemci« ali Nemci »po rodu« pa so se odlikovali z zvestobo Habsburški monarhiji (glej Vodopivec 2004: 39).

Literatura je od sredine 19. stoletja pa vse do prve svetovne vojne sodelovala pri oblikovanju predstav o nemško-slovenskih odnosih. Slovenska književnost je imela drugačne namene in cilje kot avstrijska. Bila je glasnica teženj skupnosti, ki se je samodefinirala v času reformacije⁶, od konca 18. stoletja dalje pa se je »nacionalizirala«⁷. Slovenski pogled je bil takrat v literaturi razsvetlensko usmerjen (Valentin Vodnik, Žiga Zois, A. T. Linhart), a tudi romantika je bila izrazito svobodomiselna (France Prešeren).

Na začetku 20. stoletja so nasprotja v monarhiji izzvala vse bolj kritična literarna dela med Slovenci. Nemci so bili tako označeni kot »čuden narod«, ki je »bahav«, »zaničevalen« in »izkoriščevalski« do vsega kar ni nemškega. Vladimir Levstik v svojem delu *Za svobodo in*

---

⁶ S Trubarjevim Katekizmom iz leta 1550.

⁷ Takrat je slovenski razsvetlenski prepoveditelj A. T. Linhart obravnaval Slovence kot narodnostno celoto v delu *Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije*.

ljubezen pravi: »V resnici je namreč tako, da najdeš nečednost in nekulturo, suženjstvo in sovraštvo do človeških bratov malokje v tako bohotnem cvetu kakor baš v plemeniti deželi, kjer plapolata črno-rdeče-žolta zastava« (Grdina 2004a: 714).

Nacionalistično usmerjeni avtor je Nemce označil kot »grde, umazane, zle« (glej Grdina 2004a: 715) in »s prstom kazal« na germanski večvrednostni kompleks ter tako vzpostavil klišejsko predstavo o Nemcih, ki so v prvi polovici 20. stoletja gojili ne le Slovenci, ampak tudi drugi evropski narodi. Povrh vsega je Nemce označil za »Švabe« in na ta način je slovenski »Vindišar« dobil svoj nemški »ekvivalent« (glej Grdina 2004a: 718–719).

Po prvi svetovni vojni se je pojavljalo veliko aktualistične in propagandistične literature. Prebivalci nove Republike Avstrije so bili v slovenskih karikaturah⁸ prikazani kot (avstrijski) Nemci, ki so do slovenske manjšine vodili domnevno asimilacijsko politiko. V času reševanja koroške problematike s plebiscitom, so slovenski karikaturisti Avstrijo slikali kot hudiča, medtem ko je bila Jugoslavija predstavljena kot angel, Koroška pa kot »zibelka slovenstva« (glej Suppan 2002: 65). Tudi pred izbruhom druge svetovne vojne Avstrijci niso uživali simpatij Slovencev; veljali so za »napadalno predstražo nemških osemdesetih milijonov« (Grdina 2004a: 724).

Slovenci so potrebovali zelo dolgo, da so razumeli Avstrijsko samobitnost v primerjavi z Nemci. Zaostritve med Slovenci in Avstrijci so prispevale k temu, da so Slovenci slikali Avstrijce kot nevarne, nemške in neprijazne sosedje. Šele ob koncu stoletja Avstrijcev niso več izenačevali z Nemci. Zgodovinske izkušnje med Vzhodom in Zahodom Evrope ob koncu 20. stoletja Avstrijce posledično slikajo kot snobovske, neodkrite in ksenofobične (Šabec 2004b), ksenofobija pa je v sodobni Avstriji po mnenju Debeljaka (2004: 182) še vedno podprta s »tiho nostalgijo po nekdanjem imperialnem gospostvu nad donavskim prostorom in iz nje izvirajočim občutkom večvrednosti«.

5.3 Avstrijska stereotipizacija Slovencev

Heterostereotipi in avtostereotipi pri sosedih pogosto sovpadajo, kar lahko opazimo tudi v odnosih med Slovenci in Avstrijci. Primer takega vzorca je nemško-avstrijski stereotip 19.

---

⁸Karikatura je po mnenju Arnolda Suppana (2002) pomemben zgodovinski vir, ki nudi vpogled v konkretno atmosfero preteklih dogodkov; karikatura je pravzaprav vir stereotipov.

stoletja, ki Slovane, torej tudi Slovence, označuje kot »ljudstva hlapcev«. Ta heterostereotip se ujema s Slovenskim avtostereotipom o vedno zatiranih Slovencih, ki so bili tisoč let hlapci Nemcev (Bruckmüller 2002; Štih 2002).

Protislovanske stereotipe lahko razlagamo z nacionalnimi trenji v Habsburški monarhiji, v nasprotjih, ki sta jih prinesli obe svetovni vojni; Slovenci so se namreč ob koncu obeh vojn »znašli« na strani zmagovalcev, medtem, ko so bili Avstrijci poraženci. Tako so skupine nemškega (avstrijskega) prebivalstva pristale v vlogi nastalih manjšin v Srednji Evropi (glej Bruckmüller 2002: 32).

Drug problem stereotipov o Slovencih je slabo poznavanje Slovencev s strani Avstrijcev, ti so jih po letu 1918 »pojugoslavili« in še danes nimajo ustrezne predstave o svojih južnih sosedih (glej Bruckmüller 2002: 33).

V drugi polovici 19. stoletja je bilo znotraj Habsburške monarhije v intelektualnih krogih Nemcev (Avstrijcev) moč zaznati paternalizem nad Slovenci. Kranjska je bila dežela, ki lahko živi le pod vplivom »nemškega duha«. Nemška (avstrijska) literatura je bila močno nacionalistično obarvana in precej bolj agresivna od slovenske. Velik del nemških »mnenjskih voditeljev« ni moglo sprejeti misli, da bi jim Slovenci postali enakovredni. Proces emancipacije germanskih narodov so Nemci (Avstrijci) dojemali kot germansko apokalipso. Slovenci so bili označeni kot »zapiti« in »gospodarsko propadajoči«. V svojih protislovenskih napadih je Alfred Schmidt⁹ Slovence slikal kot »tope, zahrbtne Vende«, ki so s svojimi »pobožno – pohlevnimi izrazi« in »bedastimi očmi« le navidezno pasje vdani germanskim gospodom. Ob koncu monarhije je avstrijska karikatura južno od Karavank videla le pohlepne polkulture Balkance (glej Grdina 2004a: 711–720).

S prvo svetovno vojno je nemški nacionalni tisk slovensko inteligenco prištel »protiavstrijski, protinemški in protidinastijski« agitaciji in to domnevno prepričanje identificiral kot »srbofilijo« (glej Suppan 2002: 74). Ob koncu vojne so bili Avstrijci s protislovenskimi stereotipi previdnejši, saj so Slovence hoteli pridobiti na svojo stran. Vendar pa so bili kmalu po plebiscitu Slovenci »vedno nezadovoljen narodič«, ki je bil nezadovoljen v stari Avstriji, kakor tudi v Jugoslaviji (glej Suppan 2002: 77). Ob koncu druge svetovne vojne je bilo

---

⁹ Nemški pisatelj, rojen v Mariboru.

opaziti spremembe v mentalni klimi; dokler je Avstrija štela za nesamostojni del Nemčije, južnih sosedov ni obravnavala posebej prijazno. Z novo avstrijsko nacionalno identiteto so se v ozadje potisnile tudi stereotipne predstave, ki so se do tedaj kazale v poniževalnih (nemško)avstrijskih poimenovanjih Slovencev (»Čuši« za avtohtone prebivalce južne Koroške in »Kolariči« za migrante) (glej Grdina 2004a: 731).

O Slovencih v avstrijskih medijih danes poročajo občasno, pogosteje pa se opirajo na stereotipe, ki veljajo za ves Vzhod (Drčar-Murko 2002). *Vzhod* je »zamazana lisa na zemljevidih stare celine«, je »Evropa z napako« (Šabec 2006: 116). Aleš Debeljak pravi da »ne sodi v slovar prepoznavne topografije na Zahodu. Ker ni še niti jezikovno prepoznana, ne more upati, da bi bila civilizirana. Še vedno je preveč neznana, tuja, drugačna« (Debeljak 2004: 117). Buden je o Avstrijcih zapisal, da »jim je dovolj teh bedakov na Jugu«, da »nimajo razumevanja in ne vedo nič o narodih nekdanje Jugoslavije« (Buden 1998: 36).

Obotavljivo posvečanje Sloveniji v avstrijskih medijih ima nemara opraviti z zgodovinskim kolektivnim spominom sodobnih Avstrijcev. V njem so Slovenci v povprečju zapisani kot »prilagodljivo, nezgodovinsko kmečko ljudstvo« (Drčar-Murko 2002: 156.).

Stereotipi med Slovenci in Avstrijci so nastajali stoletja. Njihova razširjenost je odvisna od vsakokratne družbe. Tako kot se bodo morali Slovenci znebiti zaničevalne samopredstave, tako se bodo morali tudi Avstrijci otresti svojega vzvišenega tona.

6. KULTURNI STIKI – ALPSKA KULTURA IN NACIONALNI SIMBOLI

V času osamosvajanja so slovenske institucije veliko vlagale v prepoznavnost Slovenije. V državotvornih gibanjih so nove nacije pričele »izumljati« lastne tradicije in tako je tudi slovenstvo iskalo svojo novo identiteto (Pušnik 2003). Pri tem se je opirala na iskanje skupnih kulturnih točk z Zahodom.

Državotvorni diskurzi so ob koncu 80-ih začeli graditi slovensko bit, še posebej natančno so definirali razliko med Slovenci in »južnimi brati« (Pušnik 2003). Še danes se dnevno ustvarjajo in reproducirajo stereotipi o Balkanu, ki predstavlja nevarnost slovenstvu, saj »ni

bolj učinkovitega načina za povezovanje /.../ skupin, kot ločiti jih od tujcev« (Hobsbawn v Velikonja 2002: 293).

Nacija je proizvod iznajdbe različnih tradicij, simbolov in mitov. Kolektivni spomin kot konstrukt komunikacijskega procesa poudarja simbole in rituale določene skupine. Ob osamosvojitvi Slovenije je zato medijski diskurz pospešeno gradil in preoblikoval 'uradno' slovensko zgodovino. Oživiljal je simbole, ki so služili kot jedro krepitve slovenske nacionalne identitete: lipov list, knežji kamen, Triglav, Karantanija, kozolec (Pušnik 1999; Pušnik 2003). Slovenci so in še vedno iščejo evropske korenine slovenstva. Za konstrukcijo uspešne nacionalne identitete je potrebno izoblikovati pripoved o skupnem poreklu; kolektivni spomin, ki jamči za kontinuiteto skozi stoletja, narodne junake, ki utelešajo nacionalne vrednote, samostojen in standardizirani jezik, spomenike, karakteristično pokrajino in ozemlje ter druge vizualne prvine nacionalne identitete (glej Debeljak 2002: 136–137). Slovenci so se torej ob osamosvojitvi hoteli na vsak način ločiti od Balkana, Slovenija kot dežela »na sončni strani Alp« je skozi alpsko kulturo našla vez z Evropo, z Avstrijo.

S konstrukcijo nacionalne identitete je tesno povezana krajina. Krajine simbolno vlogo identifikacije prevzemajo preko procesa abstrakcije (glej Kučan 1998: 24), družbena konstrukcija nacije je namreč tesno povezana s kolektivnim spominom. Res je, da se nacionalna identiteta veže tudi na fizične prvine krajine, vendar je vzrok za navezanost na krajino v pomenu, ki je pripisan, naučen (glej Kučan 1998: 20). Povezava nacionalne identitete z določenimi deli ozemlja ima mitsko vrednost (glej Smith v Kučan 1998: 24). Kolektivni spomin se torej ne more dogajati izven prostorskega okvira (glej Halbwachs 2001: 157). Ob osamosvajanju Slovenije in pospešenem iskanju nove slovenske identitete so državotvorni diskurzi znova uporabili simbole nacionalne pripadnosti, vzetih iz prostora. Produkcija simbolov nacionalne identitete se je v tem času močno povečala, predvsem v politične in ekonomske namene (glej Kučan 1998: 31). Treba je bilo ločiti staro od novega in turistična propaganda Slovenije se je pri tem izkazala kot izvrstno orodje nacionalne politike (Kučan 1998). Utemeljevanje identitete skozi turistične razglednice, brošure, fotografije je ena od značilnosti alpskih kultur (Caramanni in Wagemman 2005). Leta 1992 je izšla slovenska promocijska revija *Slovenija. Na sončni strani Alp*. Prototip slovenske krajine so največkrat prav gore; v ospredju so Logarska dolina, Trenta, Triglav, Bled, slovenska krajina je predvsem Gorenjska (Kučan 1998).

Triglav je narodni simbol že od programa Zedinjene Slovenije dalje (Kučan 1998, Šaver 2005). Je objekt boja med slovenskim in nemškim narodom, kasneje pa predstavlja simbolno zatočišče edinih alpskih Slovanov (glej Šaver 2005: 261). Vidmar Alpe označuje kot bariero, ki je Slovence ločevala in jih v določeni meri tudi ločila od ostalih slovanskih skupnosti:

/Slovenci so/.../prišli /.../ v naše sedanje pokrajine kot Sloveni, to se pravi kot nediferencirani člani prvotne slovanske skupnosti. Naselili so se v zelo goratem in izoliranem svetu, ki jih je odrezal od Slovanov na jugu in na vzhodu. Živeč v Alpah, v katerih ni živel noben drug slovanski rod, v posebnem podnebjju, na zemlji, ki hrani drugače in ima drugačen geološki in oblikovni značaj, in še v drugem političnem in kulturnem svetu, kakor bratski rodovi na jugovzhodu, so se polagoma razvili v posebno, zaključeno enoto /.../ (Vidmar 1932: 21).

Alpska kultura slovenstva, kot jo razume Šaver, je trodimenzionalna; je označevalna razsežnost, ki na površini označuje geografsko razsežnost, po vsebini pa številne odtenke kulture, in predstavlja podstat današnje slovenske nacije. Je fizična geografija, ki prerašča v simbolno. Alpe so namreč naravna meja, pod katero že stoletja živijo Slovani. Obenem pa so slovenske Alpe simbolna geografska točka, preko katerih vodi most do ostalih alpskih kultur (glej Šaver 2005: 13–14). Slovenija je v tem smislu prostor med Balkanom in Zahodom, ki se vse bolj nagiba v smeri teh drugih alpskih kultur.

Če se ozremo v preteklost, obstaja veliko označevalcev slovenske alpske kulture, ki nosijo značilnosti posameznih zgodovinskih obdobj. V slovanski mitologiji se alpska kultura slovenstva izraža skozi mitološko čaščenja gora, v srednjem veku v obliki romarskega čaščenja in postavljanja cerkva, v razsvetljenstvu postane alpska kultura slovenstva povezana z dokumentiranimi osvajanji gora, medtem ko romantika zapusti številna upodabljanja gora skozi umetniška dela. Tudi prva in druga svetovna vojna sta nesporna označevalca alpske kulture; med prvo vojno so gore predstavljale boj med Nemci in Italijani za slovensko ozemlje, med drugo svetovno vojno pa gorati predeli Slovenije postanejo zavetje partizanov (Šaver 2005: 259–271).

Alpsko kot označevalec danes predstavlja vrednotno orientacijo slovenstva, ki se pojavlja v sosednjih alpskih državah, kot so Avstrija, Italija, Švica, Nemčija, Francija, pri čemer gre za konstrukcijo razvitega in naprednega (glej Šaver 2005: 14). Kulturni pomen Triglava se kaže

kot totalni označevalec, je mit slovenske tranzicije in simbolna hrbtenica Slovenstva (glej Šaver 2005: 243–246).

Alpska kultura je defenzivna politična kultura, katere ključni moment je »strah pred zunanjim svetom«, ki temelji na razlikovanju med »nami« in »njimi«. Za alpsko kulturo je značilno, da skozi politični diskurz poudarja vlogo narave in tradicionalnih vrednot, obenem pa pretiran pomen daje »grožnji od zunaj« (Caramanni in Wagemman 2005). Vezni elementi skupinskih identitet v alpski regiji so navezanost na pokrajino, specifično agrikulturno gospodarstvo, zavračanje sekularizacije, poudarjanje pomena družine in tradicionalnih vrednot. Alpska pokrajina mora biti varovana pred kakršnimkoli zunanjimi dejavniki, ki bi jo lahko ogrozili. Po drugi strani pa je za alpske dežele značilno, da izkoriščajo naravne danosti v turistične namene (Caramanni in Wagemman 2005).

Alpska regija ima še eno posebnost; močna politična fragmentacija in stik večih kultur sta upočasnila razvoj nacionalnih držav. Nacionalne meje so se oblikovale šele ob koncu 19. in na začetku 20. stoletja. Zato so alpske kulture neke vrste zaprti družbeni sistemi, ki svojo identiteto gradijo na »varnih« temeljih; na pokrajini, tradicionalnih vrednotah, delovni etiki (glej Caramanni in Wagemman 2005: 82–83).

Danes, v času transnacionalnih procesov se obrambni elementi alpske kulture v smislu defenzivne politične kulture, kažejo na dveh ravneh. Na prvi ravni skupinsko identiteto alpskih pokrajin ogroža EU, ki briše razlike med nacionalnimi identitetami, drugo raven bojazni pa predstavljajo države zunaj meja EU.

Avstrija in Slovenija vsaka na svoj način doživljata svet »druge« Evrope. Avstrijcem predstavlja največji strah vpliv evropskih integracij, ki bi lahko podrle njihove tradicionalne vrednote in ogrozile homogeno alpsko identiteto. Slovenci pa so z osamosvojitvijo in vstopom v EU postavili mejo z južnimi sosedi ter preko medijev in drugih državotvornih institucij konstruirali in predelali »ogromno starih tradicij in jim dali nove moderne preobleke za nove potrebe« (Pušnik 1999: 801).

A kljub temu da med Slovenijo in Avstrijo obstajajo kulturne povezave, so se ob »izumljanju« nove slovenske nacije pojavili konflikti glede nacionalnih simbolov, ki jih je Slovenija obudila kot temeljne pri konstrukciji nacionalne identitete.

Simboli predstavljajo svojevrstno artikulacijo konsenza o bistvenih elementih imaginarija in idearija narodne zavesti. Ni redkost, da so pozitivni simboli enega naroda za nek drug narod negativni. In to je tisto, kar lahko potencira nerazumevanje med sosedi in nenazadnje vodi do stereotipiziranih sodb. Simboli narodne identitete pa tudi niso izolirani, temveč se pojavljajo na različnih področjih vsakdanjega življenja; med sabo se navezujejo in utemeljujejo. Eden pomembnejših znamenj slovenstva je zagotovo jezik in prav s slovenščino kot obrednim jezikom ustoličevanja je v slovenskem nacionalnem imaginariju najtesneje povezan položaj karantansko-koroških srednjeveških simbolov: knežjega kamna in vojvodskega prestola. Ko je Slovenija po osamosvojitvi upodobila knežji kamen na začasnih bankovcih, so se sprožile hude reakcije s strani uradne Koroške, ki še danes niso potihnile (glej Grdina 2004b: 765–771).

Eden večjih nerešenih problemov v odnosih med Slovenijo in Avstrijo je vprašanje lipicancev. Slovenija si je prizadevala za enake možnosti pri sklepanju dogovora za vodenje rodovniških knjig in je pristojne organizacije seznanila s namerami, da želi ob vstopu v EU notificirati Javni zavod Kobilarna Lipica za pooblaščen rejsko organizacijo. Kljub temu je v času pred majem 2004 Avstrija dosegla notifikacijo zvezne kobilarne Piber (glej Ferenc in Repe 2004b: 622) in lipicanci so kot del skupne kulturne dediščine postali predmet nesoglasij med Slovenci in Avstrijci. V Sloveniji je bilo ustanovljeno posebno društvo za zaščito lipicancev, ki je slovenski politiki očitalo popuščanje Avstriji zaradi vstopanja Slovenije v EU (glej Ferenc in Repe 2004b: 622).

Problem slovensko-avstrijskih odnosov na ravni nacionalnih simbolov tiči v dejstvu, da imamo skupne junake, skupna dejanja in hkrati ločene državne predstave o zgodovini. Janez Puh ali Johann Puch, Rudolf Meister, Hugo Wolf in drugi so po mnenju Pammerja (2002: 146–147) del tako Slovenije kot Avstrije, saj sta obe naslednici Habsburške monarhije.

Velik problem slovensko-avstrijskih odnosov predstavlja neuresničevanje avstrijske državne pogodbe. Južni del Koroške še vedno velja za »izgubljeni« del slovenskega etničnega ozemlja (glej Pammer 2002: 149). Z neizvajanjem 7. člena ADP postane jasno, da slovenski jezik ni le komunikacijsko sredstvo, temveč narodni simbol. Neupoštevanje želja Slovenije in slovenske narodne manjšine v Avstriji in občutek, da Avstrija še vedno dopušča asimilacijo manjšine, zastruplja slovensko-avstrijske odnose. Valentin Inzko je o avstrijskem Koroškem in koroških Slovencih zapisal: »Obletnice in prazniki iz narodne zgodovine tudi še danes odtujujejo obe

narodni skupini, namesto, da bi jih, po kritični oceni preteklega, zbliževali. Dolgo odlašanje pri izvedbi posameznih določil državne pogodbe prav tako ne prispeva k pomirjenju narodnopolitične klime na Koroškem« (Inzko 1985: 177–178).

7. EVROSLOVENSTVO – EVROCENTRIČNI DISKURZ V SLOVENIJI

Državotvorni diskurzi so ob osamosvajanju Slovenije zgradili politični mit o povratku Slovenije tja, kamor sodi, v Evropo. Evropa je predstavljala »magično formulo, moralni koncept« (Puntscher Riekman v Velikonja 2005: 7); je mit, ki »deluje kot popolna zaokrožena tvorba, kot posvečeno občestvo, novi sacrum, mitski panteon s tem, da vanjo namenjenim državam ali regijam ustvarja in generira izvorni manko« (Velikonja 2005: 29).

Slovenski etnocentrizem se je z vstopom v EU nadgradil z evrocentrizmom, ki predstavlja pravzaprav najvišjo obliko etnocentrizma: dokončna uresničitev nacionalnih potencialov v širši skupnosti enakopravnih partnerjev (glej Velikonja 2005: 25).

Velikonja del evrocentričnega diskurza v Sloveniji povezuje z dominantnimi nacionalnimi avtopercepcijami in avtokonstrukcijami. Evroslovenski diskurz je razcepljen na dva, zaporedno dopolnjujoča se pogleda na položaj Slovenije glede na Evropo. Prvi razlikuje med Slovenijo in Evropo, ki sta razumljeni kot dve različni entiteti. Tak diskurz zahteva ne le ohranjanje dediščine in tradicije, ampak predvsem prizadevanje za večjo uveljavitev slovenskosti vseh pogledih. Drugi je »povratniški«, Slovenija je v Evropi že od nekdaj. Z vstopom v EU naj bi Slovenija postala to, kar je že ves čas bila (glej Velikonja 2005: 16–19).

Ozadje evroslovenskega diskurza je »objektivistična in evolucionistična paradigma razvoja po meri politično-ekonomsko najmočnejših evropskih držav« (Velikonja 2005: 28). Priznavanje obstoja dveh ločenih entitet, torej Slovenije in Evrope, je tipična značilnost mitologije prehoda. Državotvorni diskurzi skozi namerno produciranje nezadovoljstva z lastno zgodovino, poudarjanjem Evrope kot nekaj »boljšega«, kot nekaj »več«, silijo k spremembam. »Občutek prehodnosti pa seveda omogoča in legitimizira vsakršne oblastne strategije: vse naj se prenese, vse naj se potrpi, da le dosežemo želeni cilj, prehod na višjo stopnjo, v novo stanje« (Velikonja 2005: 29).

Boym (v Velikonja 2005: 89–90) Evropo razume kot koncept, ki se neprestano spreminja. Evropa se nenehno preoblikuje in se na novo identificira skozi razlikovanje z Neevropo. Velikonja znotraj evrocentričnega diskurza Neevropo primerja z nedefiniranim Orientom skozi zahodnjaško perspektivo, ki Orient razume »kot prizorišče, ki zahteva zahodno pozornost, obnovo, celo odrešitev« (Velikonja 2005: 91). Širjenje EU je kolonialna situacija (Velikonja 2005) evropeiziranja Neevropeljcev, pri čemer se meja med Evropo in Neevropo nikoli ne neha oblikovati.

8. SLOVENSKI DISKURZ O AVSTRIJI IN AVSTRIJCIH

8.1 Diskurzivna analiza s kvalitativnimi globinskimi intervjuji

Diskurzivna analiza je del socioloških in kulturoloških analiz, ki se ukvarja s produkcijo pomenov skozi govor oziroma jezik. Namen take analize ni v odkrivanju neke objektivne resnice, temveč gre za raziskovanje delovanja jezika kot sistema in za ugotavljanje, kako je jezik uporabljan za reprezentiranje različnih podob realnosti (glej Tonkiss 1998: 248–249).

Globinski intervju je eno izmed orodij diskurzivne analize, vendar pa diskurzivna analiza nima nekih standardnih postopkov. Z globinskim razgovorom pristopamo k vzorcu drugače kot pri drugih vrstah analiz. Reprezentativnost ni bistvena; ne iščemo reprezentativnega pregleda mnenj javnosti o nekem problemu, ampak nas zanima, kako se odnosi do določene tematike oblikujejo, reproducirajo in legitimizirajo skozi rabo jezika (glej Tonkiss 1998: 253). Jezik je tema diskurzivne analize.

Z analizo globinskih intervjujev želim ugotoviti značilnosti javnega diskurza v Sloveniji o Avstriji; kako Slovenci gledajo na sosede Avstrijce, na kakšne načine razumejo slovensko-avstrijske odnose oziroma kakšne (če sploh) stereotipe izražajo. Raziskati želim, kako uporabljajo jezik za kategoriziranje, razlikovanje, stereotipiziranje in reproduciranje stereotipov skozi tekst, ki ga v tem primeru opredeljujem kot globinski intervju; transkripti so torej bistveni podatki pričujoče analize.

Globinski intervju ni navaden, sproščen razgovor brez cilja. Znanstveni, raziskovalni cilj je podan in ta oblikuje razgovor. Zanj je značilno, da vprašanja niso strogo določena, še manj so določene modalitete odgovorov. Respondentom omogočamo, da nam povejo vse, kar mislijo, da je za neko temo pomembno. Pri sami izvedbi intervjuja je potrebno upoštevati nekaj ključnih navodil:

1. intervjuvar naj ne kaže kakeršnekoli avtoritete,
2. intervjuvar ne daje napotkov ali sugestij,
3. intervjuvar ne izraža kontraargumentov,
4. intervjuvar lahko posreduje le v primerih, ko je potrebno odpraviti napetost sogovorca ali razjasniti implicitne predpostavke (glej Flere 2000: 114).

Cilj analize diskurza pa ni le v raziskovanju samega teksta, temveč je nujno upoštevati tudi družbeni kontekst, zato ne bo odveč, če poudarim dva središčna koncepta, ki predstavljata vodili skozi diskurzivno analizo: *interpretativni kontekst* se nanaša na širši družbeni okvir nekega diskurza. To pomeni, da bom v analizi upoštevala tudi družbeni status sogovornika, spol, starost, družbeni kontekst samega razgovora. *Retorična organizacija* je način organizacije teksta z namenom doseči neko avtoritativnost mnenja nasproti drugim mnenjem (Billig v Tonkiss 1998: 250). Pri tem ne gre le za način, kako so izjave sestavljene, podane, temveč je pomembneje prepoznati učinke, ki jih govorec želi doseči; bodisi želi biti prepričevalen, avtoritaren, hoče privilegirati svoje védenje (glej Tonkiss 1998: 249–250). »Lingvistični repertoar«, kot temu pravi Seale (1998: 212), je tisto področje jezika, je besedišče, na katerega se ljudje osredotočajo pri konstrukciji mnenj; gre za rabo določenih besed, izrazov, idej znotraj določenega diskurza z namenom doseči neke učinke.

Analiza kvalitativnih intervjujev torej ni le »branje« podatkov; »mnenj ni mogoče obravnavati v smislu neproblematiziranih oken družbenega sveta, /.../ mnenja lahko razumemo zgolj znotraj interakcijskih in diskurzivnih okoliščin« (Potter in Mulkay v Seale 1998: 212–213).

Razvrščanje in analiza podatkov temelji na določenih principih, ki sledijo načelu širokega pogleda na podatke, ki so na voljo (glej Tonkiss 1998: 254–258). V intervjujih bom iskala *ključne pojme* in jih organizirala v kategorije glede na skladnost interesov, pojmov. Te kategorije bom med seboj primerjala. *Iskanje variacij v tekstu* je naslednji princip; pozornost je usmerjena h konfliktnosti, kontradiktornosti, nejasnosti idej v tekstu in nudi vpogled v soočanje pogledov znotraj diskurza. Posebno področje v analizi tekstov pa predstavljajo t.i. *odsotnosti*. Tisto, kar je zamolčano je »s perpektive sociokulturne analize ravno tako pomembno, kot tisto, kar je v tekstu prisotno« (Fairclough 1995a: 5).

Diskurzivna analiza je neponovljiva, prav zaradi tega Tonkissova (1998) govori o problemih notranje veljavnosti analize. Problem nastane, ko želimo generalizirati ugotovitve, saj kot sem že omenila, diskurzivna analiza ni reprezentativna, ampak je usmerjena k iskanju pomenov. Zato je nujna kritičnost do lastnih ugotovitev, saj gre nenazadnje za individualni, interpretativni pristop raziskovanja.

Pričujoča analiza zajema 16 globinskih intervjujev. Opravljeni so bili v času od februarja 2006 do marca 2007. Za intervjuvance so bili izbrani ljudje iz različnih družbenih razredov, z različnimi družbenimi položaji in političnimi orientacijami. Namen je ugotoviti, kakšen je odnos do Avstrijcev glede na družbene razrede, kakšni pomeni se reprezentirajo med politiki, gospodarstveniki, delavci, pa tudi študenti in upokoјenci. Med politiki sem izbrala člane štirih različnih političnih strank, po dve z vsake politične opcije. Med gospodarstveniki sem intevjuvala dva oglaševalca, menedžerja in obrtnika, med delavci pa sindikalista, kmeta, snažilko in uradnico. V analizo sem vključila še poglede dveh upokoјencev in dveh študentov. Pred analizo sem skupine intervjuvancev opredelila takole: 4 politiki (SD, LDS, SDS in SNS), 4 gospodarstveniki (oglaševalec (29 let)¹⁰, oglaševalec (43 let)¹¹, menedžer, obrtnik), 4 delavci (sindikalist, kmet, snažilka, uradnica), 2 študenta (1 študent in 1 študentka), 2 upokoјenca (1 upokoјenec in 1 upokoјenka).

Ugotoviti želim, kakšne diskurze o Avstriji/Avstrijcih konstruirajo različni Slovenci. Ključne teme, ki so izpostavljene so odnos so Avstrijcev kot sosedov, ocena političnih in gospodarskih odnosov, poudarjanje razlik med Slovenci in Avstriji, ocena avstrijske kulture, športa, medijev in nenazadnje razumevanje vloge Slovenije v EU v odnosu do Avstrije. Pri tem je treba poudariti, da ugotovitev analize ne bom generalizirala, ampak želim le razkriti konstrukcije posameznih diskurzov o Avstriji oziroma Avstrijcih.

8.2 Analiza globinskih intervjujev

Analiza diskurza o Avstriji in Avstrijcih v Sloveniji temelji na zbranih globinskih intervjujih. Glavne teme so odnos do Avstrijcev kot sosedov, stereotipizacija Avstrijcev, primerjanje Slovencev in Avstrijcev na področju formalnih in neformalnih odnosov, politični odnosi in doživljanje nekdanje skupne zgodovine, gospodarski odnosi med Slovenijo in Avstrijo ter odnos do avstrijske kulture, športa in medijev.

Analizirala bom stališča intervjuvancev in jih glede na skladnost interesov razvrstila v skupine ter na ta način poskušala določiti odnos Slovencev do Avstrijcev skozi rabo jezika glede na to od kod intervjuvanci izhajajo in kakšne interese imajo.

---

¹⁰ V prihodnje ga bomo poimenovali Oglaševalec A.

¹¹ V prihodnje ga bomo poimenovali Oglaševalec B.

Skupno vsem je to, da so intervjuvanci občutljivi na politične in gospodarske teme, kajti tudi tisti, ki imajo negativen odnos do Avstrijcev, jim priznavajo določene prednosti na področju kulture, športa in obratno; pozitivno naravnani do severnih sosedov bolj strogo obravnavajo politična in ekonomska vprašanja. Gledano v celoti, je slovenska zgodovinska zavest pri vprašanih izrazito homogena; prav vsi izražajo avtostereotip, da smo Slovenci v Habsburški monarhiji živeli v podrejenem položaju, vendar so nekateri, ki verjamejo, da smo prav zaradi skupne zgodovine naprednejši od ostalih Južnih Slovanov.

Razvrščanje podatkov glede na skladnost pojmov, stališč, razkriva, da se intervjuvanci delijo na tri skupine. Za vsako od skupin intervjuvancev je značilno, da so nekatere teme bolj poudarjene, nekatere pa manj. Kriteriji za uvrstitev v skupino so prevladujoč negativen/pozitiven odnos do Avstrijcev, prisotnost negativnih/pozitivnih stereotipov o Avstrijcih, stopnja nacionalne zavesti, ocena političnih in gospodarskih odnosov med Slovenijo in Avstrijo, odprtost za sodelovanje med Slovenci in Avstrijci, način rabe jezika. Skupine odnos do Avstrijcev in ocene medsosedskih odnosov podajajo skozi različna besedišča, ki imajo določene podobnosti znotraj skupine, eden od kriterijev za grupiranje je tudi izpostavljanje nekaterih ključnih vprašanj. Vsaka od skupin intervjuvancev nudi vpogled v diskurz, ki ima drugačne značilnosti od preostalih dveh.

Analiza transkriptov je pokazala, da je odkriti nacionalistični diskurz konstruiran iz izrazito negativnih predsodkov in stereotipov o Avstrijcih, prisotni pa so tudi močni avtostereotipi. Intervjuvani čutijo, da jih Avstrijci ogrožajo v političnem in/ali ekonomskem smislu in imajo močno izoblikovano nacionalno zavest. Jezik je oster, prepričevalen, izjave pa velikokrat kratke, jedrnate in bolj neposredne. Tudi stereotipi so izraženi jasno in so le redko zakriti. Intervjuvanci, ki predstavljajo prvi diskurz so politik iz SNS, obrtnik, snažilka, kmet, upokojenka, oglaševalec A in sindikalist.

Omiljeni evrocentrični diskurz zaznamujejo manj izrazita stališča, ni opaziti izrazitih negativnih, niti pozitivnih stališč o Avstriji in Avstrijcih; stereotipi so sicer prisotni, vendar bistvenih vedenjskih razlik med Slovenci in Avstrijci ni. Omiljeni evrocentrizen je konstruiran na podlagi mitologije prehoda iz Neevrope v Evropo (Velikonja 2005). Evropa je poudarjena kot nekaj boljšega, Slovenija mora postati bolj evropska, bolj podobna Avstriji, zato ta diskurz oblikujejo primerjave Slovenije in Avstrije na področju promocije turizma, kulture, ekonomskega napredka. Intervjuvanci veliko manj negativno stereotipizirajo Avstrijo

in Avstrijce, kot je to značilno za nacionalistični diskurz. Avstrija nenazadnje predstavlja zgled, in prav zato je reprezentirana v skladu z idejo o v prihodnje bolj evropski Sloveniji. Besedišče intervjuvancev je neprepričevalno, previdno. Govorniki, ki tvorijo ta diskurz so uradnica, študent, študentka in upokojenec.

Za jasen evrocentrični diskurz je značilno, da izraža odprtost za sodelovanje. Intervjuvanci imajo o medsosedskih vprašanih izoblikovana mnenja, stereotipi so sicer prisotni, vendar večinoma niso negativni. Avstrijci so označeni kot sosede, s katerimi bi morali sodelovati. Opaziti je tudi kritičnost do slovenske politike in gospodarstva. Znotraj tega diskurza je veliko strokovnih izrazov, ekonomskih in političnih terminov, jezik je uporabljan bolj zapleteno, diplomatsko, z namenom izraziti mnenje in nevsiljivo prepričati. Govorniki v tretjem diskurzu so politiki SD, SDS, LDS, menedžer in oglaševalec B.

Vsak od treh diskurzov reproducira določene reprezentacije Avstrije in Avstrijcev. V nadaljevanju so podrobneje predstavljene značilnosti vsakega od diskurzov. Primeri so navedeni v obliki citatov, kadar gre za celotne povedi ali dele citatov in zapisani *poševno* v primeru posameznih besed ali besednih zvez.

8.2.1. Odkriti nacionalistični diskurz

a.) Odnos do Avstrijcev kot sosedov in primerjava s Slovenci

Odkriti nacionalistični diskurz razkriva jasna nacionalistična stališča. Odnos do Avstrije in Avstrijcev je prevladujoče negativen; pravzaprav na vse slovenske sosede intervjuvanci gledajo kot na nujno zlo: »Sosedov ne morš izbira«t, »vsak išče ozke koristi«, »ni dobrih sosedov«. Oglaševalec A pravi celo takole:

»Jah...jaz imam slabo mnenje do Italijanov, potem 'mam slabo mnenje do Hrvatov, slabo mnenje do Avstrijcev.«

Odklonilen odnos do sosedov se kaže tudi skozi stopnjevanje; za primer navajam govor snažilke: »Italijani so itak taki mal' bolj bahavi, se mi zdi, Avstrijci so zadržani, da o Hrvatih sploh ne govorimo, a ne, so še slabši za moje pojme«; medtem ko politik SNS meni,

da sploh ni potrebno podati konkretnega opisa severnih sosedov: »Lahko greva na naslednje vprašanje, prosim?«

Avstrijci so opisani skozi vedenjske in osebnostne stereotipe. Osebnostno so severni sosedje *kot narod noro dolgočasni, dokaj nesimpatični, introvertirani, hladni*. Avstrijci so po vedenju *marljivi, delovni, vzvišeni, zadržani, šparovni, s palčki na vrtu*.

Slovenci in Avstrijci po mnenju intervjuvancev nimajo veliko skupnega; bistvene skupne točke so *preteklost, knežji kamen in Alpe*. Avstrijci in Slovenci se zelo razlikujejo. Po mnenju politika iz SNS so Avstrijci zgodovinsko mlajši narod od Slovencev, vendar so zaradi daljšega članstva v EU izkoristili svojo politično in ekonomsko prednost pred Slovenci v času pristopanja Slovenije k EU. Mitja Velikonja v delu *Evroza* (2005) širitev EU razume kot proces neprestane kolonizacije in evropeizacije držav, ki se želijo priključiti Evropi. Politik SNS verjame, da so Slovenci kot narod zgodovinsko gledano razvili pred Avstrijci:

Avstrijci so »/k/ot narod /.../ mlajši od Slovencev, oni so Nemci, sosedje, ki so izkoristili svojo prednost pri vključevanju Slovenije v Evropsko unijo«.

Poglejmo še podrobneje, kako je politik SNS predstavil Avstrijce:

A: *Ali so po vašem mnenju Avstrijci boljši od Slovencev?*

B: Niso.

A: *Ali se po vašem mnenju lahko Slovenci kaj naučijo od Avstrijcev?*

B: Čisto nič.

A: *Ali so po vašem mnenju Avstrijci slabši od Slovencev?*

B: Ja, karkoli, čist' vseeno kaj rečem.

Raba jezika skozi kratkost in vsebinsko izrazito negativnost kaže, da ima intervjuvani močna negativna stališča o Avstrijcih. Avstrijci prav v ničemer niso boljši od Slovencev, pravzaprav so slabši. Podobno stališče ima sindikalist. Po njegovem mnenju so Avstrijci introvertirani, in vse kar jim je skupnega s Slovenci, je preteklost. Kontradiktornost njegovega izražanja tiči v dejstvu, da izraža stereotip o vase zaprtih sosedih, ki niso v ničemer boljši od Slovencev, kljub temu pa ne vidi razlik med Avstrijci in Slovenci. Jezik je odrezav, podaja kratke in neargumentirane odgovore:

A: Kako vidite Avstrijce?

B: So introvertirani.

A: Ali imamo po vašem mnenju Avstrijci in Slovenci skupnega?

B: Preteklost.

A: Ali se v čem razlikujemo?

B: Mhm, razen jezika, mislim, da ni nič takega.

A: Ali so po vašem mnenju Avstrijci boljši od Slovencev?

B: V ničemer.

A: Ali se po vašem mnenju lahko Slovenci kaj naučijo od Avstrijcev?

B: Sej pravim, ne vem, če je kaj.

Intervjuvanci skozi primerjavo slovenske in avstrijske mentalitete še vedno radi poudarjajo pozitivne vezi z Balkanom, ko gre za primerjavo s t.i. Zahodno Evropo. Slovenci so boljši, drugačnost Slovencev je posledica tega, da so skozi vez z Balkanom »pridobili« na odprtosti. Oglaševalec A razliko vidi v: »hm...tej mentaliteti, ta balkanski pridih pri Slovencih, smo bolj odprti«. Obrtnik Avstrijce vidi kot bolj vzvišene od Slovencev, Avstrijci so »vzvišeni napram nam, mi se še ne damo. Ta mentaliteta njihova...je pač taka«. Govoriti o Avstrijcih kot zaprtih, vzvišenih omogoča enostavnejšo samodefincijo. Sindikalist poudarja: »Zaprto je njihov problem, bi lahko b'li malo bolj široki«, razliko med Slovenci in Avstrijci skozi relacijo mi/oni še poudari oglaševalec A: »Hja, se mi zdi...bojim se, da se približujemo njihovi mentaliteti, so bolj zaprti...bolj se dobivajo doma.«

Vedenjske razlike med Slovenci in Avstrijci sindikalist definira skozi prostorsko dimenzijo. Vsi Avstrijci so zaprti, vendar ločuje med ljudmi v mestih in na podeželju:

A: Kako ocenjujete njihovo vsakdanje življenje?

B: So bolj zaprti. Je pa treba ločit mestno in podeželsko populacijo. V mestih so bolj odprti.

A: Ali imate stike z Avstrijci in kako jih doživljate?

B: Bližje, kot si meji, bolj nekorektni so...se niso pripravljani ozret okol' sebe.

A: Ali imate osebne stike z Avstrijci in kako jih doživljate?

B: Ja, 'mam...mhm...sej so gostoljubni, samo niso to globoki odnosi, zaradi zaprtosti njihove.

Skozi jezik je moč opaziti, kako se slovenska nacionalna identiteta postavlja nasproti avstrijski (mi/oni, naše/njihovo). Slovenci so dosti bolj odprti, zato lahko vzpostavijo globlje medosebne odnose.

Intervjuvanci še vedno obiskujejo Avstrijo zaradi ali pa tudi zaradi nakupovanja, kar sovpada s stereotipom o Slovencih kot množičnih obiskovalcih avstrijskih trgovin. Pri tem izstopa snažilka, ki ima precej kontradiktorne odgovore. Poudarja stereotip nakupovalnih izletov v sosednjo Avstrijo, kritizira zapravljanje denarja v avstrijskih trgovinah, ki jih pozna tudi sama. Najprej pravi:

»Ne vem, se mi zdi, da smo butasti na tiste njihove štacune. Ikea je zakon, pa vse k'r tja tiši, pa tam ni škoda dnarja, ne, zaprav'mo ne vem kol'k evrov, tle bi pa...tle pa gledaš kam boš vtaknu, pa kaj boš kupu, se mi zdi.«

V nadaljevanju je razvidno, da tudi osebno obiskuje trgovine v Avstriji. Kritizira v bistvu samo sebe. Razvidno je, da jo moti dejstvo, da Slovenci kupujejo v Avstriji in zapravljajo denar v »njihovih« trgovinah in ne v »naših«:

A: Ali greste večkrat v Avstrijo?

B: Mah, enkrat na pol leta.

A: Zakaj?

B: V nabavo.

Pogostejše stike z Avstrijci navajata politik iz SNS in oglaševalec A. Poglejmo najprej, kako jih ocenjuje pripadnik SNS:

A: Ali imate stike z Avstrijci in kako jih doživljate?

B: Ja, seveda 'mam, politične.

A: Kako bi ocenili te odnose?

B: Vedno se pogovarjajo s figo v žepu.

Politik SNS na podlagi stikov z avstrijskimi politikami ocenjuje, da so neiskreni in premeteni, s tem pa sebe predstavlja kot poštenega in zaupanja vrednega politika.

Oglaševalec A z Avstrijci večinoma kontaktira v poslovnem smislu, vendar osebne odnose doživlja drugače kot formalne:

A: Ali imate stike z Avstrijci in kako jih doživljate?

B: Ja, mam, 'itak, da mam. Velik'. Poslovni so z'lo v redu, so zanesljivi partnerji, natančni, tu jih je treba pohval't, dr'gač pa so mal' preveč zbirokratizirani... in s tem tut omejeni.

Odnose na osebni ravni opiše takole: »Ja, 'mam. Ena pr'jatelca...ona je bolj zadržan človek...ne izraža čustev. Več časa rabiš, da te sprejmejo, se mor'š potruditi, no.«

Poslovno so Avstrijci zanesljivi in natančni, nekoliko preveč togi in birokratski. Na ravni osebnih odnosov je sodeč po izkušnjah oglaševalca A z Avstrijci težko doseči prijateljstvo, so zadržani in zato zahtevajo več časa, da te sprejmejo, kot je to značilno za Slovence.

b.) Ocena političnih odnosov med Slovenci in Avstrijci

Ocena političnih odnosov med državama izhaja iz dejstva, da sta obe del nekdanje skupne nadnacionalne strukture. Slovenija je z osamosvajanjem in vstopom v evropske integracije razvila neke nove ideološke sisteme, vprašanje je torej, kako je izumljanje novih (starih) tradicij in njihova reprezentacija vplivalo na oceno odnosov med državama.

Izčrpne ocene političnih odnosov ne podaja nihče od sedmih intervjuvancev, ki imajo razmeroma koherentne odgovore, ki sestavljajo ta diskurz. O enotnem mnenju na ravni diskurza je težko govoriti, saj so politični odnosi opisani kot slabi, zmerno dobri, ali pa ni zanimanja za politiko. V veliki meri je zaznati tudi kritiko slovenske zunanje politike; politični odnosi med Avstrijo in Slovenijo so odraz (ne)delovanja slovenske vlade. Politik iz SNS pravi: »Ja, zdaj če bi poslušali Vlado Republike Slovenije, potem so odnosi dobri, če pa pogledamo čist' realno, odnosi niso rožnati. So težave v teh odnosih.« Podobnega mnenja je obrtnik, ki izrecno navaja, da: »..to smo krivi mi, naša zunanja politika«, medtem ko oglaševalec A poudarja vlogo medijev: »Sej, vse to je medijsko napihnjeno, Rupel, ministri...«

Upokojenka o odnosih meni: »Recimo, mislim, da so solidni....Moti me samo to, da nas majo za Vindiše, premejduš, če pa je res.« Za upokojenko je tako poimenovanje Slovencev

nesprejemljivo in žaljivo in predstavlja problem, ki kazi slovensko-avstrijske odnose. Pojem »Vindiša« oziroma »vindiš« jezika se vedno znova sproža ob reševanju manjšinskih problemov na Koroškem. »Vindišar« je po mnenju Inzka pripomoček za germanizacijo Slovencev, ki se obnavlja v obdobjih nesoglasij med Avstrijci in Slovenci (glej Inzko 1985: 71). Avstrijci torej po mnenju upokojenke z nespoštovanjem Slovencev in zmerjanjem z »Vindiši« povečujejo lastno nacionalnost.

Ocena avstrijsko-slovenske zgodovine je s političnimi odnosi neposredno povezana. Analiza pokaže, da problem slovenske zgodovinske zavesti še vedno v omejujočih avtostereotipih o Slovencih kot narodu, ki se je skozi stoletja boril za avtonomnost, pri tem pa so veliki krivci za »hlapčevstvo« Slovencev prav Avstrijci. Ocena življenja Slovencev v Habsburški monarhiji je pri vseh podobna. Kmet pove povsem preprosto: »...smo b'li podrejeni...pod Habsburžani«. Politik SNS v slogu svojega ostrega izražanja verjame, da monarhija ni mogla obstati: »Živeli, smo slabše kot zdaj, sej, zato je pa vse propadlo.« Oglaševalec A življenje Slovencev pod streho monarhije opiše kot sobivanje brez večjih pretresov. Slovenci so bili morda nekoliko v slabšem položaju: »Majčken smo b'li zatirani, se mi zdi, no...«. Snažilka uporablja tipične stereotipe o življenju Slovencev pod Habsburžani; Slovenci so bili »vedno potlačeni...podrejeni.« Sindikalist izpostavi mit Celjskih grofov, ki jih razume kot eno izmed svetlih točk skupne zgodovine za Slovence: »Do celjskih dogodkov je bila Slovenija izrazito podrejena. Po ustanovitvi univerze so se Slovenci bolj osamosvojili.« Peter Štih opozarja, da je problem slovenske zgodovinske zavesti prav v dejstvu, da se opira na mite; Celjski grofi naj bi bili eni glavnih nosilcev mita o slovenski državnosti v srednjem veku (Štih 2002).

Opiranje na mite in stereotipe iz preteklosti kaže tudi neargumentirano odgovarjanje. Slovenci smo bili »preprosto« podrejeni in pika. Slovenska zgodovina deluje kot nekaj naravnega, nekaj preprostega. Nacionalna identiteta je naturalizirana, zreducirana na nekaj razlik med »nami« in »njimi«, torej tistimi, ki so »nas« podredili.

Monarhija še danes predstavlja oviro na poti slovenske samozavesti. Kljub temu, da je Slovenija v EU, Slovenija in Avstrija nista enakovredni partnerici. Obrtnik ne verjame, da bo Slovenija kdaj enakovredna Avstriji, in to prav zaradi vloge nekdanje monarhije: »Avstrijci so postali do nas...smo za njih bolj sprejemljivi. Ne verjamem pa, da bomo kdaj enakovredni, veliko vlogo igra tu nekdanja monarhija.«

Močno nacionalno samozavest izraža samo politik SNS: »Kar se pa tiče avstrijske zgodovine, je bistveno krajša od naše.« Mnenje predstavnika SNS spet obuja mit o Slovencih kot naciji že v zgodnjem srednjem veku, medtem ko so Avstrijci (»oni so Nemci«), mlada nacija iz časa po 2. svetovni vojni.

Vendar pa je opaziti tudi razmišljanje o monarhiji kot strukturi, ki je Slovincem omogočila boljši razvoj kot ostalim Južnim Slovanom. Slovenci pravzaprav nikoli niso imeli enotnega mnenja o monarhiji (Vodopivec 2002). Poglejmo kako je avstrijsko-slovensko skupno zgodovino ocenil oglaševalec A: «Ja, če pogledamo zgodovino...Avstrijci so pomagal' slovenskemu gospodarstvu,... v bistvu...železnica, pa Marija Terezija.»

Kljub mnenju, da so Slovenci bili zatirani v Habsburški monarhiji, je intervjuvani »izluščil« določene prednosti skupne zgodovine. »Pogledati zgodovino« pravzaprav kaže na to, kako zgodovinski diskurz oblikuje znanje ljudi in ustvarja ideologije, zaželene s strani državotvornih institucij.

Ne glede na to, da je Slovenija članica EU, o enakopravnosti s severnimi sosedi znotraj unije ne moremo govoriti, še vedno se čuti premoč Avstrijcev. Oglaševalec A pravi: »Ena proti deset je moč Avstrijcev proti Slovincem, pa to še kmalu ne bo bolje...po moje nikoli.« pridružuje se mu snažilka, ki prav tako ne verjame, da so Slovenci v EU enakovredni Avstrijcem, in še precej časa tudi ne bodo: »Naj bi b'li, no...Ah, kje je še to.«

Politik SNS gre še korak dlje in pravi, da so Avstrijci pravzaprav tisti, ki so z vstopom Slovenije v EU pridobili: »Za Avstrijo je b'lo to pozitivno, pridobili, dobili so nazaj neke stvari. Pogojevali so naš vstop v Evropsko unijo. Za Slovence pa nič kaj dobro. Kol'ko vem, so nam vzeli še kranjsko klobaso, pa lipicance hočejo 'met. Tak, da so Slovenci tu v slabšem položaju.« Slovenci so spet tisti, ki so potegnili krajšo. Z vstopom Slovenije v EU je pridobila Avstrija. Pogojevali so slovensko približevanje EU, bili so močnejši, in še vedno ogrožajo Slovence; svojo premoč izkoriščajo tudi pri domnevno slovenskih simbolih.

Neenakost med sosedi se izraža tudi skozi občutke o meji med državama, pri tem pa pomembno vlogo igra Koroška in koroški Slovenci.

Koroški plebiscit leta 1920 je bil za Avstrijce zgodovinski moment zmage, nadvlade, zadovoljstva. Slovenci so isti moment doživeli povsem drugače; izguba Koroške je in še danes predstavlja žalovanje, obup. Meja med Slovenijo in Avstrijo je stičišče dveh nasprotujočih si ideologij (Pušnik 2004). Slovenci severno mejo doživljajo z grenkim priokusom, izguba Koroške je zanje krivična in nemoralna. Pa vendar so prav Slovenci prispevali k temu, da je Koroška ostala v Avstriji, a dejstvo je, da je plebiscit razdelil oba naroda na Koroškem in koroški Slovenci niso (bili) deležni ustreznega manjšinskega varstva. Severna meja je zato še kako prisotna v zavesti ljudi, je nekakšen izgubljeni simbol slovenstva. Oglaševalec A mejo zelo občuti:

»Meja še z'lo obstaja, tut, ko je formalno ne bo, bo še zabetonirana. Jst ko pridem v Avstrijo, se počutim kot bi bil na drugem planetu. No, meja je večna, je zabetonirana.«

Še vedno se občuti »koroška zamera«, saj tudi če sta Slovenija in Avstrija znotraj EU, se, kot pravi obrtnik, »Nikoli ne bo razvodenelo, ta meja. Po moje se ne bo pozab'lo, da so tam koroški Slovenci.« Meja se čuti prav zaradi Koroške. Sindikalist vidi problem v nacionalistično obarvanih organizacijah med Avstrijci, ki z nacionalističnimi nagnjenji ogrožajo slovensko manjšino preko meje: »Ja, čuti se zaradi organizacije avstrijske Koroške; to je že popkultura, subkultura.«

c.) Ocena gospodarskih odnosov med Slovenci in Avstrijci

Skupina izraža (posredno in neposredno) občutek, da jih Avstrija na nek način (še vedno) ogroža. Grožnje predstavljajo Haider, vse več avstrijskega kapitala na slovenskih trgih, slabo znanje slovenščine pri avstrijskih trgovcih, odnos Avstrijcev do simbolov, ki so pomembni elementi tako slovenskega kot avstrijskega imaginarija (lipicanci, knežji kamen), odnos do slovenske narodne manjšine v Avstriji. Pri tem je razvidno, da so te grožnje med seboj povezane. Gre za to, da se intervjuvanci preprosto počutijo ogrožene na vsakem koraku: Avstrijci se ne bodo naučili slovensko, četudi poslujejo v Sloveniji, ne bodo zaščitili koroških Slovencev, čeprav Slovenci kupujejo njihove izdelke. Kmet enostavno ne mara ignorantskega odnosa avstrijskih trgovcev v Sloveniji: »Če že odpirajo trgovine pri nas, bi se lahko naučili slovensko.« Oglaševalec A odkrito pove, da se čuti ogroženega. Avstrijci širijo trgovinske mreže po Sloveniji, širijo »lovke« na slovenske trge, obenem pa so naduti in ne poskrbijo za manjšine preko meje: »/.../mal' se mi zdi, nas ogrožajo zdaj v gospodarskem smislu. Pa z'lo me recimo moti to, da po en' stran nočejo priznat' pa sprejet' slovenske manjšine t'ko kot se

spodobi, po drugi strani pa 'majo, ne vem, 30% tržni delež, a veš, 'kupujte Slovenci naše izdelke'. Ampak v Avstriji pa nas nočejo. /.../ Hja, mal' se mi zdi, da nas ogrožajo, no, pa ti izdelki njihovi...niso tako dobri kot slovenski.«

Tudi upokojenka se boji avstrijske nadvlade. Poglejmo dialog:

A: Kako ocenjujete prisotnost avstrijskih podjetij v Sloveniji?

B: Hofer, čuj...kaj...pa mislim, da kar dobro, sej mi rabimo en svež kapital v naši Sloveniji, samo naj bi se ne vse prodalo. Naj ostane nekje 50-50 v naši lastnini, 50 pa njihovo, tak da nea vse prodamo, če so že oni prisotni pr' nas. Vsaj 50-50 al' pa 51-49, tak vsaj nekje, da je vsaj en lastnik, da ne bi b'li samo oni lastniki, mi pa potem tisti hlapci.

Videti je, da se upokojenka zaveda kapitalističnega sistema, a strah pred hlapčevstvom v glavah ljudi še vedno ostaja. Slovenci ne bodo (spet) hlapci Avstrijcev, ne sme se jim omogočiti, da prevzamejo slovensko gospodarstvo, da bodo Slovenci samo delavci, ne pa tudi tisti, ki lahko odločajo.

Avstrijska podjetja ravno zaradi občutka ogroženosti ne uživajo prav posebnega ugleda. Na vprašanje, kako ocenjujejo prisotnost avstrijskih podjetij in blagovnih znamk v Sloveniji, snažilka odgovarja: »Ne vem, zakaj to ne bi b'lo dober, naj bo konkurenca, sam', se mi zdi, da pa ne vem kakšna konkurenca našim izdelkom pa tut ni, ne vem. Zdaj ne vem, če so lih tolk' kvalitetni, kolker jih mogoče hvalijo, al' pa da tut cena ni vse. Lahko so bolj poceni, ampak....«

Čeprav snažilka nakupuje tudi v Avstriji, so *naši* izdelki boljši, ker so slovenski, čeprav so morda cenovno manj ugodni. Slovenci naj kupujejo slovenske izdelke, naj podpirajo slovenske trgovce in ne avstrijskih. Podpora slovenskim izdelkom je del vsakdanjih praks, ki so samoumevne, so banalni, vsakdanji nacionalizmi (Billig 2004). Hkrati je prisotna bojazen, da Slovincem trenutno ne gre tako dobro kot bi želeli in bodo morda primorani posegati po *njihovih*, avstrijskih izdelkih.

Avstrijski trgovci so označeni kot »osvajalci« slovenskega trga. Lahko bi trdili, da intervjuvanci mislijo, da je Slovenija majhna državnica, ki ščiti svoje gospodarstvo pred zunanjimi vplivi, še posebej gospodarji iz preteklosti. Še vedno je prisoten »hromeči

obrambni refleksi« (Debeljak 2004). Avstrijci so po mnenju predstavnika SNS »izkorist'li svoj položaj«, kar se tiče avstrijskih gospodarstvenikov v Sloveniji pa sindikalist spet poudarja njihov zaprt odnos: »zaprtost Avstrije se tut odraža v tem, da ne znajo bit' dobri gospodarji, ne znajo razmišljat po principu 'razmišljaj globalno-deluj lokalno'«. Konkurenca sama po sebi ni škodljiva, nevarna. Obrtnik se zaveda pomena konkurence v tržnem gospodarstvu, vendar opozarja na to, da Slovenci ne zmorejo dovolj dobro zagovarjati svojih interesov: »Tu gre za poslovni interes, za poslovne priložnosti, to je čist jasno. Pri lipicancih je pa tak, da tisto, kar je pri nas dobro, ne znamo zagovarjat.«

č.)Trenja okrog nacionalnih simbolov

Slovenci, vsaj znotraj nacionalističnega diskurza, dajejo velik pomen t.i. simbolom slovenstva. Zato problemi okoli lipicancev, knežjega kamna, polarizirajo odnose med državama. Oglaševalec A probleme z lipicanci komentira: »Ma, pocenska se mi zdi fora, da mi smo z Balkana, oni so pa zato lahk' arogantni.« Spet je v ospredju razmerje, v katerem Avstrija prednjači kot dalj časa prisotna v Evropi, to pa ji ne daje pravice, da Slovencev in njihovih interesov ne upošteva. Sindikalist na vprašanje o lipicancih kot avstrijski blagovni znamki odgovarja:

»To sploh ni njihova blagovna znamka. Jasno je, od kod izvira ime Lipicanci, iz imena Mala lipa.« Glede lipicancev je torej vse jasno, so slovenski. Po njegovem mnenju Avstrijci nimajo do lipicancev nobenih pravic, lipicanci so slovenski. Podobno meni politik SNS. Lipicanec je »čisto slovenski konj. Konec debate.« Razprava o lipicancih potemtakem sploh naj ne bi imela utemeljene podlage. Sodijo v Slovenijo, četudi jih Avstrijci hočejo zase.

Knežji kamen je del nekdanjega skupnega ozemlja obeh narodov. Vsekakor pa ima v slovenski zgodovini pomembno vlogo. O knežjem kamnu obrtnik meni takole:

»Knežji kamen...tu zgodovina ni enotna, težko bi sodo. Grejo se...v tem primeru so kot neki pravniki. Če gledamo z vidika Slovenije, sem nacionalist in je to tut del naše zgodovine, ne.« Zgodovina ne more biti enotna, saj gre za dve različni ideologiji. Slovenci in Avstrijci imajo vsak svojo (uradno) zgodovino. Predstavniki SNS želi slovensko lastništvo knežjega kamna utemeljiti s poudarkom na tem, da so Avstrijci mlajši narod od Slovencev, njihova zgodovina je krajša od slovenske: »Knežji kamen je slovenski! Kar se pa tiče avstrijske zgodovine, je

bistveno krajša od naše.« Potemtakem imajo Slovenci pravico do knežjega kamna, ne pa Avstrijci.

Ko govorimo o simbolih slovenstva, ki so stari več stoletij, Štih (2002) upravičeno opozarja na nekritičen pogled na identitete tedanjega časa, ki so precej drugačne od današnjih. To pa seveda spodbuja razvoj medsosedskih stereotipov in nesoglasij okoli simbolov.

Kot pomemben element slovenske nacionalne identitete se skozi odgovore pokaže slovenski jezik. Slovenci so bili po uradni slovenski zgodovini v Habsburški monarhiji večinoma kmetje, ki so kot narod znotraj monarhije našli podstat izgradnje nacionalne identitete prav v jeziku. Slovenski jezik je zato Slovencem še vedno pomemben, površen odnos tujcev v Sloveniji do slovenskega jezika je še vedno nesprejemljiv. Kmet pomen jezika izpostavi pri odnosih z avstrijskimi podjetji:

A: Ali imate kontakte z Avstrijci in kako jih doživljate?

B: Ja, z eno firmo, ko 'ma krmila. Pa je k'r v redu, zna slovensko.

Pomen slovenskega jezika poudari tudi, kadar je govora o avstrijskih trgovcih v Sloveniji, nepoznavanje slovenščine zanj pomeni aroganco in izraz nespoštovanja Slovencev:

»Ja, no kot trgovci so...mislim, arogantni, ne. Če že odpirajo trgovine pr' nas, bi lahko vsaj se naučili slovensko.«

d.)Odnos do športa in športnikov

Šport kot pomemben člen konstrukcije nacionalne identitete nudi areno za sproščanje nacionalnih občutkov (glej Pušnik 1999: 802). Doživljanje avstrijskega športa in kulture pravzaprav kaže stereotipe o Avstrijcih in avtostereotipe o Slovencih. Avstrijski športni junaki so ocenjeni kot povprečni, uspešni le v individualnih športnih panogah in nič boljši od slovenskih športnikov. Šport je tema, ki v tem diskurzu ni v ospredju, o avstrijskem kakor tudi slovenskem športu intervjuvanci ne govorijo veliko, niti ne podajajo konkretnih primerjav med športniki ene ali druge strani. Avstrijski športniki, kot izpostavi sindikalist, so individualisti: » /.../ niso nekaj...v tipično individualnih športih še, drugače pa ne«, obrtnik jih opiše preprosto, kot »nič boljši kot mi«. Nekoliko dlje gre politik iz SNS, ki športnih junakov sosednje Avstrije ne priznava, zanj Avstrijci nimajo športnih junakov, imajo le športnike: »Ja,

me zanima, kateri so njihovi junaki. Ja, športnike poznam, nogomet, smučarski skoki.« Ocena avstrijskega športa in športnikov izhaja iz odnosa »mi/oni«. Politik je, kljub temu da med Avstrijci ne vidi športnih junakov, prisiljen priznati, da so *samo* trenutno boljši od slovenskih: »Ja, zdaj, v tem trenutku je treba žal priznat', da so boljši od naših.« Avstrijski šport je v diskurzu v večini enačen s smučanjem oziroma zimskimi športi, kar nazorno pokaže tudi izjava snažilke: »Hm, drugače, uni ti smučarji so pa kar dobri Avstrijci, a ne?«, Če povzamem so avstrijski športniki smučarji, v primerjavi s slovenskimi so individualisti, delajo vsak zase. Slovenci kot športniki niso prav nič slabši.

e.) Primerjava slovenskih in avstrijskih medijev

Medijski diskurz nosi pomembno vlogo pri reprodukciji stereotipov in predsodkov. Vendar pa je prevladujoče mnenje o določenem narodu »sinteza občutij, ki nastajajo na političnih ravneh, in tistih, ki zrcalijo prevladujoče mnenje« (Drčar - Murko 2002: 155). Javni diskurz je interpretacija medijskega diskurza; vse o čemer govorimo je posledica tudi medijske reprezentacije. Mnenja o Avstrijcih so vsekakor posledica medijskega diskurza, ki selekcionira teme, ki se pojavljajo v medijih in ima pomembno vlogo pri konstrukciji 'nacionalnega konsenza' (glej Pušnik 1999: 796).

Če želimo ugotoviti, kako intervjuvanci vidijo podobo lastne države v avstrijskih medijih, hitro ugotovimo, da avstrijskega medijskega prostora ne poznajo prav dobro. Večina jih avstrijskih medijev sploh ne spremlja. Ocena avstrijskih medijev pri tistih, ki jih spremljajo, razkriva skrb za slovensko koroško manjšino, saj avstrijski mediji naj ne bi zagotavljali programa, namenjenega koroškim Slovencem. Slovenija bo besedah politika SNS avstrijski manjšini zagotavlja ustrezen program, čeprav slovenska javna televizija takega programa ne pripravlja:

A: Kako ocenjujete avstrijske medije? Jih spremljate? Kakšno je vaše mnenje o njih?

B: Ja, poznam. ORF 1, ORF 2. Ja, problem je v tem, da nimajo slovenskega programa, mi pa jim ga zagotavljamo. Ni vzajemnosti v medijih.

Mojca Drčar-Murko (2002) manjko slovenskih vsebin v avstrijskem tisku pripisuje avstrijskemu kolektivnemu spominu sodobnih Avstrijcev, ki je še vedno močno vezan na

odnose med Avstrijci in Slovenci v preteklosti, razloge pa gre iskati tudi v neodločni slovenski politiki.

Obrtnik medije pri severnih sosedih vidi predvsem v luči problema koroških Slovencev in pravi: »Ne poznam. Slabo sledim temu. Okoli Koroške so dvolični. Haider, vlada, nekaj je zadi.«

Problem avstrijskih medijev je tudi pri obrtniku stvar politike na avstrijskem Koroškem. Avstrijski mediji naj bi bili potemtakem politično in nacionalistično naravnani, usmerjeni k Avstrijcem in naperjeni proti koroškim Slovencem.

O Slovencih v avstrijskih medijih Mojca Drčar - Murko pravi, da medijske reprezentacije Slovencev v avstrijskih medijih kažejo na še nesimetrične odnose med Slovenci in Avstrijci. Podoba Slovenije v tisku je izid (ne)delovanja slovenske zunanje politike (Drčar - Murko 2002).

Odkriti nacionalistični diskurz izraža to nesimetričnost odnosov med sosedi; nestrpnost, neskladje interesov in celo občutek ogroženosti. Avstrijci niso boljši od Slovencev, Slovenci so bolj odprti, lažje vzpostavijo medsebojne odnose. Prednost Avstrijcev je le v tem, da so dalj časa v EU, a to še ne pomeni, da bi se morali Slovenci od njih karkoli učiti. Avstrijci so preveč »zadrgnjeni«, »šparovni«, »samozadostni«, »dolgočasni«. Avstrijci so nacionalisti, ker jih ne zanimajo pravice koroških Slovencev, ne spoštujejo slovenščine. Slovenci želijo zaščititi manjšino preko meje, obvarovati svoje gospodarstvo in slovenske izdelke, ki so nedvomno boljši od avstrijskih.

8.2.2 Omiljeni evrocentrični diskurz

a.) Odnos do Avstrijcev kot sosedov in primerjava s Slovenci

Omiljeni evrocentrični diskurz je do Avstrijcev precej bolj zmeren kot nacionalistični diskurz. Stereotipi so sicer prisotni, vendar je za intervjuvance značilna raba besedišča, ki skuša omiliti stereotipizacijo Avstrijcev. Evropa predstavlja orientacijo, končni cilj, kjer lahko Slovenija uresniči nacionalne potenciale v širši skupnosti enakopravnih partnerjev.

Slovenija in Evropa, v tem primeru Avstrija, sta še vedno razumljeni kot dve različni entiteti (Velikonja 2005), čeprav intervjuvanci menijo, da imajo Slovenci in Avstrijci podobne navade in interese. Slovenijo veliko primerjajo z Avstrijo in verjamejo, da je slednja ekonomsko, politično, turistično bolj razvita, bolj evropeizirana kot Slovenija. Zato je treba Avstriji, ki predstavlja zgledno evropsko državo, slediti, saj bo le na ta način Slovenija prešla fazo prehoda iz Neevrope v Evropo in postala »evropska«, kot je Avstrija.. Slovenci in Avstrijci imajo nedvomno še precej nerešenih problemov, vendar je zavljo boljše prihodnosti Slovencev potrebno sklepati kompromise med preteklostjo in prihodnostjo in »bolečo« preteklost, ki je v veliki meri povezana s Koroško, potlačiti in iskati nove rešitve v prihodnosti.

Odnos do sosedov je razmeroma pozitiven. Polovica intervjuvancev, ki so oblikovali ta diskurz in imajo bolj ali manj koherentne odgovore, ne želi kategorizirati sosedov po priljubljenosti, saj se zanašajo na osebni stik. Druga polovica Avstrijce kot sosede postavlja na prvo mesto po priljubljenosti. Skozi izkušnje, pridobljene v kontaktih z Avstrijci, so ti opisani kot *korektni, organiziran in bolj razviti*. Pri izražanju mnenj o severnih sosedih so sodelujoči previdni in ne podajajo prepričljivih argumentov. Študent Avstrijce definira na dveh ravneh. Na prvi ravni so nacionalisti, s Haiderjem na čelu, za katere meni, da zatirajo koroške Slovence, na drugi ravni so Avstrijci, ki jih ne zaznamujejo nacionalistična nagnjenja in so kot sosedje na visokem nivoju:

A: *Kako vidite Avstrijce?*

B: No, res je, da 'ma rečmo Haider kakšna taka, bom reku, nacionalistična nagnjenja, zatiranje zamejskih Slovencev. Dr'gač pa Avstrijci, mislim, kot ljudje, da so t'ko na visokem nivoju, no.«

Študentka primerja Avstrijce s Slovenci in Avstrijo s Slovenijo. Slovenci so bolj odprti kot Avstrijci, vendar je njihova država bolj razvita:

A: *Ali so po vašem mnenju Avstrijci boljši od Slovencev?*

B: Hm, kokr narod po moje bolj zaprti kot mi, mogoče mal' bolj zategnjeni, kokr država pa bolj razviti, no, ampak tut odvisno, no.«

Slovenci in Avstrijci se med seboj ne razlikujejo veliko, k čemur naj bi pripomogla tudi skupna monarhija, ki je kljub »zatiranju« Slovencev omogočila, da so Slovenci v primerjavi z drugimi slovanskimi narodi napredovali. Razlike med Slovenci in Avstrijci so tudi posledica tega, da so sosedje dalj časa v EU, kot navaja uradnica:

»Za razlike pa ne vem...mmm...so oni dalj v Evropski uniji.«

Njena izjava, kot tudi izjave drugih intervjuvancev, implicitno sporočajo, da je daljša prisotnost v EU Avstrijcem omogočila, da so bolj razviti, kar si Slovenci želijo. Intervjuvanci tudi izjavljajo, da je evropeiziranost cilj Slovencev.

Stereotipi kot posledice kategorizacije sveta se najbolj spremenijo skozi osebne stike. Upokojenec, ki je služboval v Avstriji, svoje mnenje o severnih sosedih podaja na podlagi lastnih izkušenj. Avstrijce opisuje kot korektne, ne izključuje pa možnosti, da kdo drug ni imel slabših izkušenj. O Avstrijcih pravi:

»Avstrijci so korektni. Ker sem bil jaz v Avstriji v službi tudi. Tak da meni nikoli noben ni nobene žaljivke reko, tak da na splošno nimam slabega mišljenja o njih. So pa lahko mel' tudi slabe, ne. Razmeroma, jaz 'mam dobro mišljenje o Avstrijcih.« Sicer pa upokojenec vidi precej podobnosti med Slovenci in Avstrijci, predvsem vedenjskih. Imeli naj bi skupne navade, interese. Morda bi se lahko od njih naučili korektnosti, voljnosti, kar pripisuje tradicionalnim vrednotam, te pa so značilnost alpskih držav kot je Avstrija:

A: Ali imamo Avstrijci in Slovenci po vašem mnenju skupnega?

B: Z Avstrijci? O, ja. Z Avstrijci lahk' da 'mamo. Mogoče celo skupne navade, pa določene interese tudi.

A: Ali se po vašem mnenju Slovenci lahko kaj naučijo od Avstrijcev?

B: Od vsakega se lahko naučiš. Od Avstrijcev bi se lahko naučili, bi reko, korektnosti, ker so v določenih ozirih bolj voljni...'majo tisto tradicijo, tradicijo vzgojenosti 'majo. Bi se lahko kaj malega od njih naučili.

Od Avstrijcev bi se Slovenci lahko naučili kulture, vzgojenosti. Visoka kultura je eden od mitov o Evropi (Puntscher Riekmann v Velikonja 2005). Avstrijci so torej boljši, so

»evropsko kulturni« in želja upokojenca je, da bi se te kulture od njih naučili. Tudi ta izjava kaže, da so Avstrijci boljši od Slovencev po 'evropskosti'.

Uradnica skozi besedišče izraža previdnost do stereotipnega označevanja; s svojim izražanjem želi zanikati stereotipe, ki naj bi veljali. Njeno mnenje je manifestacija diskurzov na neki drugi ravni:

Mhm,...nimam lih dosti stika z nobenimi, t'ko da ne vem. O tem je z'lo težko govor't, ker so to bolj neki stereotipi./.../ Z'lo malo jih poznam, no, t'ko, da kaj konkretno o Avstrijcih ne, razne en'ga na videz...je, ja on je Avstrij'c, t'ko da družga ne poznam, t'ko da ne morem govor't./.../Iz lastnih izkušenj z'lo težko rečem, lahko pa povem, kakšni vladajo stereotipi, ...da so Avstrijci delovni, urejeni, sam' to ni moje mnenje, to je pač tist' stereotipi, ne.

Znotraj diskurza so stereotipi o Avstrijcih in stereotipi o Slovencih enako zastopani. V primerjavi z Avstrijci, bi se lahko Slovenci precej naučili od severnih sosedov; v primerjavi s nacionalističnim diskurzom je veliko manj jasno izraženih nacionalnih stereotipov. Uradnica priznava prednost Avstrijcev na področju ekonomije in prava, kar pripisuje daljši tradiciji demokratičnega sistema sosednje Avstrije. Avstrijci so na omenjenih področjih bolj evropski, medtem ko Slovenci še vedno zaostajajo, se od Avstrijcev učijo, da bi prišli na njihov nivo:

A: Ali so Avstrijci po vašem mnenju boljši od Slovencev?

B: Siguren so ekonomsko bolj napredni...daljšo tradicijo 'majo tut pravnega sistema, demokratičnega in t'ko.

A: Ali se po vašem mnenju lahko Slovenci kaj naučijo od Avstrijcev?

B: Lahko, sigurno, saj se lahko od vsakega naroda.

A: Kaj pa konkretno od Avstrijcev?

B: Mhm...recimo, glede na to, da sem pravica, z'lo velik' povzemamo njihov pravni sistem, ne, glede tistih stvari, ki jih še nimamo urejenih, k' mammo z'lo podoben. In prav na teh področjih smo odzadi.

A: Ali so po vašem mnenju Avstrijci slabši od Slovencev?

B: Ne, mislim, da niso.

Slovenci kot novinci v EU še niso popolnoma evropski, so »skorajda Evropejci, toda ne popolnoma evropejski, torej: zelo kmalu evropeizirani Neevropejci, ki pa se mora/j/o še marsičesa evropskega naučiti« (Velikonja 2005: 23).

b.) Primerjava Slovencev in Avstrijcev na področju promocije turizma in kulture

Primerjanje Slovencev in Avstrijcev na področju razvoja turizma in vlaganja v promocijo kulture je značilnost tega diskurza. Avstrija predstavlja zgled, smer, v katero naj bi se razvijala slovenska država. Slovenci se lahko učimo od Avstrijcev, tam, kjer so naprednejši. Slovenci in Avstrijci imamo precej skupnega; od zgodovine do klobas. Kljub temu so Avstrijci naprednejši na področju promocije kulture in, kot poudarja študent, na področju turizma, saj so veliko bolje organizirani:

A: Ali imamo Slovenci in Avstrijci po vašem mnenju skupnega?

B: Ma, precej skupnega, no. 'Mamo isto muz'ko radi, klobase jemo, pa take stvari. Pa tudi glede turizma smo podobni, spodbujamo te naravne produkte in take stvari.

A: Ali se v čem razlikujemo?

B: Da bi si res b'li različni? Oni so bolj, kak' bi reku, glede turizma so veliko bolj organizirani, imajo bolj pošlihtane stvari, k'mi, mi pa še zmeraj t'ko bolj...

Če povzamemo zadnji dialog, so Slovenci in Avstrijci zelo podobni eni drugim; skupna jim je alpska kultura, klobase, poslušajo isto glasbo. Avstrija na področju turizma postane zgled, Slovenci bi se od Avstrijcev na področju promocije turizma lahko še veliko naučili. Intervjuvani izraža željo, da bi bili Slovenci tako organizirani kot so Avstrijci. Balkan, južni sosedje so tu povsem izločeni. Gre torej za usmerjenost k evropskemu.

Avstrijci po mnenju upokojenca veliko pozornosti namenjajo tudi kulturi. Svojo kulturo bolj cenijo kot Slovenci, in čeprav vprašanemu avstrijska umetnost ni zelo blizu, ugotavlja, da znajo Avstrijci svojo kulturo predstaviti bolje kot Slovenci. Tako tudi na tem področju Avstrija predstavlja zgled:

A: Kako ocenjujete avstrijsko kulturo in umetnost? Jo poznate? Kaj? Jo cenite?

B: Nekaj malega poznam, ampak ne prav veliko. Mislim pa, da so malo pred nami v kulturi, tak' čist realno, da dajo več na kulturo kot Slovenci. Veliko pa ne vem, glih tol'ko kol'ko slišim, pa časopise berem.

c.) Ocena političnih odnosov med Slovenci in Avstrijci

Razlike med Slovenci in Avstrijci so v glavnem povezane s političnim in gospodarskim razvojem. Avstrijci so bolj organizirani, dalj časa so v EU. S pristopom Slovenije k EU so pridobili tako Slovenci kot Avstrijci; Slovenci lahko sedaj gradijo boljše odnose z Avstrijo. Upokojenec izraža prepričanje, da smo Slovenci veljali za nekoliko manjvredne, a smo znotraj Evrope pridobili zaupanje Avstrijcev in imamo priložnost postati bolj evropski:

A: Ali se je situacija za Slovenijo in Avstrijo ob vstopu Slovenije v EU kaj spremenila?

B: Mislim, da se je izboljšala malo.

A: Za koga?

B: Za Slovence. Za Slovence.

A: Zakaj?

B: Zato...Avstrijci še bolj, še bolj zdajle akceptirajo Slovence, še bolj akceptirajo Slovence. Ker Avstrijci so pa mogoče prej na določene Slovence gledali malo, tiste, ki so b'li pridni so spoštovali, tiste, ki pa niso, pa so malo obirali, drugače, zdaj pa mislim, da spreminjajo mišljenje. Jaz osebno sem istega mišljenja. Samo vem, da so na določene gledali malo zviška, nekoč. Zdaj pa mislim, da to bolj sprejemajo. Ker nekoč je Slovenija b'la manjvredna, zdaj pa vidim, da je enakovredna. Mi pa tega nismo mislili.

A: Se je za Avstrijce po vašem mnenju kaj spremenilo?

B: Za Avstrijce tudi mislim, da se je spremenilo, ko je Slovenija vstop'la v EU, ker oni zdaj čutijo večjo varnost, ker prej niso mogoče, prejšnji ureditvi so manj zaupali. Tudi za Avstrijce se je sigurno spremenilo.

Dialog izraža nesigurnost slovenske nacionalne identitete v Evropskem prostoru; še vedno je prisoten občutek manjvrednosti v odnosu do Avstrijcev, kar izhaja že iz časa nekdanje monarhije. Obdobje od druge polovice 19. stoletja naprej, ko so se Slovenci začeli politično prebujati, je v Slovencih pustilo vtis o premoči Avstrijcev, ki niso imeli posluha za slovenske interese. Danes, ko sta obe državi del EU, imajo Slovenci priložnost, da Avstrijce prepričajo, da slo lahko »dobri Evropejci«.

Slovenci lahko postanejo »evropska nacija« samo takrat, ko bodo sledili Zahodni Evropi, kar jim omogoča EU oziroma odmik od Balkana. Govor upokojenca nakazuje »bojazen pred grožnjami od zunaj« (Caramanni in Wagemman 2005) kot enim bistvenih elementov alpske kulture, pri čemer pa je jasno, da je ta strah pri Slovencih in Avstrijcih različnega izvora. Avstrijci so bili nezaupljivi do Slovenije znotraj nekdanje Jugoslavije; šele znotraj meja EU Slovenija dobi priložnost, da postane sprejemljiva za Zahodno Evropo. Zato se je za Slovence položaj izboljšal, ko so se »zapustili« Balkan.. Slovenci so se odmaknili od Juga, obenem pa hočejo prepoznavno identiteto med nacijami EU, hočejo biti evropski. Priznavanje dveh različnih entitet, na eni strani Zahodne Evrope, na drugi pa Slovenije, je značilnost mitologije prehoda od vzhodnoevropske, neevropske, balkanske države do elitne članice EU (Velikonja 2005). Treba se je učiti, potrpeti in postati del EU.

Omiljeni evrocentrizen tako skladno s predstavo o novih priložnostih za Slovenijo v EU, kaže optimizem v smislu boljših odnosov med Slovenijo in Avstrijo. Balkan je povsem izvzet, o nekdanji Jugoslaviji ni več razprave.

Slovenija še ni enakovredna članica EU. Problem neenakosti je v daljši prisotnosti Avstrije v EU. Na vprašanje Ali sta Slovenija in Avstrija enakovredni partnerici v EU študentka odgovarja:

»Zmeraj bolj bomo....nismo pa še.« Slovenci še niso dovolj »evropeizirani«. Ena izmed pomembnih razlik med Slovenci in Avstrijci je po mnenju uradnice to, da so »oni dalj v Evropski uniji«. Kar se tiče meje med državama, velja prepričanje, da se meje brišejo, kar sovпада z optimističnim pogledom na prihodnost slovensko-avstrijskih odnosov. Tudi trenutno stanje na področju političnega sodelovanja je ocenjeno pozitivno, čeprav je očitno, da so problemi koroških Slovencev črna pika, ki kvari odnose med državama. Najbolj je problem koroške manjšine izpostavil upokojenec, ki pravi: »Hja, ta meja je tak mislim, dokončna že od takrat, ko so jo sprejeli, samo se mi zdi vseeno nepoštena, tak' kot so na koncu, ko so po prvi svetovni vojni določ'li, da je meja. Spremenila pa se tak ne bo, ker je dokončna. Ne zdi se mi prav, da so takrat nar'dili to, ker bi b'la Slovenija večja. Bolj daleč je b'lo slovensko ozemlje, kot je zdaj. Samo tak' so se odloč'li in tak je ostalo.«

Upokojenec izraža obžalovanje, da je severna slovenska meja takšna kot je, obenem pa jo sprejema. Problemi zaradi neupoštevanja pravic slovenske manjšine na Koroškem so zato

preprosto sprejeti, s čimer intervjuvani izraža nekonfliktnost in prilagajanje Avstriji zaradi težnje po boljših odnosih v prihodnje .

Pravzaprav ni jasno kdo so *tisti*, ki so po prvi svetovni vojni določali severno mejo Slovenije oziroma nekdanje Kraljevine SHS. V literaturi, ki je analizirala prve rezultate plebiscita, so se oblikovale tri teze o odločilnih razlogih za izid plebiscita. Prva zaključuje, da je na rezultat vplivala politika avstrijske socialdemokracije, ki se je pridružila nemškimi meščanskimi strankam v prizadevanjih, da bi bila Koroška vključena v novo avstrijsko državo, druga vidi razlog v gospodarstvu, saj naj bi bila Koroška kot enoten gospodarski prostor bolj povezana z Avstrijo kot novo državo. Tretja teza kot glavni razlog navaja regionalno koroško zavest (glej Jesih 2004a: 271–272). Kakorkoli, Slovenci so odločilno prispevali k izidu plebiscita. Danes govoriti o tem, zakaj je meja nastala na tak način, pomeni postavljanje sodobnih pojmov in vrednot v leto 1920. Problem nastane, ko Slovenci, kot tudi Avstrijci, razumejo dogajanje okrog koroškega plebiscita skozi predstave, ki jih imajo danes, torej na preteklost gledajo s sodobnimi očmi in prav zaradi tega se obujajo predvsem negativni stereotipi.

Slovenecem je ostal občutek prevaranosti, in ravno to je tista slovenska »prabolečina« o kateri govori Pammer (2002). Zgodovina je bila do Slovencev nepravična, nepoštena. Ampak danes je slovensko-avstrijska meja zgolj formalnost. Meje so se odprle in morda je to priložnost, da se koroški Slovenci spet približajo nekdanjemu matičnemu narodu. Ne gre zanemariti, da mlajša generacija nekoliko enostavneje sprejema obmejne probleme. Študentka o meji z Avstrijo pravi: »Veš, kako je, zdaj se itak vse meje več ali manj brišejo, ne. Neki bo že ostalo najbrž zaradi ljudi, ki tam živijo, ne, al' pa tut ne, kaj jaz vem. Bolj se brišejo meje, no, včasih so b'le bolj...«

č.) Ocena gospodarskih odnosov med Slovenci in Avstrijci

Ekonomski odnosi med Slovenijo in Avstrijo so sprejeti kot pozitivni. Avstrijci so pridobili nove trge, kar pa pomeni, da ima tudi Slovenija boljše možnosti, priložnost za razvoj poslovnih odnosov s sosedi. Uradnica meni, da se je spremenil naš položaj v odnosu do Avstrijcev:

»Ja, mislim, da se je n'š položaj glede na Avstrijce spremenu, glede pretoka kapitala, blaga, ljudi, sigurno. Se pravi, lahko boljše odnose zgradimo z Avstrijo. Za njih pa...tut siguren se je odprl en nov trg, ne.« Eno od bisvetnih sporočil evrocentričnega diskurza je priložnost, ki jo

EU ponuja novim članicam (Velikonja 2005). Slovenci imajo v EU možnost gospodarskega napredka.

Avstrijski izdelki so skladno s predstavo o prostem pretoku blaga pozitivno sprejeti, a ne gre spregledati strahu, da bi prevladala tuja, v tem primeru avstrijska podjetja, na kar opozarja upokojenec:

»Hja, to je pa druga stvar...to je pa bolj vprašljiva zadeva. Mislim, ker, je prav, da so tuja podjetja pri nas, zdaj pa...Če bi b'la samo tuja podjetja, bi b'lo pa narobe. Dr'gač me pa ne motijo tuji izdelki, če so...če so konkurenčni. Avstrijski se mi zdijo kvalitetni, italijanski se mi ne zdijo kvalitetni. Avstrijski izdelki so kvalitetni.«

Avstrijska podjetja v Sloveniji so razumljena kot del tržnega gospodarstva, a je prisotna bojazen pred tujim, pred tistim, kar ni slovenskega. Glede na to, da je Avstrija (za Nemčijo, Italijo in Hrvaško) četrta najpomembnejša zunanjetrgovinska partnerica Slovenije ter najpomembnejši tuji investitor (Ferenc in Repe 2004b) in da slovenski kolektivni spomin vztrajno izpostavlja boleče izkušnje s severno sosedo, ki naj bi skrbela le za svoje interese, torej tudi ekonomske, strah pred širjenjem avstrijskih podjetij v Sloveniji ni nič nenavadnega.

d) Odnos do nacionalnih simbolov

Odnos do prihodnosti slovensko-avstrijskih odnosov je zrcalen pogledu na preteklost. Vprašani izpostavljajo določene težave Slovencev v monarhiji, a gledano v celoti, je monarhija prinesla tudi veliko dobrega. Pogled na slovensko zgodovino v Habsburški monarhiji ne izraža polariziranih sodb. Nacionalni simboli, ki so v prvi skupini eden izmed pomembnih elementov, ki vodijo v nesoglasja med sosedi in generirajo stereotipe, nimajo tako pomembne vloge, kot jo izražena v nacionalističnem diskurzu. V večini so razumljeni kot del skupne zgodovine, vendar so še vedno nosilci (tudi) slovenske nacionalne identitete. Trenja okrog nacionalnih simbolov za uradnico pomenijo orodja za podpihovanje nestrpnosti in je potrebno nesoglasja čim prej odpraviti, da se lahko vzpostavijo boljši odnosi med Slovenijo in Avstrijo. Knežji kamen je točka, na kateri trčita dve nasprotujočih si ideologiji (glej Šumi v Pušnik 2004: 14), ki vsaka na svoji strani reproducirata svojo nacionalno državo:

Mmm, mislim, da se ta knežji kamen uporablja za podpihovanje nestrpnosti na eni in drugi strani in je sam po sebi..v bistvu je to, kakšen pomen mu mi damo....Mmm, življenje v Habsburški monarhiji...to pač t'ko rečem...mislim, Slovenci smo b'li v čist' drugačnem položaju takrat, ne, ko se je še oblikoval narod, t'ko da...Kar se tiče lipicancev bi b'lo dobro to vprašanje čim prej razčistiti, zato, ker zaradi takih stvari, škoda, da se kvarijo odnosi.

Lipicanci (kot tudi knežji kamen) so torej vprašanje političnih odnosov med državama. Za dobro meddržavnih odnosov bi bilo potrebno ta vprašanja čim prej razrešiti.

Upokojenec o skupni zgodovini in nacionalnih simbolih razmišlja takole:

B: To pa so bolj...nene poznam tak' dobro...mislim, kol'ko pa slišim, je knežji kamen skupnega izvora, pa to kar' slišim, tak' tut jaz mislim. Samo to se mi pa ne zdi prav, da si ga lastijo, popolnoma. Sej sicer priznavajo, da so b'li Slovenci zrav'n, pri ustoličevanju. Tol'ko kol'k' slišim. Drugače pa prav globoke zgodovine pa nene poznam.«

A: Kaj pa menite o lipicancih?

B: Ja mislim, da so slovenski, da so slovenski, lipicanci. Oni jih tud' že dolgo gojijo, ampak Slovenci so jih uvozili.

Na eni strani so Slovenci in knežji kamen, na drugi Avstrijci in knežji kamen. Podobno je z lipicanci. Upokojenec primerja Slovence in Avstrijce. Priznava, da se Avstrijci z vzgojo lipicancev že dolgo ukvarjajo, vendar išče razloge, ki bi upravičili zahteve Slovencev, da se knežji kamen in lipicance prepozna kot slovenske. Avstrijci na drugi strani bi iskali razloge, da upravičijo svoja prepričanja.

Tako uradnica kot upokojenec »priznavata«, da so simboli stvar skupne preteklosti, da so morda skozi diskurz predstavljeni preveč črno-belo. Poenostavljen način govora o simbolih spodbuja nacionalne sodbe. Študent razmišlja na podoben način, simboli so stvar tako enih kot drugih, in tega bi se morali zavedati tako Slovenci kot Avstrijci. Imeli smo skupno zgodovino, zato imamo tudi skupno dediščino. Zavaljo dobrih odnosov z Avstrijci nacionalni simboli predstavljajo stvar dogovora med Slovenijo in Avstrijo, s čimer se kaže prilagodljiv in servilen odnos do vprašanj, ki med Slovenci in Avstrijci še niso razrešena:

»Ja, slovenski narod, ...smo b'li podrejeni, seveda, mislim pa, da nismo b'li zatirani al' pa kaj. Ja, knežji kamen, ...je njihovo, sej je pač na njihovem ozemlju, je pa to tut nek simbol Slovenije oz. Karantanije, k' je pa tut nekako povezan z našo zgodovino, in zato bi b'lo...mislim. Naj bi b'lo k'r na Avstrijskem, sej je na njihovem, bi pa lahko bil tut kak' poudarek, da je to tut del slovenske zgodovine.«

Nekoliko ostrejša, čeprav neargumentirana stališča ima samo študentka, knežji kamen je samo slovenski, ne glede na voljo Avstrijcev. Dodaja pa, da so Slovenci znotraj monarhije pridobili v primerjavi z drugimi Slovani:

A: Kako ocenjujete avstrijsko- slovensko zgodovino?

B: Mhm, o knežjem kamnu. Pač to je del naše zgodovine, pa naj pravijo kokr 'č'jo, ne. Stvari so bile takrat za nas najbrž boljše, kot pa če bi b'li kje drugje, če bi spadal' kam dr'gam. Ne bi upala preveč kritizirat, ne zdi se mi pa prav, da bi nam zdaj to vzeli, tako, no...Jaz mislim, da če bi b'li nekje drugje v tistem trenutku, bi b'lo slabše, to pa še ne pomeni, da je b'lo krasno, ne.

e.) Odnos do avstrijske kulture

Intervjuvani izpostavljajo mnogo kulturnih dejavnikov oziroma obojestranskih vplivov med Slovenci in Avstrijci. Če pogledamo področje glasbe, ocenjujejo, da je avstrijska klasična glasba dobra, narodna pa zelo podobna slovenski. Študentka pravi: »Klasična mi je kul, narodne pa ne poznam. No, najbrž to misliš, kokr naša narodna. A si nista podobni?« Uradnici narodna glasba ni všečna, ne glede na to, ali je slovenska ali avstrijska: »Ja, mmm, ja tale je z'lo podobna naši...in tale naša mi ni preveč všeč, kot zvrst glasbe mi ni všeč.«

Študent v svojem govoru razkrije še nekatere stereotipe o Avstrijcih; avstrijska glasba je za Slovence smešna; nespevno jodlanje: »Mislim,...v bistvu...ta narodna glasba njihova, jo pr' nas rečmo poslušamo samo zato, da se ji smejemo, k' je neki jodlanje pa take stvari. Pa tut nemški jezik, ...ni ravno primeren, ni glih t'ko speven, re'čmo, kot bi bil lahk'. Tut neki nemškega znam in na tak način bi lahko reku, no.« Slovenska glasba je boljša, bolj spevna, tudi zaradi lepšega (slovenskega) jezika.

Odnos do avstrijske klasične glasbe pokaže tudi na stereotipno nepoznavanje razlik med nemškimi in avstrijskim skladatelji. To je posledica razumevanja nacije na podlagi jezika; Slovenci so že v monarhiji svojo narodnost gradili na osnovi slovenskega jezika. Zato pri Slovencih in njihovem definiranju tujcev jezik nosi eno od ključnih vlog, in tako je Avstrijec kaj hitro lahko Nемеc. Študent o avstrijski kulturi namreč pravi:

»Kultura, zdaj, ne vem, no. Ne vem, ne ločim med avstrijskimi in nemškimi skladatelji.«

Avstrijska kulturna dediščina je po mnenju študentke pusta, dolgočasna, kar na nek način sovпада z njeno oceno Avstrijcev kot zaprtih in »zategnjenih«: »Oh...Men' so to, recimo, to ti lahk' rečem, o njihovih mestih oziroma tej kulturni dediščini,...se mi zdi pusta. Me ne zanima to. Pa mi ni všeč.«

f.) Odnos do športa

Razprava o avstrijskem športu nas pripelje do spoznanja, da je Avstrija percipirana kot alpska dežela zimskih športov. Avstrijski šport=zimski šport. Avstrijski športniki so »zgolj« smučarji, skakalci, smučarski tekači, biatlanci. Študentka na vprašanje o poznavanju avstrijskih športnih junakov pravi: »Razen smučarjev, nobenega, ampak smučarji so pa dobri...Poimensko, ne vem, ne bi zdaj...Ampak so pa dobri, ne?«

Medijski diskurz v Sloveniji prikazuje smučanje kot 'slovensko tradicijo', 'slovensko identiteto' (Pušnik 1999), prav tako pa kot smučarsko nacijo slika Avstrijce. Poleg tega je tudi avstrijski medijski diskurz zgradil podobo avstrijske smučarske nacije. O avstrijskih medijih in smučanju govori študent, ki spremlja športni program avstrijske televizije in pravi takole: »Avstrijske medije...ja, zdaj gledam ono ORF 2, no, poslušam njihove komentarje, kako komentirajo svoje smučarje. Se mi zdi, k'r t'ko zanimivo, no.«

Slovenci tudi sebe vidijo kot smučarje, zato se nenehno primerjajo z drugimi. V primerjavi z Avstrijci pa je treba priznati, da so sosedje boljši od slovenskih, vrhunski, kot jih opiše upokojenec:

»«Smučarji se mi zdijo dobri, smučarji se mi zdijo vrhunski, mislim, ker so, smučarji so boljši od naši, ker dosega jo boljše rezultate.«

Če povzamemo omiljeni evrocentrizen izraža precej strpne poglede na Avstrijce. Avstrijci veljajo za dobre sosede, bolj uspešne na področju gospodarstva, športa, kulture, Slovencem precej podobni, pa vendar so Slovenci tisti, ki jim še morajo slediti, če želijo uspeti v »evropskih krogih«. Lahko bi rekli, da je se kaže določena mero podrejanja, sklepanja kompromisov med skupno zgodovino in skupno prihodnostjo, kar je značilno za evrocentrični diskurz, ki pa v tem primeru še vedno ločuje med Slovenijo in preostalim delom EU. Sloveniji ne preostane drugega kot da Avstriji sledi in postane ena od držav na zemljevidu Prve Evrope, »dobra« evropska država, četudi bo v tem procesu potrebno še veliko učenja, podrejanja, izpolnjevanja »evropskih zahtev«. Slovenci bodo zmogli postati evropski. Zgodba o Avstrijcih kot jih vidijo intervjuvanci, ki oblikujejo omiljeni evrocentrizen je pravzaprav povzeta v odnosu do zgodbe, ki jo je povedal študent:

».../z nekaj Avstrijci sem se t'ko pogovarjal, ampak drugje, a ne, v Grčiji pa t'ko, pa sej se pogovarjajo pa t'ko, ampak maš občutek, da si ti neki manj pa to. Ampak je v redu...oni vsaj vejo, kje je Slovenija.«

Omiljeni evrocentrični diskurz za razliko od naslednjega, jasno izraženega evrocentriza, ki ga podrobneje predstavim v naslednjem poglavju, izraža razlikovanje med Slovenijo in Evropo, torej Avstrijo. Slovenci še niso enakovredni, so še vedno »vajenci« znotraj EU, ki se morajo še veliko naučiti, da bi postali evropski (glej Velikonja 2005: 23).

8.2.3 *Jasen evrocentrični diskurz*

Znotraj močno evrocentrično naravnega diskurza je značilna raba določenih izrazov. Več je rabe besed iz političnega in ekonomskega jezika: *sodelovanje, profesionalnost, tržno gospodarstvo, demokracija, zahodna mentaliteta, EU, poslovni partnerji, zavezniki, evropski skladi*. Evropsko usmerjeni diskurz poudarja pomen kooperativnih odnosov med Slovenijo in Avstrijo in velik pomen daje evropeizaciji Slovenije. Slovenija je definirana v odnosu do Evrope. Evropa in Slovenija sta razumljeni kot enakovredni, partnerski. Dialogi so daljši kot v prvih dveh diskurzih, izstopa pa tudi večja pozornost do različnih tem in samozavestno ter argumentirano izražanje mnenj. Največ pozornosti je posvečene gospodarskim in političnim temam. Raba jezika je skladna s statusom in interesi govornikov; skupino sestavljajo trije politiki (SD, SDS in LDS) ter dva gospodarstvenika (menedžer in oglaševalec B).

Stereotipi o Avstriji in Avstrijcih so prisotni, treba pa je poudariti, da so nekateri izmed njih precej skriti, »zapakirani« in jih je mogoče razbrati posredno. Odnos do Avstrijcev je izražen pretežno skozi politične in gospodarske odnose med Slovenci in Avstrijci.

a.) Odnos do Avstrijcev kot sosedov

Slovenski sosedje so kategorizirani na podlagi sodelovanja na politični in gospodarski ravni. Politik SD slovenske sosede vidi »kot prijatelje, kot zaveznike, kot tiste, brez katerih pač ni mogoče, kak' bi reku, se vključit enakopravno v družbo Evropske unije, ne.« Avstrijci predstavljajo podporo, so kot nekakšen most med Slovenijo in EU.

Tudi predstavnik LDS Avstrijce ocenjuje na podlagi odnosov, ki jih imajo s Slovenci. Pri tem je potrebno poudariti, da je gre za dvoplastne odnose med državama. Odnosi z zvezno vlado so dobri, medtem ko drugi odnosov nivo predstavljajo težave s koroško deželno vlado. To kaže, da so problemi slovensko-avstrijskih odnosov v veliki meri povezani z vprašanjem slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem:

»Kar se pa tiče odnosov danes, Avstrija; z vlado smo v dobrih odnosih, kaj pa dela Haider, to je nekaj drugega. Najboljše odnose imamo z Madžari. S Hrvaško pa so trenja, ne, ...Samo jaz pravim, da je to umetno popularizirano. Jaz pravim, da se moramo pogovarjat, da ne pride do vojn, se pravi, vedno se pogovarjat.«

Sodelovanje je najpomembnejši kriterij za kategorizacijo sosedov znotraj jasnega evrocentričnega diskurza. Menedžer pri ocenjevanju sosedov izpostavi poslovno sodelovanje. Ocenjuje jih na podlagi poslovnih odnosov, torej na ravni formalnih ekonomskih odnosov in ne na ravni zasebnih stikov: »Čisto po osebnem, tistem občutki, no..., pa v bistvu po izkušnjah, ki sem jih 'mel, ne...mhm, z njimi, ne. Delal sem z vsemi, t'ko da jih poznam, dost' od blizu. Predvsem tut...mislim, ta poslovni odnos, kakršnega 'mamo, no.«

Politik SDS Avstrijce postavlja pred Hrvate. Slovenci z Avstrijci vedno bolj sodelujejo, vedno manj je nesoglasij, medtem ko bi se naj od Hrvatov vse bolj oddaljevali. Glede na odnose, ki jih ima Slovenija s sosedi, so Avstrijci ocenjeni najbolj pozitivno, kot tisti, s katerimi bodo v prihodnosti Slovenci najlažje sodelovali:

Ja, mhm...kaj pa jaz vem, zdaj sploh če bi gledal ta...Avstrijo, ta štajerski del, jaz mislim, da ni problema, da ni bariere. Hodijo delat gor v Radgono, pa naši dijaki hodijo gor prek meje v šolo, tak da bi mogoče začel z Avstrijci, potem mogoče Madžari, Italijani, potem...Hrvate bi postavilo na zadnje mesto, čeprav bi reko, ljudje kot tak' v redu, samo bom reko, zaradi meje, te peripetije, ki se pojavljajo, so tisti razlog, da si nismo najbolj blizu.

Slovenci in Avstrijci so si, glede na poglede intervjuvancev, precej podobni. Skupna zgodovina je botrovala temu, da so Slovenci ves čas rasli z zahodno miselnostjo in se hkrati odmikali od ostalih Slovanov. Politik LDS pravi, da »smo Slovenci med Slovani izstopali, nam je bližja zahodna mentaliteta«. Jasen evrocentrični diskurz je na nek način dopolnitev omiljenega evrocentrizma. Je »povratniški«, postavlja Slovenijo tja, kjer je že ves čas, na Zahod, v Evropo (Velikonja 2005). Če pogledamo, kaj o tem misli menedžer, se pokaže, da imajo Slovenci in Avstrijci skupne interese, podoben način razmišljanja:

A: Kaj imamo po vašem mnenju Avstrijci in Slovenci skupnega?

B: Smo si z'lo bliz'.

A: V čem?

B: V čem...tut z'lo hitro se ujamemo z Avstrijci, zaradi tega, ker način razmišljanja imamo zelo podoben....se tut pozna po moje ta Avstro-Ogrska...mmm...avtroogrski vpliv, ki je bil.

Odnos intervjuvancev do Balkana kaže, da Slovenci hočejo odmik od Južnih Slovanov, da so naprednejši, da morda niso tisto, za kar jih imajo, kot jih poimenuje menedžer, »povprečni Avstrijci«. Slovenci še vedno čutijo, da jih Avstrijci razumejo kot Slované, kot del Balkana in jih ne vrednotijo, kot bi sami želeli, torej kot Evropejce: »Čeprav nas majo oni za...ene...Južne Slované, ne, včasih, predvsem, če greš mal' na nivo ljudi k...z...srednješolsko izobrazbo oziroma osnovnošolsko izobrazbo v Avstriji. Čim si pa z univerzitetnimi v kontaktu, te 'majo pa..pa za sebi enakega, kar je, ...kar ni, no, za povprečnega Avstrijca značilno.«

Menedžer skozi odnos do Balkana razvije stereotip »povprečnega Avstrijca«, ki je največ srednješolsko izobražen in Slovence vidi kot »ene Južne Slované«. Politik iz SD priznava, da Slovenija Balkana ne more zanikati, je pa v tem trenutku pomembno to, da je usmerjena k Zahodni Evropi:

Avstrijci so...mislim, kak bi reku temu, z'lo kultiviran narod. Slovenija na nek način še vedno izraža te balkanske vrednote, kar se tega tiče, dela, izobraževanja, hrane...tak'da...Avstrijci so v bistvu presegli ta način razmišljanja, pa to zdaj ne pomeni, da so oni kaj boljši od nas, ampak so pač drugačni, ne. So različni, ne, oni so malo bolje že v tej zahodni tradiciji, kot pa Slovenija, ki se zdaj postavlja na Zahod. Drugače pa nič posebnega, razen tega mogoče, da je komunikacija z njihove strani včasih malo težja, nas še smatrajo kot Balkan. To je mogoče ena malo bolj negativna zadeva, ne. Oni vedno radi pokažejo sodelovanje. Treba je vedet', da je na mnogih področjih Balkan še zelo zadaj.

Slovenija je torej le še »na nek način« podobna Balkanu, se »postavlja« na Zahod, ne gre pa spregledati dejstva, da govor kaže na to, da je Balkan »tisti drugi«, ki se Slovenije več ne tiče. Tudi nenehno poudarjanje skupne zgodovine z Avstrijci v celotni skupini vodi k spoznanju, da je Balkan za Slovence postal »moteč faktor nekje v ozadju.« Evrocentrizem se postavlja v ambivalentni položaj »med željo po Evropi in obrambo pred Neevropo« (Velikonja 2005: 10).

Trikotnik odnosov med Slovenci, Avstrijci in Balkanom je v evrocentričnem diskurzu še posebej privlačna tema. V izjavah politika iz LDS je mogoče zaznati kontradiktornosti. Slovenija je z Avstrijo v dobrih odnosih, s Hrvati v precej slabših. Kljub temu da je Slovincem po njegovem mnenju bližje zahodna mentaliteta, saj so dolgo časa z Avstrijci živeli pod istim monarhom, Hrvate oceni kot najbolj priljubljene med slovenskimi sosedi:

B: Ja, jaz bi reko Hrvaška, glede na to, da smo Slovani, pa Madžarska, Avstrija in Italija.

A: Po katerih kriterijih ste jih razvrstili?

B: Ti kriteriji so...glede na....so politično aktualni, pa tudi zgodovinsko.

Njegov pogled na avstrijsko kulturo kaže na to, da so Slovenci in Avstrijci sorodni, spet je poudarjena nekdanja skupna država. Ni več primerjanja s Hrvati, zato lahko rečem, da se Slovence odmika od Južnih Slovanov, o katerih ne govori, ne išče podobnosti:

»Vsekakor je dobro poznati sosedsko kulturo...Slovenska in avstrijska sta si podobni, sorodni, sej smo b'li nenazadnje v skupni monarhiji. Podeželska kultura, ljudska, tu se mi zdi, da smo si zelo blizu...mestna...pa malo manj.«

Kdo je Slovincem torej bliže? Hrvati oziroma Slovani, ali Avstrijci, za katere praktično ni primera, ki jih ne bi opisal kot tiste, ki so v Habsburški monarhiji Slovence podjarmili. Slovenija v obdobju, ko se vključuje (nazaj) v Evropo, daje prednost tistemu, ki je »Evropski«. Zato so Slovenci Avstrijcem tako »podobni« in imajo z Avstrijci »toliko skupnega«.

Stereotipi o Avstrijcih so izraženi precej enotno in temeljijo na doživljanju gospodarskega in političnega sistema Avstrijcev, na skupni zgodovini kakor tudi na usmerjenosti Slovencev k Evropi. Avstrijci so *delavni, marljivi, družabni, kulturni, dokaj podjetni, urejeni, dlakocepski, redoljubni, tradicionalisti, racionalni – zgledujejo se po Ameriki, ponosni, gostoljubni, profesionalni v branži, alpski smučarji.*

Jasni evrocentrizen, podobno kot nacionalizem, poudarja tudi vlogo pokrajine. To pomeni, da med seboj loči tudi Avstrijce, ki so na eni strani opredeljeni kot meščanski in s tem podjetni, profesionalni, po drugi strani pa kot podeželski, gorski in malomeščanski.

Ne gre spregledat razlage menedžerja, ki Avstrijce zunaj mest kategorizira kot ekstremiste, ki jih je moč prepoznati že na zunaj, saj naj bi bili običajno oblečeni v narodne noše: »Mogoče v kakšnih krajih, teh obmejnih, naletiš na k'shne ekstremiste. Pa tiste bi že itak po obleki spoznal, k' bo 'mel tiste irharce gor.«

b.) Razlike med Slovenci in Avstrijci na področju gospodarstva, ekologije in turizma

Razlike med Slovenci in Avstrijci izhajajo iz razlik v političnem in gospodarskem sistemu. Avstrijci dalj časa poznajo demokracijo in so tudi dlje v EU. Vendar pa te razlike intervjuvanci opredeljujejo bolj kot prednost Avstrijcev, prednost v času, ne pa kot zaostanek Slovencev. Ključna področja, na katerih se Slovenci in Avstrijci razlikujejo so turizem, kapitalizem in ekologija. Avstrijci so veliko bolj ekološki, imajo daljšo tradicijo kapitalističnega sistema in veliko vlagajo v razvoj turizma. Ta področja so pravzaprav smernice, ki nakazujejo, kaj bi se bilo od Avstrijcev dobro učiti.

Politik LDS glavne razlike med Slovenci in Avstrijci vidi v gospodarstvu. Avstrijci 55 let dlje živijo v tržnem gospodarstvu in iz tega izhajajo tudi prednosti, ki jih imajo pred Slovenci:

A: Ali se razlikujemo?

B: Po BDP-ju, absolutno. Pa oni so dosti bolj ekološko osveščeni kot mi. Pri nas je to še vse v povojih...oni so pa tu dosti pred nami.

A: Ali so po vašem mnenju Avstrijci boljši od Slovencev?

B: Težko bi reko »boljši«. Boljši so v tem, da so v pod narekovaji kapitalizmu živeli 55 let prej kot mi....Stvari so pri njih bolj utečene že. Ampak to bi reko, da je bolj prednost, kot pa da bi b'li boljši.

A: Ali se po vašem mnenju lahko Slovenci kaj naučijo od Avstrijcev?

B: Vsekakor se lahko od njih učimo na področju turizma, oni veliko vlagajo v turizem. Potem...ekologija, pa njihove izkušnje, ki jih imajo v EU, mogoče na področju emigracijske politike, zunanje politike, gospodarstva...to...v gospodarski smeri.

Področja, ki so izpostavljena so vezni elementi alpske kulture. Alpska Avstrija vlaga v turizem, ekologijo, obenem pa se želi ščititi pred zunanjimi ogožujočimi dejavniki (Caramanni in Wagemann 2005). In Slovenija bi se avstrijske alpske kulture morala naučiti.

Avstrijci so gospodarsko dozoreli, medtem ko mora Slovenija, ki je relativno mlada država, delati velike korake, da bo dosegla raven Avstrije oziroma Evrope. Politik iz vrst SDS ocenjuje, da Slovenci morda preskakujejo stopnice, zato je avstrijsko gospodarstvo zaenkrat stabilnejše od slovenskega:

A: Ali so po vašem mnenju Avstrijci kaj boljši od Slovencev?

B: Jaz ocenjujem, da v ničemer...Morda, no, bi reko to, da smo mi v teh zadnjih 10, 12 letih res morali delati velike korake, ne, in so šle spremembe, v bom reko in razmišljanja o gospodarstvu, politiki so šla morda prehitro, ne. In pri nas zadeva ni dozorela in če že pogledamo recimo demokracijo, mislim, v državi si vsaki pri nas razlaga, bom reko, po svoje in zadeva je šla, bom reko, tak hitro, da miselni vzorci niso sledili temu. Medtem ko Avstrijci so to gradili leta in leta, ne, nenazadnje tudi kapitalizem, če bi tak imenoval, ne, oziroma podjetništvo so gradili leta in leta in zato mogoče so eni standardi pri njih postavljeni malo drugače kot je pri nas. Pri nas teh standardov ni, al' pa, ja, niso še vsi osvojili. Morda smo tu mogoče...nianso za Avstrijci, drugače pa v vsem ostalem pa mislim, da...

Oglaševalec B vidi veliko prednost Avstrijcev v njihovem odnosu do turizma. Težko priznava, da bi bili Avstrijci v čemerkoli zares boljši od Slovencev. Visoko razvitost turizma in kulture pripisuje kulturni podlagi, ki so si jo ustvarili v Habsburški monarhiji. Zgodovinske

okoliščine so bile Avstrijcem preprosto naklonjene, medtem ko Slovenci niso mogli razvijati svoje identitete in samozavesti:

A: Kako vidite Avstrijce?

B: Kar se tiče turizma so Avstrijci zelo napredni. Tudi kulturno so na zelo visokem nivoju. V bistvu imajo zaradi monarhije močno kulturno ozadje, za razliko od nas 'majo jasno identiteto, so...zelo samozavestni.

A: Ali se v čem razlikujemo?

B: Razvitost Avstrijcev je še vedno na višjem nivoju. Imajo pa veliki trgi tudi velike priložnosti.

A: Ali so po vašem mnenju Avstrijci boljši od Slovencev?

B: Zdaj...boljši-slabši, to je tak', ne. Rezultati so tisti, ki jih odražajo, ni slabše ali boljše, ampak je pomemben rezultat. Pa politični sistem, mi smo še mlada dežela in jih tu ne bomo nikoli prehiteli. Sej, nekje smo jih pa že.

A: Ali se po vašem mnenju lahko Slovenci kaj naučijo od Avstrijcev?

B: Za sodelovanje, ja, učit pa težko rečem. S sodelovanjem se učiš, to je neka nadgradnja, to pa ne pride čez noč.

A: Ali so po vašem mnenju Avstrijci slabši od Slovencev?

B: Manj uspešni, bi reko, dobri-slabi, to je preveč osebno. Priložnosti imajo več kot mi. Gre za to, koliko so ambiciozni. Monarhija je pustila en svoj pečat, so racionalisti.

Menedžer ocenjuje Avstrijce kot pridne in organizirane, vendar so v primerjavi z Nemci na nižjem nivoju. Priznati mora, da so Avstrijci na mnogih področjih pred Slovenci, nikakor pa mu ni težko dodati, da so tudi Nemci naprednejši od Avstrijcev:

A: Kako vidite Avstrijce?

B: Samo Avstrijce kot dost' pridne, čeprav v primerjavi z Nemci mogoče so en nižji nivo, no t'ko...Men' so z'lo blizu Nemci, zaradi tega, ker so z'lo t'ko strukturirani in to, 'majo vse definirano, ne, Avstrijci so pa mal' manj, ampak še zmeri dost' na dobrem nivoju. So dobri organizatorji, malo manj izvajalci.

Skozi primerjavo Avstrijcev z Nemci je razlika med Slovenci in Avstrijci toliko manj poudarjena in manj pomembna.

c.) Odnos do avstrijske kulture

Polariziran odnos mesto/vas se izraža tudi skozi nenehno poudarjanje vloge Dunaja in večjih avstrijskih mest. Na Dunaju se dogaja vse, kar je dobro in lepo, Avstrijska kultura je stereotipno tesno povezana z Dunajem (v ospredju sta še Graz in Celovec).

Oglaševalec B o Avstriji govori kot o kulturni velesili. Mozart je simbol avstrijske klasične glasbe. Dunaj je podoben Budimpešti, torej prepoznava vpliv skupne monarhije tudi na današnjem Madžarskem:

»Velesila kulturna. Od vseh teh znanih, bi reko je Mozart številka ena. Pa tudi Dunaj, ki ga tut malo povezujem z Budimpešto.«

Ko je govora o avstrijski kulturi, menedžer pokaže veliko interesa. Kultura severnih sosedov se mu zdi privlačna, lepa, nekaj kar Avstrijci nedvomno znajo predstaviti svetu. Veliko več časa posvetijo kulturi in na tem področju so daleč pred Slovenci. Ne le, da dobro promovirajo lastno kulturo, veliko namenijo tudi kulturnim prireditvam, ki niso njihove domače, ampak je bistveno to, da se dogajajo na Dunaju ali v katerem izmed drugih kulturnih središč:

Ja, Mozarta ne smemo spustit', ne..Potem tudi njihovi...jaz sem bil na njihovih razstavah, slikarskih, na Dunaju. Misl'm, Dunaj je kulturni center. Če celo Slovenijo skupaj damo, ne pridemo niti do kolen. In dajo tut na kulturo velikokrat velik' več, ne, predvsem kot mi, no. Tut, jaz dost'krat grem tut na kako prireditev, k' jih oni, tut če niso avstrijske, ne, ampak jih uvažajo, v Avstrijo iz cel'ga sveta: od mjuziklov, do tega, da grem dost'krat tut v Celov'c gor na kakšno predstavo, k' so velik boljše. Ne grem sicer na nemške, grem pa na kakšen angleški mjuzikel, t'ko da...gor, pa na opere, ne, za te se tut splača kar na Dunaj zapelat'.

Politik SDS ceni predanost Avstrijcev lastni kulturi. Slovenci se preveč sramujejo svoje kulture, Avstrijci pa so nanjo ponosni, in zato je prepoznana:

Ja, bom reko, jaz ...mislim...tu absolutno spoštujem kulturo vsakega naroda, ne. In, bom reko, nekatere to moti, ne vem, ko gledamo to njihovo jodlanje, v tistih njihovih usnjenih hlačah, pa pumparce, pa tak dalje in pa recimo njihove noše, meni pa se zdi,

da je to zadeva za pozdravit. In morda, v Sloveniji, ne vem, na nek način al' nas je sram, al kaj takega. Ne vidim jaz razloga, da če je recimo ena, taka bom reko, noša, ne, en gvant nacionalni, ne, da ne bi šel k maši s tem... v nedeljo. /.../ Se mi zdi, da tu kapo dol, tu edino bi dal kapo dol, ker 'majo jajca, in spoštujejo tisto svojo, in recimo jih po tem tut prepoznajo. In marsikdo, ko gre v Avstrijo na dopust, na obisk, si kupi tiste jodlarske hlače, al' pa nekaj takega, za spomin. In po tem so prepoznani, kaj zdaj.

Prav tako poudarja, da znajo svojo kulturo zelo dobro tržiti. Dunajski novoletni koncert je prestižna prireditev, za katero so ljudje pripravljene odšteti veliko denarja. Skozi dolgoletno tradicijo so ustvarili imidž, ki ga znajo dobro prodati:

» Sploh če gledamo recimo tisti njihov novoletni koncert, ne tradicionalni. Oni v tisti dvorani obrnejo tol'k d'narja, ko mi na Ptujju celi mesec ne. In je to neki imidž...in bom reko, vsi tisti, ki se za to odločijo, da bojo not' v tisti dvorani, so pripravljene za vstopnico plačat bajne denarje, ne.«

č.) Odnos do avstrijskega športa

Avstrijski šport je v prvi vrsti smučanje. V zimskih športih so uspešni, oglaševalec B pa poudarja zadostno finančno podporo in razvit pristop k delu z mladimi športniki:

»Ocenijo jih kot dovolj talentirane, za zimskie športe predvsem, finančno dovolj stimulirani. In ta konceptualni pristop k delu z mladimi.«

Ostali sogovorniki delijo mnenje o avstrijskem športu, ki je v glavnem zimski. Vse ostalo je, kot meni politik SDS, ki primerja športnike Avstrije in Slovenije, na nižjem nivoju:

»Ja, recimo dobro, Avstrijci predvsem v zimskih športih, ne, ostalo pa recimo dobro, hokej je približno na taki ravni kot pr' nas, ne. Nogomet se mi zdi malo nižji, rokomet, košarka absolutno..Tak' da, predvsem zimski športi, njihovi zimski športniki, od skakalcev, ja recimo evo en biatlonec na olimpijadi, potem, smučarji, ne, tu so..., pa plavalci še recimo, ne, medtem ko ostalo, bi reko, so za nami.«

Menedžer podobno za avstrijske športnike šteje smučarje, nihče drug po njegovem mnenju ne izstopa, razen Schumacherja, ki pa ni Avstrijec, ampak Nemeč. Ne pokaže preveč zanimanja za razlikovanje med Avstrijci in Nemci, oboji pač govorijo nemško:

»Ja, smučarji so vsekakor tle, alpski smučarji, od ženskih reprezentanc do moških, tam so itak prvi. Potem 'majo Schumacherja. Da bi še kdo res izstopu, ma 'meli so en'ga atleta, kaj je že bil...Mhm, zdaj se ne bom spomnu, tekač je bil no, na srednje proge, ne vem zdajle.«

d.) Ocena avstrijskih medijev in primerjava s slovenskimi

Slovenski mediji so primerljivi sz avstrijskimi. Včasih so bili avstrijske televizije daleč pred slovenskimi, na voljo je bilo veliko več raznovrstnega programa. Danes, po mnenju politika iz SDS, slovenski mediji veliko kopirajo iz tujih, predvsem avstrijskih medijev in so zato vse bolj komercialni:

»To, ko smo prej 'meli slovenske, pa mogoče hrvaški program, pa te Avstrijo, te si večkrat Avstrijo gledal, zato, ker pač so b'li tut mogoče bolj komercialno naravnani, so se kaki novejši filmi vrteli in tak' dalje. Tudi ti, recimo, razni šovi, ko so jih 'meli, smo mi v bistvu njih kopirali, se to zdaj p'r nas pojavlja, tako, da. Recimo ta Vzemi ali pusti, pa tisti Milijonar, pa to, to se je zdaj k nam preselilo.«

Nekoliko drugačen pogled na medije ima politik SD, ki je precej nezadovoljen s slovenskimi mediji. Moti ga novi zakon o medijih, ki je, če primerjamo slovenske in avstrijske medije, Slovenijo spravil na nižji nivo:

A: Kako ocenjujete avstrijske medije? Jih spremljate?

B: Moram rečt, da ne toliko kot nemške. Časopisov ne uporabljam. Kar se pa tiče njihove televizije, pa moram rečt, da so dosti pred nami, ne razmišljajo tako kot tukaj. To, kar smo pri nas naredl'i iz RTV-ja moram rečt, da je korak nazaj.

Avstrijski mediji so torej postavili nek nivo, ki se mu Slovenci vedno bolj približujejo. Čeprav ne gre spregledati kritike političnega vmešavanja v delovanje javne radiotelevizije.

e.) Ocena političnih odnosov med Slovenci in Avstrijci

Na ravni meddržavnih odnosov je poudarek na razlikah med Dunajem in deželnimi vladami. Politični odnosi med Slovenijo in Avstrijo so večplastni. Z zvezno vlado so odnosi dobri, medtem ko je problem v odnosih z deželnimi vladami. Politik LDS na vprašanje o političnih odnosih med državama pravi takole:

»Ja, generalno gledano, so ti odnosi večslojni. 'Majo skupno vlado na eni strani in pa deželno vlado. Z Dunajem so odnosi dobri...Avstrija je ena prvih, ki nas je priznala, ko smo s osamosvajali. Problem pa je Haider, problem je Šentilj, recimo.«

Avstrijci so razumljeni kot sosedi, ki so v časovni prednosti pred Slovenci. Bolje se »znajdejo« v EU, daljšo imajo tradicijo tržnega gospodarstva. Politični odnosi so opredeljeni kot dobri, korektni, vendar ne brez problemov. Ena ključnih pomanjkljivosti v teh odnosih je neobvladovanje odnosov s koroško deželno vlado oziroma s Haiderjem. Predmet kritike tako ni le Haider, temveč v veliki meri tudi slovenska zunanja politika.

Predstavnik SD politične odnose opredeljuje tako:

Vedno so bili korektni. Vendar pa to, kar se dogaja na Koroškem, moram rečt, da je tu naša zunanja politika pogrnila na vseh izpitih, tega v nobenem primeru ne bi smeli dopustit', ne. Odločnost naše zunanje politike je...mislim...To pa zato, ker niti eden nikoli jasno in glasno ne pove, da...Naša vlada je tista, ki bi morala zaščitit' Slovence na Koroškem. Mislim, Haider je problem neodločnosti naše zunanje politike. Mislim, na tem področju je naša politika zelo slaba.

Pri oglaševalcu B gre razprava o odnosih med državama korak dlje. Kljub temu, te odnose ocenjuje kot dobre, je v njegovem govoru moč zaznati nastopaštvo, grožnjo. Izpostavlja problem Koroške in slovenske narodne manjšine, ki ni deležna vseh pravic, ki ji pripadajo. Zato odločno napade nerazčiščeno plat slovensko-avstrijskih odnosov. Če ne gre drugače, bo na Slovenskem trpela avstrijska narodna manjšina, s čimer želi poudariti enakovredno moč, ki jo imata Slovenija in Avstrija:

A: Kako ocenjujete odnose med obema državama, politične odnose?

B: V bistvu zelo v redu, to pa ne pomeni, da ni stvari, ki niso razčiščene. Mi smo menjali sistem, lahko menjamo tudi ustavo.

Problema Koroške bi se drugače lotil politik SDS. Rešitev problema vidi v zamenjavi politične opcije pri sosedih, v kadrovskih spremembah:

Mislim, da če bi se tam zamenjala politična opcija recimo, pa da bi b'le neke kadrovske spremembe, mislim, da bi se tut odnosi spremenili. Dosti je nekega podtikanja, nagajanja, saj vidite, kaj s temi dvojezičnimi tablami delajo, delajo škodo enim in drugim, to je neresno. To je to. In pa, bom reko morda to, da se pravice manjšin ne upoštevajo tako kot bi se za neke normalne, al' pa bom celo reko, dobre odnose, spodobilo.

Mnenja intervjuvancev, ki oblikujejo jasen evrocentrični diskurz, so o političnih odnosih med Slovenijo in Avstrijo enotna. Odnosi so razmeroma dobri, nerešeni problemi, ki se dotikajo slovenske manjšine na Koroškem so poudarjeno v veliki meri posledica neprimerne in neodločne slovenske zunanje politike, ki bi morala delati večje in pogumnejše korake k rešitvi problema.

f) Ocena gospodarskih odnosov med Slovenci in Avstrijci

Avstrijska konkurenca na slovenskem trgu je po pričakovanjih ocenjena kot samoumevna za tržno gospodarstvo. Slovenija je že z osamosvojitvijo in nato z vstopom v EU avtomatično sprejela kapitalistični sistem. Socializma ni več, zato je konkurenca, bodisi tuja bodisi domača, povsem razumljiva. Politik LDS pravi:

»Ja, jaz mislim, ...sami smo se odločili za EU in s tem tudi za ta gospodarski sistem. Jaz mislim, da je dobro, da prihaja avstrijski kapital. Sicer pa, kol'ko ti meni, tol'ko jaz tebi, tak je to zdaj...«

Menedžer avstrijsko ponudbo v Sloveniji ocenjujejo kot pozitivno, kot tisto, ki je celo pomagala razbiti monopolne združbe in ustvarila zdravo konkurenčnost na slovenske trgu:

»Mislim, men' kot t'ko ponudba se mi zdi z'lo dobra. Če gledate, no, Spar kot ena velika alternativa Mercatorju, ne. Ker brez tega bi bil čisti monopol na trgu. Tut Hofer zdaj, ne, je spet ena drugačna ponudba, če pogledamo čist' ta trgovski segment.«

Pridružuje se mu oglaševalec B, ki v tržnem gospodarstvu konkurenco razlaga kot zelo pomembno:

»Pozitivno. V tržno naravnani družbi je to dobrodošlo, je zelo pomembno.«

Stanje je nekoliko drugačno, ko je govora o lipicancih. Lipicanci kot blagovna znamka so za Slovence povsem slovenski, čeprav sogovorniki ne ponujajo oprijemljivih argumentov zakaj naj bi bili konji iz Lipice slovenska blagovna znamka. Navajam primer razlage politika SD:

»Veš kaj, lipicanci so naši, ne, o tem ni dvoma. Zdaj, kar se pa tiče tujih, v tem primeru avstrijskih blagovnih znamk, nimam nič proti, mislim, da je to normalno. Po moje so dokaj kvalitetni in to je pač povezano z razvojem gospodarstva.«

Nedvomno lipicanci sprožajo polemike v gospodarskih in političnih odnosih. Vendar pa ni dovolj, da gre za prepričanje, da so lipicanci slovenska blagovna znamka. V nadaljevanju sledi govor politika iz SDS, ki odločno izrazi svoje mnenje o lipicancih, vendar zaradi pomanjkanja argumentov hitro preskoči na temo o povsem drugih blagovnih znamkah in izpostavi napake avstrijskih trgovcev v odnosu do slovenskega trga in nenazadnje do Slovencev, ki jih zaposlujejo v svojih podjetjih. Avstrijci so se opekli, če verjamejo, da je Slovenija Balkan, Slovenija je v Evropi:

Prvo kot prvo, jaz bom tak reko, kar se lipicancev tiče, jaz pravim, lipicanci so naši. To je moje prepričanje, pa lahko zdaj Avstrijci govorijo karkoli. Lipicanci so naši. Zdaj, ko se pojavljajo avstrijske blagovne znamke, zdaj s tem, ko smo meje odprli, je to čisto normalno. In to pomeni eno zdravo konkurenčnost na tem trgu. Čeprav bi recimo reko, Hofer si je verjetno predstavljal, da so zdaj prišli nekam na Balkan, in so se opekli. Hofer se je opeko. Po moje, zdaj v prvem trenutku so taki šok doživeli, in posledica tega je seveda odpuščanje prvih delavcev, šoki pa taki, da si tega niti niso znali razlagat'.in jaz pravim, čist' prav je tak', naj se tut tega naučijo. In nenazadnje bojo skozi to tut spremenili odnos do ne vem, kar se tiče prisotnosti in odprtosti avstrijskih firm al' pa karkoli v Sloveniji, jaz jih ne bi čist nič drugače oceno, kot naše pa ne vem, kot Nemce, Švicarje, Italijane in tak' dalje.

Edini, ki kritizira neodločno prizadevanje Slovencev za lipicance je oglaševalec B. Slovenci se ne trudijo dovolj, obenem pa tudi mediji vprašanje lipicancev reprezentirajo preveč poenostavljeno. Problem torej ni v Avstrijcih in njihovih zahtevah po lipincih temveč v nesposobnosti Slovencev, da poskrbijo za tisto, kar jim pripada:

»Lipicanci...pri lipincih so momenti, ki niso od včeraj, niso iz množičnih medijev tako jasne stvari, kot zglada na prvi pogled. Slovenci smo sami krivi zase. Dosegaš rezultat, če se pobrigaš zase.«

g.) Trenja okrog nacionalnih simbolov

Tako politik SD kot tudi SDS sta najprej prepričljivo »zagrabila« problem lipicancev. Knežji kamen zbuja podobne občutke. Očitno je, da je med Slovenci in Avstrijci še precej aktualnih problemov, ki pri Slovencih burijo duhove. Kljub temu, da skupina gospodarstvenikov in politikov govori o veliko podobnostih z Avstrijci, so »sive točke« medsosedskih odnosov tudi na tem mestu nacionalni simboli, slovenska narodna manjšina in slovensko-avstrijska skupna zgodovina.

Najbolj izstopa narativni govor politika LDS, ki je poln stereotipov o slovenski zgodovini. Karantanija naj bi bila država Slovencev, kljub temu da so se prebivalci severno od Karavank imeli za Karantance in ne za Slovence, bili so Slovani. Knežji kamen je potemtakem del prve slovenske države, čeprav so bile na tem ozemlju v zgodnjem srednjem veku povsem druge identitete, kot jih razume politik iz LDS. Poleg tega so Slovenci stereotipno enačeni s kmeti, kar je eden pogostejših slovenskih avtostereotipov:

A: Kako ocenjujete avstrijsko-slovensko zgodovino?

B: Ja, Karantanija je b'la država Slovencev. Politično in vojaško so si nas podvrgli Bavarci, njih pa Franki, in začel se je proces pokristjanjevanja...če pogledamo knežji kamen...Recimo že Jeferson Thomas se je zgledoval po procesu ustoličenja...Nikjer niso 'meli kmeti toliko moči, ne. Knežji kamen, smo lahko zelo ponosni nanj, ker je del naše zgodovine. Logično je, da si Slovenija želi nazaj, da bi ga dobila.

Odnos med Slovenci in Avstrijci še danes deloma kroji skupna zgodovina, kar se opazi tudi skozi izražanje občutkov o meji med državama. Politik SDS si slovensko-avstrijsko zgodovino razlaga skozi stereotipe: Avstrijci so bili v monarhiji plemiči, Slovenci pa le ubogi

kmetje, nižji sloj, ki se je moral podrediti. Zato so tudi danes severni sosedje vzvišeni nad Slovenci, ki pa se ne morejo znebiti občutka manjvrednosti:

Knežji kamen je naš! Mhm. Ja, sej pravim, da to mogoče iz zgodovine izvira ena tista navezava med Avstrijci in Slovenci, takrat smo b'li v različnih položajih, ne, v glavnem, plemstvo in tak' dalje je b'lo avstrijsko, medtem ko smo mi b'li nižji sloj, podrejeni smo b'li mi. To sej mogoče skozi vso zgodovino izražalo in še zdaj je to pr' Avstrijcih malo prisotno, ne, da gledajo skozi to prizmo, ne. Mi, Slovenci...mogoče se tudi, vsaj nekateri ne morejo znebiti tistega občutka manjvrednosti, čeprav jaz rečem, da smo v ogromno, na ogromno področjih daleč pred njimi. Zgodovine ne mor'š potvarit', tak' pač je.

Govornik na nek način priznava stereotipno »sprijaznjenje« s slovensko bolečo zgodovino. Obremenjenost s preteklostjo se izraža tudi skozi občutke o meddržavni meji. Meja ostaja v glavah ljudi, kamor se je naselila ob koroškem plebiscitu. Rudolf Meister je slovenski junak, ki je ubranil severno mejo na Štajerskem, pa vendar je težko sprejeti, da je se je večina koroških Slovencev leta 1920 odločila za Avstrijo, kot razlaga politik LDS:

»Morala bi postati formalnost, ampak meje so tam, kjer so v glavah ljudi. Ne vem, če je dobro, da se ne ločimo, jaz mislim, da se ne smemo čist' pomešat. Sicer pa ta meja izhaja že iz koroškega plebiscita leta 1920. Takrat je Rudolf Meister ubranil Maribor. No, ta plebiscit, ki je bil razdeljen na cono A in cono B, večinsko so se takrat odloč'li za Avstrijce, rekli so »ne« Beogradu.«

Z mejo je močno povezan tudi jezik: »Meja..meja v vsakem primeru obstaja in če že ne drugače, jezika na nek način postavlja mejo«, pravi predstavnik SDS. Koroški plebiscit je razdelil ljudi na podlagi etničnih kriterijev. Avstrijci so pridobili, Slovenci pa izgubili.

Kljub vsemu so Avstrijci so po mnenju menedžerja po vstopu Slovenije v EU spremenili odnos do slovenščine, kar je pozitivno: »Avstrijci so zdej bolj odprti do slovenščine, t'ko, da, to je to..« pravi menedžer.

Optimizem sovпада z odprtjem meja znotraj EU. Avstrijci so resda dalj časa prisotni, vendar pri mlajših generacijah meje nimajo več tako velikega pomena. Znotraj EU lahko Slovenija in Avstrija zgradita dobre odnose in na ta način lažje rešujeta težave iz preteklosti in

zmanjšujeta obremenjenost z mejami, ki bodo z novimi generacijami padle, kot prav politik SDS:

»Definitivno je, da je prišlo do...bolj odprtosti mej, večjega pretoka delovne sile. Tak' da se mi zdi, da tu zdaj meje padajo, sploh pri mlajših generacijah, ki so še manj obremenjeni kot mi, tak'da...«

Jasen evrocentrični diskurz se močneje dotika gospodarskih, političnih, zgodovinskih vprašanj. Odnos do Avstrijcev, je praviloma pozitiven, izražena je usmerjenost na Zahod in poudarjen pomen sodelovanja, ki sovпада z idejo Slovenije kot države EU. Predvsem pri politikih je jezik prepričevalen, konstitutiven in v določenih pogledih zelo podoben jeziku vodilnih političnih predstavnikov Slovenije. Tako besedišče in njegova uporaba ustvarjata podobe orientacije Slovenije na Zahod. Poudarek na sodelovanju med Slovenijo in Avstrijo razkriva, da so v jasno izraženem evrocentrizmu Slovenci in Avstrijci razumljeni kot enakovredni, saj je sodelovanje možno le s »sebi enakimi«. Kritika slovenske politike in občasne nesposobnosti poskrbeti zase, kaže na to, da je Slovenija zrela članica EU in da dejansko sodi (nazaj) v Evropo. Tudi Avstrijci so danes Slovenijo in Slovence pripravljeni sprejeti, kot bi končno »videli«, da je Slovenija del Evrope.

8.3 Razprava: Kako enoten je slovenski diskurz o Avstriji in Avstrijcih?

Javni diskurz o Avstriji in Avstrijcih v Sloveniji ni enoten, ampak se konstruirajo različni diskurzi. Opravljeni globinski intervjuji so pokazali na tri oblike diskurzov: odkriti nacionalistični, omiljeni evrocentrični in jasen evrocentrični diskurz. Vsak od diskurzov ima svoje posebnosti.

Odkriti nacionalistični diskurz slika Avstrijce skozi večinoma negativne stereotipe. Slovenska nacija, ki se je oblikovala na osnovi jezika, je razumljena kot zgodba, ki je polna mitov o slovenski zgodovini. Slovence so Avstrijci izkoriščali že v Habsburški monarhiji in tudi danes izrabljajo svojo prednost daljše tradicije demokratičnega in tržnega sistema v odnosu do Slovencev. So introvertirani, samovoljni, zaprti, predvsem pa »krivi«, da so Slovenci izgubili del Koroške, zato je meja med Slovenijo in Avstrijo še kako prisotna. Avstrijci s svojo prevzetnostjo ne spoštujejo slovenskega jezika, ogrožajo slovensko nacionalnost z neupoštevanjem pravic slovenske manjšine in s samovoljo pri reševanju meddržavnih konfliktov, hkrati pa so vedno močnejši v slovenskem gospodarskem prostoru.

Omiljeni evrocentrizen sosednjo Avstrijo in Avstrijce razume kot neizbežen zgled, kar pomeni, da Slovenija in Avstrija v EU še nista enakovredni. Mit o Evropi je »lesketajoča zgodba o vrednotah, kot so svoboda, demokracija, blaginja, solidarnost, sodobna tehnologija in predvsem visoka kultura« (Puntscher Riekmann v Velikonja 2005: 90). Pozitivnost Evrope se gradi z negacijo vsega drugega. Omiljeni evrocentrizen je nekje na točki, kjer se mešata občutek manjvrednosti do Zahoda, razvitega sveta in večvrednosti do Balkana, Vzhoda. Potrebno je »izpolniti muhasto voljo in kaprice novega središča« (Velikonja 2005: 89) in potrpeti, da dosežemo višjo stopnjo, da Slovenija ne bo več v »nenehnem prehodu« v Evropo.

Jasen evrocentrični diskurz se pretežno ukvarja z gospodarskim in političnim razvojem Slovenije. Osamosvojitve je prinesla pomemben odmik Slovenije stran od Balkana in ponovno vzpostavitev stika z Evropo. Že nekdanja skupna monarhija je Slovence »vzgojila« v zahodnjaški tradiciji, zato je odcep od nekdanjih južnih bratov neizogiben za napredek Slovenije. Slovenija je že od zmeraj del Evrope, le da je danes enakovredna članica EU. Veliko se je morala naučiti, odmaknila se je od Balkana, ki je zaviral njen razvoj zato, da lahko danes Slovenija in Avstrija, ko sta obe članici EU, končno začneta graditi boljše

odnose in odpravljati konflikte, ki jih vlečeta iz preteklosti. Želja po sodelovanju s sebi enakimi jo postavlja spet nazaj, kjer je bila že stoletja in kamor sodi. V Evropo.

Zadnja dva diskurza po mnenju Velikonje (2005: 89–91) kažeta na brezpogojno slovensko poslušnost izpolnjevanja 'evropskih zahtev' z namenom dokazovanja zadostne in dokončne evropeiziranosti Slovencev. Slovenija je videti kot Orient, kot prizorišče, ki zahteva zahodno pozornost (Said v Velikonja 2005: 91). Diskurza temeljita na kolonialnem diskurzu evropeiziranja Neevropejcev, ki vključuje ne le arogantnost kolonistov, ampak predvsem servilnost koloniziranih, ki se v našem primeru kaže kot prilagajanje 'evropskim zahtevam', sprejemanje kompromisov in z gledovanje po Avstriji ter omalovažujočem odnosu do vsega in vsakogar od prej (Jugoslavija) in onstran (južno od schengenske meje), da bi lažje poudarili svojo uspešnost in evropeiziranost.

9. ZAKLJUČEK

Slovensko-avstrijski odnosi segajo stoletja v preteklost. Ti odnosi so skozi različna obdobja doživljali pomembne prelomnice. Danes sta Slovenija in Avstrija članici EU. Slovenci in Avstrijci, nekdanji v skupni nadslovenski tvorbi, so se ponovno znašla pod skupno streho, ki združuje različne nacije.

Slovenci so skozi stike z Avstrijci v različnih obdobjih in družbenih okoliščinah razvijali določene predstave o njih. Ko se je Slovenija osamosvojila, so te predstave poenotili državotvorni diskurzi, da bi tako lažje nadzorovali in oblikovali slovensko nacionalno identiteto.

Analiza globinskih intervjujev je pokazala na tri različne diskurze. Odnos intervjuvancev do Avstrije se izraža v treh diskurzih, zato ne morem trditi, da je prevladujoče mnenje o Avstrijcih mnenje o sosedih, ki so nacionalisti in ekonomski kolonialisti. Ugotavljam, da tezo potrjuje le odkriti nacionalistični diskurz, ki Avstrijce slika predvsem skozi negativne stereotipe. Obenem je jasno prisoten občutek ogroženosti, tako v gospodarskem smislu kot tudi na ravni slovenske nacionalnosti.

Vsak od diskurzov daje poudarek različnim temam. Za odkriti nacionalistični diskurz lahko rečem, da obuja številne negativne stereotipe o Avstrijcih, reproducira pa tudi številne avtostereotipe. Slovenci se od Avstrijcev ne rabijo učiti, edina prednost, ki jo Avstrijci imajo in so jo tudi izkoristili, ko se je Slovenija vključevala v EU, je daljša prisotnost Avstrije v evropskih integracijah. Avstrijski kapital je grožnja. Vse dokler se bodo vedli vzvišeno do slovenske manjšine na Koroškem, tudi v slovenskem gospodarskem prostoru ne bodo dobrodošli.

Omiljeni evrocentrični diskurz je precej zmeren v oceni Avstrijcev kot sosedov. Avstrija predstavlja smer, v kateri smeri naj bi se Slovenija razvijala. Slovenci in Avstrijci so si podobni. Slovenci se lahko od Avstrijcev učijo turizma in promocije kulture. Slovenci imajo v EU priložnost, da se izkažejo, še bolj razvijejo in postanejo enakovredni z Avstrijci. Za dobro vseh Slovencev je potrebno slediti boljšim, izpolnjevati zahteve EU, da bo Slovenija prestopila iz območja prehoda k Evropi v Evropo.

Jasen evrocentrični diskurz v večji meri poudarja sodelovanje med državama. Avstrijci so lahko dobri sosede. Res je da so v časovni prednosti, saj je Slovenija še mlada država, ki pa Avstriji lahko sledi. Ta diskurz je Slovenijo in Avstrijo razume kot enakovredni, evropski in zreli članici EU, ki sta enako sposobni vzpostaviti in negovati dobre meddržavne odnose in prispevati v skupnost združene Evrope.

Tako omiljeni kot jasen evrocentrizen članstvo Slovenije v EU pojmujeata kot priložnost za izboljšanje odnosov med Slovenijo in Avstrijo. Vidita priložnost za bolj uspešno reševanje bolečega vprašanja koroške narodne manjšine in konfliktov okrog nacionalnih simbolov, vidita možnosti sodelovanja na področju gospodarstva. Slovenija je z osamosvajanjem iskala nov način, kako se predstaviti Evropi. Pri tem je podobnosti našla s sosedno Avstrijo in začela poudarjati vlogo slovenske alpske kulture, ki jo ne le veže z Zahodno Evropo, ampak jo tudi vleče stran od Balkana.

10. LITERATURA IN VIRI

10.1 Literatura

1. Anderson, Benedict (1998): *Zamišljene skupnosti: o izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: SH.
2. Bazdulj, Muharem (2004): Na Zahodu nič novega. *Dialogi* 11/12(4), 72–83.
3. Berger, Peter L. in Thomas Luckmann (1988): *Družbena konstrukcija realnosti: razprava iz sociologije znanja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
4. Billig, Michael (2004): *Banal Nationalism*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE.
5. Bruckmüller, Ernst (2002): Nacionalni stereotipi med sosedi. V Ferdinand Mayrhofer-Grünbühel in Miroslav Polzer (ur.): *Avstrija-Slovenija: preteklost in sedanjost*, 31–34. Ljubljana: Cankarjeva založba.
6. Buden, Boris (1998): *Barikade 2*. Zagreb: Arkzin.
7. Burr, Vivien (1998): *An Introduction to Social Constructionism*. London: Routledge.
8. Caramani, Daniele in Claudius Wagemann (2005): A transnational political culture? The Alpine region and its relationship to european integration. *German politics* 14(1) 74–94.
9. Čepič, Mitja in Ana Vogrinčič (2003): Tujec in tuje v učbenikih: kritična diskurzivna analiza izbranih predmetov iz učbenika zgodovine. *Teorija in praksa* 40(2), 313–334.
10. Debeljak, Aleš (2002): *Lanski sneg: eseji o kulturi in tranziciji*. Maribor: Aristej.
11. Debeljak, Aleš (2004): *Evropa brez Evropejcev*. Ljubljana: Sophia.
12. Dolar, Mladen (2003): Slovenska nacionalna identiteta in kultura – navodila za uporabo. V Neda Pagon in Mitja Čepič (ur.): *Nacionalna indentiteta in kultura*, 21–35. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo.
13. Dolenc, Ervin (2004): Deavstrizacija v politiki, upravi in kulturi v Sloveniji. V Dušan Nečak (ur.): *Slovensko-avstrijski odnosi v 20. stoletju*, 81–94. Ljubljana: Oddelek za zgodovino filozofske fakultete.
14. Drčar–Murko, Mojca (2002): Podoba Slovenije v avstrijskih javnih občilih. V Ferdinand Mayrhofer-Grünbühel in Miroslav Polzer (ur.): *Avstrija-Slovenija: preteklost in sedanjost*, 155–164. Ljubljana: Cankarjeva založba.
15. Fairclough, Norman (1995a): *Critical discourse analysis: the critical study of language*. London: Longman.
16. Fairclough, Norman (1995b): *Media discourse*. London: Arnold

17. Fairclough, Norman in Ruth Wodak (1997): Critical discourse analysis. V Teun van Dijk (ur.): *Discourse as social interaction*. 258–284. London, Thousand oaks, New Delhi: SAGE.
18. Ferenc, Mitja in Božo Repe (2004a): Jugoslavija/Slovenija in Avstrija med Vzhodom in Zahodom. V Dušan Nećak (ur.): *Slovensko-avstrijski odnosi v 20. stoletju*, 481–488. Ljubljana: Oddelek za zgodovino filozofske fakultete
19. Ferenc, Mitja in Božo Repe (2004b): Slovensko-avstrijski odnosi po mednarodnem priznanju. V Nećak, Dušan (ur.): *Slovensko-avstrijski odnosi v 20. stoletju*, 611–653. Ljubljana: Oddelek za zgodovino filozofske fakultete
20. Flere, Sergej (2000): *Sociološka metodologija: temelji družboslovnega raziskovanja*. Maribor: Pedagoška fakulteta.
21. Grafenauer, Bogo (1987): *Slovensko narodno vprašanje in slovenski zgodovinski položaj*. Ljubljana: Slovenska matica.
22. Grafenauer, Bogo (1994): *Oblikovanje severne slovenske narodnostne meje*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije.
23. Granda, Stane (1999): *Prva odločitev Slovencev za Slovenijo*. Ljubljana: Nova revija
24. Grdina, Igor (2004): Nevarna razmerja v Vzhodnih Alpah. V Dušan Nećak (ur.): *Slovensko-avstrijski odnosi v 20. stoletju*, 707–732. Ljubljana: Oddelek za zgodovino filozofske fakultete.
25. Grdina, Igor (2004): Simboli v realnosti slovensko-avstrijskih odnosov. V Dušan Nećak (ur.): *Slovensko-avstrijski odnosi v 20. stoletju*, 765–776. Ljubljana: Oddelek za zgodovino filozofske fakultete.
26. Halbwachs, Maurice (2001): *Kolektivni spomin*. Ljubljana: SH.
27. Hall, Stuart (2003): The Spectacle of the Other. V Stuart Hall (ur.): *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, 223–290. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE.
28. Hall, Stuart (2004): Delo reprezentacije. V Breda Luthar, Vida Zei in Hanno Hardt (ur.): *Medijska kultura*, 33–96. Ljubljana: Študentska založba.
29. Inzko, Valentin, ur. (1985): *Zgodovina koroških Slovencev od leta 1918 do danes z upoštevanjem vseslovenske zgodovine*. Klagenfurt/Celovec: Mohorjeva družba.
30. Jesih, Boris (2004a): Slovenska narodna manjšina v Republiki Avstriji. Kratek prerez zgodovinskega razvoja in oznaka trenutnega položaja. V Dušan Nećak (ur.): *Slovensko-avstrijski odnosi v 20. stoletju*, 269–304. Ljubljana: Oddelek za zgodovino filozofske fakultete.

31. Jesih, Boris (2004b): Obdobje med 1945 in 1955. V Dušan Nećak (ur.): *Slovensko-avstrijski odnosi v 20. stoletju*, 459–468. Ljubljana: Oddelek za zgodovino filozofske fakultete.
32. Južnič, Stane (1993): *Identiteta*. Ljubljana: FDV.
33. Kučan, Ana (1998): *Krajina kot nacionalni simbol*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
34. Lippmann, Walter (1961): *Public Opinion*. New York: The Macmillan Company.
35. Mermolja, Ace (1998): *Narod in drugi*. Trst: ZTT EST
36. Moritsch, Andreas (2002): Dva različna pojmovanja naroda. V Ferdinand Mayrhofer-Grünbühel in Miroslav Polzer (ur.): *Avstrija-Slovenija: preteklost in sedanost*, 81–95. Ljubljana: Cankarjeva založba.
37. Oakes, J. Penelope, S. Alexander Haslam in John C. Turner (1999): Politika, predsodki in mit v preučevanju stereotipov. V Mirjana Ule (ur.): *Predsodki in diskriminacije: izbrane socialno psihološke študije*, 62–91. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče
38. Pageaux, Daniel-Henri (2002): Uvod v imagologijo. V Tone Smolej (ur.): *Podoba tujega v slovenski književnosti. Podoba Slovenije in Slovencev v tuji književnosti*, 9–20. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
39. Pammer, Martin (2002): Podoba Avstrije v Sloveniji. V Ferdinand Mayrhofer-Grünbühel in Miroslav Polzer (ur.): *Avstrija-Slovenija: preteklost in sedanost*, 131–154. Ljubljana: Cankarjeva založba.
40. Praprotnik, Tadej (1999): *Ideološki mehanizmi produkcije identitet: od identitete k identifikaciji*. Ljubljana: ISH in ŠOU.
41. Prunk, Janko (1998): *Kratka zgodovina Slovenije*. Ljubljana: Založba Grad.
42. Pušnik, Maruša (1999). Konstrukcija slovenske nacije skozi medijsko naracijo. *Teorija in praksa* 36(5), 796–808.
43. Pušnik, Maruša (2003). *Državotvorje, politike reprezentacij in nacionalne mitologije: mediji in iznajdba slovenskosti*, 296–307. Dostopno na www.drustvo-dmrs.si/e_zbornik/Prispevki/32_Pusnik_Marusa.pdf.
44. Pušnik, Maruša (2004). *Trčenje pomenov: komuniciranje in kulturna konstrukcija mej = Borderlans: communication and the cultural construction of borders*: doktorska disertacija. Ljubljana: FDV.
45. Rozman, Franc (2004): Odnosi med Nemci in Slovenci na prelomu stoletja (primer socialne demokracije). V Dušan Nećak (ur.): *Slovensko-avstrijski odnosi v 20. stoletju*, 63–79. Ljubljana: Oddelek za zgodovino filozofske fakultete.

46. Sadovnik, Bernard (2002): Čezmejno sodelovanje – izhod iz nacionalistične miselnosti in pot do trajnega miru v Evropi regij. V Ferdinand Mayrhofer-Grünbühel in Miroslav Polzer (ur.): *Avstrija-Slovenija: preteklost in sedanost*, 213–217. Ljubljana: Cankarjeva založba.
47. Seale; Clive (1998): Qualitative interviewing. V Clive Seale (ur.): *Researching society and culture*, 202–216. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE.
48. Suppan, Arnold (2002). Karikatura kot vir modernih stereotipov: (nemški) Avstrijci-Slovinci. V Ferdinand Mayrhofer-Grünbühel in Miroslav Polzer (ur.): *Avstrija-Slovenija: preteklost in sedanost*, 47–80. Ljubljana: Cankarjeva založba.
49. Šabec, Ksenija (2004a): Nacionalne identitete v času globalizacijskih in transnacionalnih procesov. V *Znanstveno delo podiplomskih študentov v Sloveniji*, 563–577. Ljubljana: Društvo mladih raziskovalcev Slovenije-združenje podiplomskih študentov.
50. Šabec Ksenija (2004b): Na dnu Evrope ali na vrhu Balkana. *Dialogi* 11/12(4), 49–64.
51. Šabec, Ksenija (2006): *Homo europeus: nacionalni stereotipi in kulturna identiteta Evrope*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
52. Šaver, Boštjan (2005): *Nazaj v planinski raj: alpska kultura slovenstva in mitologija Triglava*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
53. Štih, Peter (2002): Nacionalizacija zgodovine in nastanek sovražnih predstav o sosedih. Slovensko-nemški (avstrijski) primer. V Ferdinand Mayrhofer-Grünbühel in Miroslav Polzer (ur.): *Avstrija-Slovenija: preteklost in sedanost*, 35–46. Ljubljana: Cankarjeva založba.
54. Todorović, Barbara (2006): *Medijsko oblikovanje spomina naroda: podobe osamosvajanja Slovenije na avstrijskem Štajerskem*: diplomsko delo. Ljubljana: FDV.
55. Tonkiss, Fran (1998): Analysing discourse. V Clive Seale (ur.): *Researching society and culture*, 245–260. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE.
56. Ule, Mirjana (1997): *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
57. Ule, Mirjana, ur. (1999a): *Predsodki in diskriminacije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
58. Ule, Mirjana (1999b): Socialna psihologija predsodkov. V Mirjana Ule (ur.): *Predsodki in diskriminacije: izbrane socialno psihološke študije*, 299–342. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
59. Ule, Mirjana (2000): *Sodobne idenititete - V vrtincu diskurzov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

60. Ule, Mirjana (2005): Predsodki kot mikroideologije vsakdanjega sveta. V Vesna Leskošek (ur.): *Mi in oni: nestrpnost na Slovenskem*, 21–40. Ljubljana: Mirovni inštitut.
61. Van Dijk, Teun A. (1997): *Discourse as social interaction*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE.
62. Velikonja, Mitja (2002): »Dom in svet« – Kultura in študije naroda. V Aleš Debeljak, Peter Stankovič, Gregor Tomc in Mitja Velikonja (ur.): *Cooltura – uvod v kulturne študije*, 283-297. Ljubljana: Študentska založba.
63. Velikonja, Mitja (2005): *Evroza – kritika novega evrocentrizma*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
64. Vidmar–Horvat, Ksenija (2004): *Uvod v sociologijo kulture*. Ljubljana: FF.
65. Vidmar, Josip (1932): *Kulturni problem Slovenstva*. Ljubljana: Tiskovna zadruga v Ljubljani.
66. Vodopivec, Peter (2002): Strah pred ponovitvijo zgodovine. V Ferdinand Mayrhofer-Grünbühel in Miroslav Polzer (ur.): *Avstrija-Slovenija: preteklost in sedanjost*, 89–95. Ljubljana: Cankarjeva založba.
67. Vodopivec, Peter (2004): Slovenci in Habsburška monarhija. V Dušan Nečak (ur.): *Slovensko-avstrijski odnosi v 20. stoletju*, 33–45. Ljubljana: Oddelek za zgodovino filozofske fakultete.
68. Vogrinc, Jože (1998): Zamišljene skupnosti danes. Spremna beseda. V Benedict Anderson: *Zamišljene skupnosti: o izvoru in širjenju nacionalizma*, 181–201. Ljubljana: SH.

10.2 Viri

1. Intervju s politikom SNS. Ljubljana, 22.3.2007.
2. Intervju s politikom SDS. Ptuj, 24.3.2006.
3. Intervju z menedžerjem. Ljubljana, 22.2.2006.
4. Intervju s politikom SD. Ljubljana, 24.2.2006.
5. Intervju s kmetom. Ptuj, 6.3.2006.
6. Intervju s snažilko. Ljubljana, 16.3.2006.
7. Intervju z uradnico. Ljubljana, 26.3.2006.
8. Intervju s študentom. Ljubljana, 15.4.2007.
9. Intervju z obrtnikom. Ptuj, 6.5.2006.

10. Intervju z oglaševalcem. Ptuj, 2.6.2006.
11. Intervju z upokojemcem. Maribor, 26.3.2006.
12. Intervju z upokojenko. Maribor, 27.6. 2006.
13. Intervju z oglaševalcem. Ljubljana, 24.4.2006.
14. Intervju s politikom LDS. Ptuj, 7.6.2006.
15. Intervju s študentko. Ljubljana, 7.9.2006.
16. Intervju s sindikalistom. Ljubljana, 17.5.2006.